Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

ESTRID OG ERIK DAL

FRA H. C. ANDERSENS BOGHYLDE + + HANS BOGSAMLING BELYST GENNEM BREVE KATALOGER OG BEVAREDE BØGER

ROSENKILDE OG BAGGER . KØBENHAVN

Estrid og Erik Dal

Fra H. C. Andersens boghylde

Hans bogsamling

belyst gennem breve,

kataloger

og bevarede bøger

ROSENKILDE OG BAGGER
KØBENHAVN 1961

Copyright by
ESTRID og ERIK DAL

Gullanders Bogtrykkeri . Skjern

Til Ea og Ebbe

H. C. ANDERSEN *døde 4. august 1875, og som boets med-executor og universalarving lod hans ven etatsråd Edvard Collin hovedparten af hans bogsamling m. m. bortsælge ved auktion 8. maj 1876; en del bøger var dog udtaget forinden eller tidligere bortgivet af Andersen selv. Dybere interesse for disse sager som minder om digterens læsning synes dog at tilhøre en senere tid.*

I dette skrift har vi forsøgt at analysere og såvidt muligt lokalisere H. C. Andersens bogsamling og at sætte dens bøger i forbindelse med udtalelser af ham i breve etc. (men ikke med steder i hans digtning, der måtte bære præg af dem). Estrid Dal har excerperet de omfattende brevudgaver og andre biografiske kilder, mens Erik Dal har bearbejdet især auktionskatalogen (forkortet AA) og de interne kataloger etc. i Det kongelige Bibliotek (forkortet KB). Vigtige supplerende oplysninger er modtaget fra en række privatsamlere og biblioteker, som det vil fremgå på rette sted, og vi takker meget for al forstående hjælpsomhed. Ikke mindst overbibliotekar, dr. phil. H. Topsøe-Jensen har fulgt vort arbejde og givet kærkomne råd og oplysninger, og vi har med glæde læst H. C. Andersens ord om en af hans ældre slægtninge: »Hr. Topsøe har ved enhver Leilighed viist, at han har Godhed og Interesse for mig.«

Vi vil også i fremtiden være glade for enhver oplysning om bøger fra H. C. Andersens bibliotek, og sådanne nye detailler ville kunne knyttes som tillæg til en eventuel senere behandling af en side af emnet, der her af pladshensyn er tilsidesat: H. C. Andersens exemplarer af hans egne bøger.

De mange notetal skal ikke tages for tungt. Noterne indeholder nemlig kun bogtitler og dedikationer, der ville falde for besværligt i fremstillingen, samt henvisninger til kilderne. Forkortelsesliste findes derfor først side 86.

Indhold

1. Indledning 9-10
2. H. C. Andersens auktionskatalog 10-14
   Illustration: Katalogens omslag 13
3. Edvard Collins auktionskatalog 14-15
4. Bevarede bøger 16-17
5. Biografiske kilder 17-21
   Dedikation fra Bj. Bjørnson 21

6. H. C. Andersens tidlige bogerhvervelser 22-28
7. Svenske bøger 28-30
8. Tyske bøger 30-42
   Opstilling af bøger fra Andersens samling 33
   Dedikation fra G. Leinburg 41
9. Italienske bøger 42-43
10. Franske bøger 44-46
11. Spanske bøger 46-48
    Rejsefører for Toledo 48
12. Hollandske bøger 49-50
13. Engelske hovedforfattere 51-53
    Brev fra Andersen til bogtrykker Iversen 1824 52
14. Dickens-dedikationerne 54-58
    Bøger med Dickens-dedikation 57
15. Andre engelske bøger 59-63
16. Danmark. Den ældre generation 63-71
    Dedikation fra Lucie Ingemann 68
    Dedikation fra Carsten Hauch 71
17. Danmark. De jævnaldrende og yngre 72-80
    Dedikation fra Fr. Høegh-Guldberg 80
18. Samlingen og samleren 81-85
    Andersen i Nyhavn, interiørfoto 83
    Andersens signatur i Peder Syvs visebog 85

19. Noter 86-98
20. Navneregister 98-104

1. INDLEDNING. Denne lille bogs titel vækker måske skepsis hos en og anden mulig læser. Man er ganske vist vant til, at de store mænd skal betragtes udfra alle synspunkter - deres tænder, deres høkerregninger, deres forhold til skønne damer og agtede forfatterkolleger. Man erkender, at næppe nogen dansk bogelsker vil være helt ligegyldig overfor en bog, der bærer H. C. Andersens navn som bogens modtager eller ejer. Og man ved, at studiet af digteres og forskeres privatbiblioteker eller deres lån fra offentlige samlinger ofte har kastet lys over deres gerning[1], og at undersøgelser af en periodes privatbogsamlinger har bidraget på smukkeste måde til periodens åndshistoriske belysning[2]. Men netop denne synsvinkel på netop denne digter?

Dels er der nemlig ingen grund til at tro, at H. C. Andersen efter sit væsen og sine interesser skulle være nogen samlernatur. Og dels er det almenkendt, at de ydre rammer om hans liv var alt andet end befordrende for systematisk samling og opstilling af bøger eller andre genstande. Hans skiftende bopæl i stuer, hvor også det meste af møblementet var lejet, har hverken skabt plads eller atmosfære for nogen større bogsamling, og de mange rejser og ferier i Danmark og udlandet styrker indtrykket af den ensommes rastløshed - andre gemytter ville måske netop have søgt ensomheden afhjulpet ved en bofast samlers gerning. Alligevel hører vi nu og da udtryk for, at H. C. Andersen interesserede sig for bøgers ydre og reolers opstilling. Men i virkeligheden var det tilfældigt, hvad der samlede sig hos ham, det eneste, der ses en linie i, var hans egne bøger i oversættelser, breve og håndskrifter fra kendte mænd, og dedicerede bøger fra nær og fjern, ofte naturligvis fra ganske ligegyldige

personer. Den almenmenneskelige selvoptagethed, der genfindes i anden potens hos mange skabende kunstnere og i tredie hos Andersen, præger således også den lille del af hans verden, vi her giver os af med.

Lille del. Men dog en undersøgelse værd. Dedikationsexemplarer *fra* Andersen er så talrige, at de med eller uden respekt for prisen kan føles lidt banale, hvis de ikke er sendt til en særlig interessant person eller præget af Andersens opfindsomhed i formuleringen. Men dedikationsexemplarer *til* ham, eller bøger han selv har sat ejernavn i, hører ham til på en helt anden måde, og i visse tilfælde kaster de glimt ind over deres ejer, måske endda glimt der oplyser ellers ukendte detailler.

Derfor har vi fundet det umagen værd - gennem planmæssig søgen og tilfældige fund og oplysninger - at samle og videregive nogen viden om, hvad H. C. Andersen livet igennem har erhvervet af bøger. Kilderne for denne viden er af to slags, bibliografiske og biografiske.

2. H. C. Andersens auktionskatalog. Den bibliografiske hovedkilde er selvfølgelig Chr. Hee's auktionsfortegnelse over H. C. Andersens bøger etc. Katalogen omfatter flere dødsboer, først Andersens, umiddelbart derefter Christian Winthers, men der findes særtryk med gult omslag, kun omfattende H. C. Andersens samling[1]; priser og købere kan eftergås i protokollen[2]. Katalogen er inddelt således: 1-241e [Bøger på dansk], 242-309 H. C. Andersens Skrifter i fremmede Sprog, 310-323d Reisebøger og Stedbeskrivelser, 324-436 Svensk, 437-685c Tydsk, 686-783e Engelsk, 784-841 Fransk, 842-846 Spansk og Portugisisk, 847-869 Hollandsk. Derefter: Haandskrifter af H. C. Andersen 1-95, Haandskrifter af bekjendte Mænd og Kvinder 1-57, delt efter sprog. Endelig bemærkes: »Forskjellige Gjenstande (til Indtægt for »H. C. Andersens Børnehjem«), som separeres.« Auktionsprotokollens specifikation af

disse mere eller mindre attråværdige sager er hidtil ikke udnyttet af specialforskningen og berører os hellerikke her.

De 869 numre er kun et vejledende tal; der er indskudsnumre, der er bunker og bundter på enkeltnumre, mens omvendt et fembindsværk får 5 numre, skønt det kun udgør eet tykt bind[3]. Overhovedet er katalogen usselt redigeret, lige fra de typografisk inkonsekvente overskrifter til formulering og korrektur. Værst er det, at tilføjelserne *Pr.* (komponeret »pragtbind«) og *H.* (håndskrift, dvs. dedikationsexemplar) benyttes uden konsekvens. Det må bemærkes, at opdelingen er sket efter sprog, ikke efter forfatternes hjemsted; altså findes tyske oversættelser af Dickens og en fransk af Fredrika Bremer ikke under henholdsvis engelsk og svensk; men også her kan vaklen ses.

Selvplageriske læsere forlanger vel at høre om priserne på auktionen og må da finde sig i at få deres vilje. Priserne må bedømmes udfra detailpristallet da og nu. Som bekendt er udgangspunktet år 1914 = index 100 (april 1960: 457), og man kan kun skønsmæssigt regne bagud; en sådan beregning foreligger dog[4], og den sætter år 1876 til index 88. Men der er nu ikke megen trøst at hente, selvom man ganger de følgende tal med godt 5 (hvad der vist er lovlig lidt). Hele auktionen indbragte 1024,55 kr. i hammerslag. Heraf faldt 380,00 kr. på de 152 håndskrifter. Andersens egne var mest lejlighedsdigte, alt det virkelig gode beholdt jo Edvard Collin; de gav knap 2 kr. i gennemsnit, uden store udsving fra dette tal. Andres håndskrifter kostede noget mere, og med større prisspredning, fra 30 øre til priser som 8 kr. (brev fra Georges Sand), 3,25 og 3,50 (fra Chamisso og Longfellow), 10 og 15 kr. (to breve fra Dickens), 3,75 (breve fra J. L. Heiberg), 7,20 (breve fra Oehlenschläger til Collin og Heger[5]). - De 90 »Gjenstande« indbragte desuden 360,50 kr. »Størstedelen af disse Gjenstande bleve betalte endeel over deres virkelige Værdi,« meddeler Berlingske Tidende 9.5.

De »forholdsvis betydelige Summer«, som bøgerne ifl. Morgenbladet 11.5. indbragte, løb altså op til 644,55 kr., c. 70 øre pr. bog; pristalsreguleret bliver det c. 3,65 - jf. tal som 3,83 kr. for auktioner i årene 1952-54, 5,17 kr. i årene 1955-57[6]. Lavest går en side med 33 numre svensk for ialt 6,50 kr., næstbedst en side med Andersenoversættelser for 61,10, allerbedst side 19 med de syv Dickens-dedikationer, hvorom siden. Antikvarboghandler Torst købte et par af dem og gav desuden auktionens højeste bud, 35 kr. for den gode New-York-udgave af H. C. Andersen i ti komponerede bind. To dedicerede bind af Alfred de Vigny kostede hver 1 kr., Goethes Ausgabe letzter Hand 2 kr., Herman Melvilles The Whale 1,50 kr.[7] K. F. Plesner har hæftet sig ved den sidste bog[8], der antagelig var i 1. udgave, men uden dedikation, idet den var gave fra den fælles London-forlægger Richard Bentley, der således formodentlig er sluppet af med nogle usælgelige exemplarer.

Auktionskatalogen får vi naturligvis hvert øjeblik brug for i det følgende. Alligevel er den et ufyldestgørende vidnesbyrd om, hvad Andersen ejede ved sin død, og endmere om hvad han havde ejet livet igennem. En opstilling af de solgte bøger efter trykår giver en kurve med forskellige toppe, der alle ligger mellem 1844 og 1864; der er henimod 30 bind fra år som 1846, 1853, 1856, 1860, 1864, maximalt 13 fra årene efter 1864; erhvervelsesåret kan som regel ikke vides, en opstilling heraf ville naturligvis have en vis forskydning mod senere år. Givetvis er en del bøger foræret bort i Andersens levetid, og nogle af disse er påvist i det følgende. Det er også tydeligt, at universalarvingen Edvard Collin har fået en del både fra Andersen og fra hans bo, ligesom han successivt fik breve og papirer vedrørende Andersen til sin samling. Auktionskatalogen rummer meget lidt på dansk af Andersen selv; gamle gaver fra forfattere som Oehlenschläger og Ingemann synes af pladshensyn at være udskilt, efter at deres samlede værker var udkommet, og også forfattere som Hauch, Hertz og Holst er

Auktion efter H. C. Andersen.

Bortsælges ~~i Slutningen af April 1876.~~
8 Maii 1876.

Af Digteren **H. C. Andersens**

Efterladenskaber

sælges:

A. Bøger.

B. 1. Hans egne Haandskrifter.

2. Haandskrifter af andre berømte Mænd og Kvinder.

C. Forskjellige Gjenstande, som have tilhørt ham, og som sælges **til Fordel for „H. C. Andersens Børnehjem“**. Separeres.

Pr. = Pragtbind.
H. = med Forfatterens Haandskrift.

Kommissioner modtages af Boghandlerne
C. A. Reitzel og
H. H. J. Lynge.

Kjøbenhavn.

Joh. L. Lunds Bogtrykkeri, Møntergade 2.

1876.

Særtryk af katalogen over den auktion, der indledes med salget af H. C. Andersens bøger. Den sorte rammes bredde er i orig. 101 mm.

underrepræsenterede. Et vist fingerpeg kan det give, at vi har lokaliseret 75 danske bøger fra Andersens bibliotek, men at kun en fjerdedel af dem findes på auktionen.

Faste holdepunkter om enkelte vigtige værker giver Andersens testamentariske bestemmelser[9]. Herefter skulle guddatteren Rigmor Stampe have Oehlenschlägers og Ingemanns samlede skrifter (begge er nu i Odense), gudsønnen Daniel Swane Ørsteds og Winthers samlede skrifter samt Andersens egne værker på tysk og dansk, fru Ida Koch den bedste illustrerede eventyrudgave på dansk samt New Yorker-udgaven, og Jonas Collin d. y. Brockhaus' tyske lexikon. Men mærkeligt nok synes nogle af de til fru Koch og Daniel Swane bestemte bøger at dukke op på auktionen[10].

3. Edvard Collins auktionskatalog. En anden kilde til belysning af H. C. Andersens bøger er Edvard Collins auktionskataloger 1886-87. Som bekendt var denne flittige og dygtige embedsmand en af tidens betydeligste bogsamlere; hans samling var, ligesom Henrik Hielmstiernes et århundrede før, specialiseret omkring bøger af og om det danske monarkis undersåtter, men unægtelig får ordet »specialiseret« her en egen klang! Samlingen androg c. 19.000 bind og omfattede alle fag. Man kan lære den at kende gennem Collins håndskrevne alfabetiske katalog i to svære bind[1] (de runde oblater bagpå de fleste af hans bøger har numre svarende til denne), og, klarere, af den tobinds auktionskatalog ved Johannes Vahl, dengang leder af KBs Danske afdeling, og boghandler, cand. phil. J. Aarup (for 2. dels vedkommende[2]). Kendere af Danske afdelings katalog vil genfinde dens systematik i inddelingen, og man kunne have god lyst til at se på disse faste geledder af bøger, pjecer og særtryk, men må henvise til store træk og velvalgte detailler i andre fremstillinger[3]. Vi har dog gennemgået KBs omfattende køb på auktionen og der fundet småting fra Andersens eje; Edvard Collin har været en formidabel

samler, med den mærkeligste flair for at skaffe sig særtryk, småtryk, provinstryk etc. også fra Norge, såvelsom oversættelser til fremmede sprog. Alt dette, to vældige auktioner, indbragte 5814,35 kr. + 3560,25 kr., altså knap 50 øre pr. bog. Detailpristallet for 1886 og 1887 er beregnet til 80 og 77, man skal altså sammenligningsvis gange med knap 6. Til resultatet bidrog Andersens værker kun med 230,55 kr. for 274 bind[4], heriblandt naturligvis dedikationer, korrektureksemplarer, oversættelser skænket digteren, og andre associationsexemplarer. Eventyr 1850 kostede 5 kr.[5] De små første eventyrhæfter forelå i to sæt à 3,10 kr., men begge i 2. oplag[6], og Edvard Collin kommer i 1882 til at datere eventyrgennembruddet til 1837 i st. f. 1835[7], svarende til det første fællesbinds første oplag. KB købte de fleste oversættelser med Lynge som kommissionær. Bortset fra Samlede Skrifter gav »Gjenfærdet« toppris - otte kroner. - Det må være det exemplar, som senere via Jean Hersholts samling gik til Library of Congress; det er i originalt blåt omslag og bærer en langt senere dedikation til Edgar Collin[8].

Det er belysende for tidens samlervaner, at proveniens agtes så ringe. Tidens største samler af danica, H. C. Andersens ældste og bedste ven, har ladet de ypperligste dedikationer gå til auktion og selv reddet sig småpjecer, han manglede. Og da denne storsamler selv dør, sætter den mest sagkyndige biblioteksmand kun rent tilfældige angivelser af proveniens ved bøgerne. Dedikation til Collin fra Andersen - eller hvemsomhelst ellers - anføres helt spredt og tilfældigt, og skønt en del af katalogens numre angiver en tilskrift, kan man oftest ikke se, hvem den er til. Enkelte angives dog at være til H. C. Andersen, andre kan skønnes at være det; både Edvard Collin og sønnen Jonas d. y., fortsætteren af faderens manuskriptsamling, købte forskelligt på Andersens auktion, men hvad de har udtaget af dødsboet, er ikke gennemskueligt. Derfor er specielt Collins exemplarer af Andersens værker på grænsen til vort område: man kan ikke se, hvem der ejede dem før 1875.

4. BEVAREDE BØGER. For at få nogle bøger konkret i hænde og ikke blot læse kataloger har vi fremtaget alt hvad der i KBs accessionsprotokoller er anført som købt på H. C. Andersens og Collins auktioner. Sidstnævnte talrige, men mest uvedkommende køb er nævnt. På Andersens auktion købtes godt 50 bøger (og 17 håndskrifter). De fleste var uindbundne og blev forsynet med tidens enkle papir- eller vælskbind. Først ved århundredskiftet begyndte KB og de mere fremskredne samlere at bevare omslag, i 19. århundrede kasseredes de gerne; dette er også tilfældet her, dog synes man heldigvis at have bevaret omslag med dedikationer, hvad der ellers langtfra var nogen selvfølge i datiden. Derimod er der ikke tale om indkøb for proveniensens skyld. Kun bøger, der mangler og ønskes, bliver købt, og evt. medløbere indlemmes så også. Fire Dickens-dedikationer tilfaldt biblioteket ved testamente, jf. s. 55.

Fuldt overblik over Andersen-bøger i KB er dog ikke til at opnå, ikke blot pga. det usikre ved købene efter Collin, men også fordi denne efter Andersens død skænkede KB forskelligt, deriblandt ting, Andersen havde ejet, men som ikke specificeredes ved erhvervelsen. Herom vidner flg. to indførsler i gaveprotokollen: »10 Dec. [1875]. No. 133. Fra Hr. Etatsraad E. Collin. 13/12. 150 forskjellige Leilighedsdigte (deraf 24 forfattede af afd. H. C. Andersen)[1].« »S. D. [dvs. 30.12.1875] No. 148. Fra Hr. Etatsraad E. Collin. 30/12. 744-74. 31 Opera-Librettoer, Skuespil og andre Smaaskrifter i forskjellige fremmede Sprog. (De Fleste af Bøgerne have tilhørt H. C. Andersen).«

Endnu værre er man stillet på Universitetsbiblioteket, hvis accessionsprotokoller fra perioden mangler. I auktionsprotokollerne står bibliotekerne kun lejlighedsvis som købere, idet Lynge oftest var mellemmand. Fra UB har vi modtaget fem bind, der købtes på Andersens auktion[2], og hvoraf et har trykt, men intet håndskreven dedikation til ham - samt en raritet af rang, texthæftet til Armida, se s. 77.

Endvidere ejer KB Holger Laage-Petersens storslåede H. C. Andersen-samling[3], i hvilken der indgår henimod 50 bind, der har tilhørt digteren selv. Disse er delvis meget fine, morsommere end de småting, KB købte til supplering af sine store samlinger. Men naturligvis er selv den række kun en opsummering af tilfældige købsmuligheder, ganske vist gennem en menneskealder.

H. C. Andersens Hus i Odense har c. 15 numre, deriblandt så gode ting som Oehlenschlägers[4] og Ingemanns værker, en Dickens-dedikation og to Ørsted-dedikationer samt de amerikanske børns gave, Picturesque America. Herudover må man samle sit materiale ved læsning af kataloger, ved tilfældige fund og ved venlige oplysninger fra privatsamlere. Et uforvexleligt, ædelt præg har samlinger, der har rod i familiearv fra venner af Andersen, som dr. med. Eiler Høegs og direktør, civilingeniør Henry Tuxens. Fyldigst udbytte har vi imidlertid haft af overlæge Arne Portmans store samling, der rummer 35-40 bøger fra H. C. Andersens bibliotek; dedikationsexemplarer fra Ørsted, Heiberg, Topelius og »broderen« Christian Wulff[5] er deriblandt, men Andersen ville vist være enig med den nuværende ejer i at regne en anden ting for denne samlings bedste: Carl XVs værk om den kongelige svenske våbensamling, personligt overrakt digteren af kongen[6].

5. Biografiske kilder. Den anden måde at belyse emnet på, den biografiske, er vigtig, fordi H. C. Andersen var en så uhyre flittig selvbiograf. 3-4 autobiografier, rækker af dagbøger og almanakker og tusinder af breve udgør både efter omfang og efter værdi en vigtig del af vor litterære og menneskelige arv efter ham. En komplet dagbogsudgave er andersenianeres største ønske, og vi har ikke givet os i lag med de mange utrykte hæfter. Men de mønstergyldige udgaver af selvbiografier og korrespondancer ved H. Topsøe-Jensen, Svend

Larsen og andre, trykte dagbogsafsnit samt en del af Andersen-litteraturen er læst igennem og har givet hundreder af oplysninger om hans læsning og deriblandt om bøger, han har modtaget eller købt, ikke mindst om kommende eller nye udgaver af hans værker. Af dagbøgerne er bl. a. udgivet de afsnit, der vedrører hans ophold i England, Frankrig, Rom etc., samt hans sidste leveår. De sidstnævnte siger meget om hans læsning, men der synes mest at være tale om bøger, han har lånt og læst hos familien Melchior på Rolighed, eller som venner har taget med og anbefalet den syge at læse til adspredelse.

Af korrespondancerne er der meget lidt at hente i brevene til familierne Henriques og Melchior, lidt mere, når brevene gjaldt den amerikanske forlægger Horace Scudder. De sammenbragte breve i Bille og Bøghs udgave er i alle henseender den mest givtige kilde; selv med overspringelse af de mange breve, der senere er genudgivet på mere moderne vis, giver de to små tykke bind næsten en trediedel af de oplysninger, vi har fået ad sådanne veje. De fire store enkeltkorrespondancer, der ved indholdsfylde og ved fremragende kommentarer er de bedste hjælpemidler ved studiet af Andersens liv, er også vigtige: Først brevene til Henriette Wulff, hvis netop afsluttede udgivelse er den betydeligste nyhed i Andersen-litteraturen i mange år; på linie dermed brevene til Edvard og Henriette Collin; kvantitativt, men næppe kvalitativt langt bagefter kommer fundene i brevene til Henriette Hanck, og sidst i betydning for vort emne kommer brevudgaven vedrørende Jonas Collin d. æ. m. fl.

Megen berigelse venter den, der går i gang med den forbløffende mængde breve, der her er tale om. Utallige kendsgerninger og tanker går naturligvis igen i breve til flere; men så sandt som breve får deres tone ikke blot af afsenderen, men også af adressaten, er brevrækkerne forskellige. De ligger i oprigtighed imellem dagbøger og almanak på den ene side, rejsebøger og selvbiografier på den anden. De spejler de sider

af den sensitive digter, han helst vender ud mod sin medspiller - og dem han ved han tør vise frem - og man kan gennem læsning af de i tiden sideløbende brevvexlinger formelig se glimt af facetterne i den skrivendes sind og måske nå et par skridt frem mod, hvad man kalder hans »virkelige jeg«, ganske som man i moderne romaner lader læseren søge den »objektive« sandhed imellem og igennem en række implicerede personers uafhængige, sidestillede beretninger. Hvor store forskelle - langt udover hvad der betinges af forskellige fællesinteresser og fællesbekendte - er der ikke mellem brevene til de tre kvinder: Odense-veninden Henriette Hanck, der med ungdomsvennens åbenhed og det spinkle, men brændende digtertalents indføling lytter til H. C. Andersens arbejds- og sejrsrapporter fra de første rejsers og vigtigste gennembrudsværkers tid; den kundskabsrige og vidtforrejste, egensindige og skrøbelige Henriette Wulff, der trods de veloplagte og hjertelige, særdeles indholdsrige breve fra »broderen« altid savnede dennes inderste forståelse; og »den tredie og den betydeligste af de tre Jetter, som var hans Livs Sjælesørgere[1]«, den fine, faste og afbalancerede Henriette Collin, hvis forstående deltagelse i stort og småt blev ham uundværlig.

Det mest uimodståelige i denne brevproduktion som helhed er de detailler, som stort set forsvinder fra de egentlige selvbiografier, de skarpe glimt over steder, mennesker og begivenheder, der - uimponeret og til tider lidt ondskabsfuldt - lyner i denne uafbrudte reportage. Mit Livs Eventyr er med al åbenhjertighed dog arrangeret, så åbenlyst skrevet som officielt aktstykke til halvtredsårsdagen, en disputats til forsvar for thesen »Mit Liv er et smukt Eventyr, saa rigt og lyksaligt«, og med en digters og ikke en videnskabsmands holdning til de fakta, der støtter eller svækker denne thesis. Brevene har endnu præget af det forudsætningsløse, nøgterne fattigmandsbarns konventionsfri skarphed i opfattelsen og gengivelsen både af det ægte og det forstilte.

Også de detailler, vi særlig har søgt, de boglige, glider naturligvis i baggrunden i et værk som Mit Livs Eventyr og dets forgængere. Først i fortsættelsen 1855-67 findes et par brugbare oplysninger. I Madrid træffer Andersen den spanske digter af tysk slægt, overbibliotekar Juan Eugenio Hartzenbusch, hvis Cuentos y fábulas købtes af KB på Andersens auktion; »... man var saa høflig at sige, vi lignede hinanden i at skrive Eventyr. Hjerteligt kom han mig imøde og skrev hædrende, venlige Ord...[2]« - Noget mindre tilfældig er omtalen af Bjørnson. Under krigen 1864 følte Andersen trang til at rejse til Norge, men opgav det, da freden blev så sørgelig. Han ville have besøgt A. Munch og Bjørnson. »Hvor venligt *Bjørnson* skattede mig, var lagt i et Par Stropher, han nedskrev foran i sin *»Sigurd Slembe«* og sendte mig[3].« Bogen købtes på Collins auktion af universitetsbiblioteket i Oslo.

De brevlige meddelelser om bøger kan selvfølgelig i mange tilfælde kun tages som udtryk for, at H. C. Andersen har hørt om eller læst i den pågældende bog; kun i visse tilfælde fremgår det klart, at han ejer den. En kronologisk oversigt over alle disse udtalelser giver - når skolebøger, rejseførere og andre brugsgenstande ignoreres - et morsomt billede af den unge spire, der velvilligt »begaves« af store ånder, den vordende digter, der stifter sine første litterære rejsebekendtskaber, de bedste forfatteres jævnbyrdige ven, og eventyrkongen, ved hvis trones fod småpoeter fra ind- og udland nedlægger deres nu ganske glemte produkter. Stort og småt kan blive udgangspunkt for værdifulde betragtninger, og ind imellem får vi i voxende omfang den berømte mands bemærkninger om, hvordan hans egne værker udbredes - nu bebudes en stor illustreret udgave der, nu har han fundet en ukendt oversættelse her, nu har han set en ny illustrators opfattelse hist, etc.

Hvad fik han da? og hvad mente han om det?

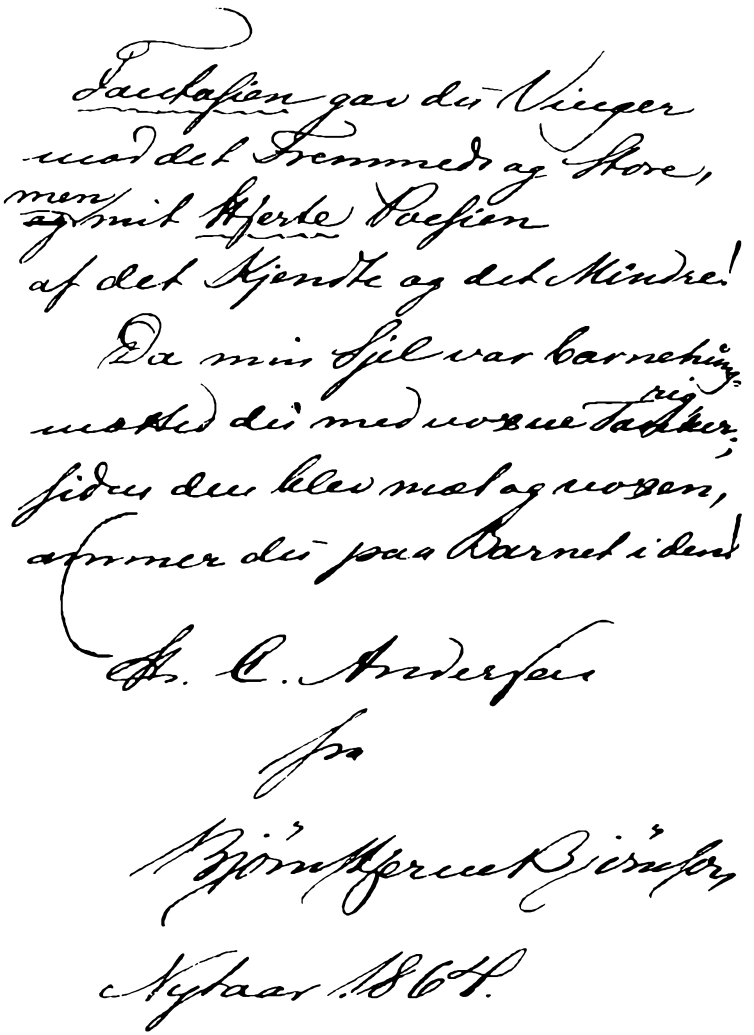

Bj. Bjørnstjernes dedikation i Sigurd Slembe *1863, trykt i Mit Livs Eventyr. Efter fotografi velvilligst tilsendt fra universitetsbiblioteket i Oslo.*

6. H. C. ANDERSENS TIDLIGE BOGERHVERVELSER. H. C. Andersen rejste til København 1819, gik i latinskole 1822-28 og tog »anden examen« 1829. Nytår 1829 udkom *Fodreise*, der kan regnes for hans debutbog, da de mærkelige *Ungdoms-Forsøg* 1822-27 ikke nåede nogen egentlig læserkreds. Dette første årti førte ham, i mørke og lyse stunder, gennem læsning af mangt og meget, fra skolebøger til tyske romantikere[1]. Den gribende skoledagbog fra Slagelse har meget om hans spredte læsning[2], og begge typer af denne er med i et brev fra 1826, skrevet til Ingemann efter en udflugt fra Helsingør til København[3]: »Dog har jeg nydt 8te ret behagelige Dage inde i Byen og er nu atter kommen tilbage til min Bog og Hr. von Cicero hvis Pligtlære jeg hellere vil følge i Livet end ty igjennem . . . Jeg plukkede mig Jordbær og Hindbær paa Veien, læste i Steriotyp Udgaven af 1001de og een Nat, og saaledes naaede jeg Hirsholm. . . [Om aftenen i København nåede jeg] endeligt mit Hjem - Schacspears Oversætter, Comandeur Wulff - men alle vare de ude i Dyrehaven, det var dem jeg havde mødt; i Biblioteket søgte jeg nu Erstatning, læste for førstegang deres Waldemar og begyndte paa Tiecks Genoveva (de veed jo nok hvor hurtig jeg læser). . .« Hr. von *Ciceros De officiis* var, langt om længe, skolelisciplens egen; men de få antikke forfattere i AA 212-17 er alle oversættelser, enkelte måske netop til støtte i skolen. Vi kender dem ikke og ved ejheller, hvortil der sigtes med ordene »Tudsinde Tak for *Cicero*« i et brev til Jonas Collin 1.9.25[4], og AAs andre bøger af lignende eller højere alder peger ikke mod erhvervelse i så tidlige år. Et indblik i skolelæsningen giver derimod et lidt senere brev til Collin[5]: »Den 3die Ting er nogle Bøger som jeg skal bruge i 4de, jeg har løbet rundt omkring herude om jeg ikke kunne faae nogle, for ei at forlange dem hos Dem, men det er ikke mueligt at faae mere end 1. nemlig *Cicero de Officiis* som jeg har faaet at laane hele Classen igiennem; men nu skulde jeg have følgende« - og han nævner nogle bøger til sprogfagene. »Hvis der var Muelighed deri, maae jeg da ikke faae dem med Pakkeposten paa Søndag;?«

Den første af H. C. Andersens erhvervelser, vi kender, er sikkert et exemplar af *Peder Syvs folkevisebog* fra 1787[6]. Dens inskription *Tilhørende H. C. Andersen* (s. 85) kan nok senest være fra c. 1828 og er muligvis langt ældre, men vi ved ikke, om den betydelige slitage er fra før eller efter hans tid. Han afhænder nemlig bogen allerede 1835, og modtageren skriver *A S Wollheim da Fonseca, Kopenhagen 1835 geschenkt von C. H. Andersen* (senere er et nyt *H.* skrevet foran *C*'et). Vi vil ikke her fæste os ved denne omflakkende teatermand, diplomat og sprogdyrker, da hans forhold til Andersen og Danmark vil finde nærmere omtale i Anderseniana 1961[7]. Hellere vil vi kredse om en vending i den udødelige skildring af det fattige Odense-hjem[8]; »henne over Værkstedet, ved Vinduet, var en Hylde med Bøger *og Viser*« . . . men det var vel skillingstryk?

Det er forøvrigt morsomt, at Andersen har taget netop denne danske bog ud af sin formentlig beskedent forsynede reol for at give den til et nyt bekendtskab, en tysker med litterære interesser. Han har nemlig gjort det samme en gang senere. Den samme (sidste) Syv-udgave findes nemlig i et andet exemplar[9], hvori H. C. Andersen har udstreget sit ejernavn og nedenunder skrevet: *Hr: Geheime-Legations-Raad Dr: Dönniges med mange hjertelige, ærbødige Hilsener fra hans hengivne H. C. Andersen, Kjøbenhavn i August 1852.* I et samtidigt brev skriver han[10], at sproget nok vil volde modtageren vanskelighed, da det er meget forældet, men at udgaven er interessant. Gaven var formodentlig kærkommen, ihvertfald udgav Dönniges samme år en beslægtet bog, *Altschottische Volksballaden,* som han sendte Andersen[11]. Han havde selv rejst i Norden, men bekendtskabet stammede fra Andersens besøg i Bayern samme sommer[12].

I parentes være det bemærket, at Andersens interesse for Syv ikke bidrager til belysning af, om vore guldalderdigtere fortrinsvis læste folkeviserne hos ham eller i Abrahamson, Nyerup og Rahbeks udgave fra 1814. Vi ved ikke, om Andersen ejede sidstnævnte. Men det er den, han beder Edvard Collin afskrive

Agnete-visen efter, da han i 1833 i Paris får brug for den[13], og den, han læser i samme år i Rom, da *Liden Kirsten* begynder at dæmre for ham - »Kjæmpeviserne er en Guldgrube af Sujets[14]« - og hverken Agnete- eller Sverkel-visen findes hos Syv.

Enkelte andre bøger har Andersen sikkert ejet før den store udenlandsrejse 1833. *F. C. Sibberns* psykologi inspirerer ham til et digt[15]; han har »læst næsten *een heel Deel* igjennem af *Edda« (Finn Magnusens* udgave eller måske hans monografi[16]); og Helsingør-vennen *Lud. Schley*, der 1828 oversatte *Det døende Barn* til tysk, har næppe tøvet med at give ham *Schwedische Dichtungen I* 1825 og siden *Dichtungen I-II* 1832-33[17]. Et brev til C. H. Lorentzen giver et glimt af en bogs ydre, dog mere ironisk end bibliofilt[18]: »Hollard-Nielsen har givet os - Verden - en Novelle »Elgitha«, jeg har faaet den af ham, men ikke læst den; men Forfatteren siger, at den roses meget; den har et smukt, grønt Bind, det er Alt, hvad jeg veed.« Og et brev til *B. S. Ingemann* kvitterer hjerteligt for den første af de mange gaver fra den ældre digterven, *Smaadigte og Reiseminder* 1832[19]: »Hjertelig Tak for Deres nye Digte, det vilde vist fornøie Dem selv, naar De kunde see, hvor inderligt de have glædet mig; nu har jeg dog en Bog fra Deres egen Haand, og den vil være mig dobbelt kjær; jeg har alt læst det Meste, og især har *Vuggesangen, Ellefruen* og *den stakkels Nina* rørt mit Hjerte. Deres »Reiseminder« har forøget min Reise-Lyst!«

Carsten Hauchs satire *Den babyloniske Taarnbygning i Mignature* 1830 var den eneste af Hauchs ældre bøger, der fandtes i AA[20]. Vi kender ikke disse exemplarer, men derimod tre ting af lignende alder: et andet polemisk skrift til Andersens forsvar med forfatterens vedlagte rimbrev[21] - fjenden *Molbechs Dansk Ordbog* 1833 i eet bind, lidt slidt, men uden nogen indstregninger eller tilføjelser[22] - og *Bays Engelsk-dansk Ordbog I-II* med den morsomme inskription: *I beg my friend and master H. C. Andersen to take this book as a remembrance from Læssøe. 1. Jan. 1831*[23]. Om *Oehlenschläger* se s. 64.

Og så kunne rejselysten tilfredsstilles. »Mandagen den 22de April 1833 reiste jeg fra *Kjøbenhavn.* Jeg var uendelig dybt bevæget ved Afskeden, og min Bøn til Gud var saa inderlig den, at jeg ude maatte vinde i Udvikling og Dygtighed, saa at jeg kunde levere et hæderligt sandt Digterværk, eller at jeg aldrig meer maatte vende tilbage, men døe i fremmed Land, langt fra Danmark[24].« 16 måneder i udlandet blev digterens vendepunkt. Natur og mennesker forhindrede ham ikke i at læse både her og der. Når han i dagbøgerne fra Rom kan notere læsning af de mærkværdigste danske bøger, skyldes det naturligvis det veludrustede nordiske bibliotek i staden[25]; men hans møder med forfattere i de forskellige lande satte sig synlige spor. (Allerede 1831 havde han med verdensmandsmæssig mine skrevet hjem, at han i Tyskland havde truffet digteren *Maltitz* og modtaget hans sidste bog *Pfefferkörner*[26]). *Victor Hugos Les feuilles d'automne* køber han sig i Genève, og den følger ham på alle hans vandringer[27]. Endnu 1864 lader han Kammerherren i *Han er ikke født* citere herfra, med nævnelse af titlen. - Et let fransk værk med dansk emne tjener som tilknytningspunkt mellem to unge rejsende i Paris, som det charmerende er meddelt Henriette Wulff[28]: »Lige overfor mig bor en smuk, ung Polak og Tydsker, jeg har gjort et Slags Bekjendtskab med, han har i disse Dage sendt mig en Bog der interesserer mig meget og vil vist gjøre det samme med de Andre hjemme: Tittelen er: Struense ou La reine et le Favori (histoire danoise de 1769) par Fournier & August Arnould. Den er udkommen for 3 a 4 Dage siden, er i to Bind og koster 15 Frank.« Den er bygget på studier, men »Ellers er det en meget almindelig Roman og der er i Grunden intet der ret har grebet mig endnu; (jeg har kun læst første Deel) det der ved Læsningen frydede mig mest var, ja Dem kan jeg jo nok sige det, at dette var den første franske Bog, der *ikke* generede mig at læse. Ellers er jeg ikke særlig stiv i Fransk endnu« etc.

I Rom modtages Andersen venligt bl. a. af *Filippo Berti.* Det

var Chr. Winther, der havde anbefalet sin landsmand, og meget velvalgt skrev Andersen senere til Berti[29], at Winther »har nyligt skrevet et Bind allerkjæreste Digte, fulde af Poesie og Hjerte« (*Nogle Digte* 1835). Berti forærede Andersen sit skuespil *Gli amanti sessagenari*[30]; exemplaret kendes ikke, men KB har morsomt nok samme skrift med dedikation til Christian Winther.

En smuk gave fra den store rejse er bevaret. Ad. v. Chamisso var jo blandt de tyske digtere, der allerede 1831 hjalp den danske gæst, og endda oversatte nogle af hans digte. *Chamisso: Gedichte, 2. Aufl.* 1834, haves med påskrift: *Seinem Freunde H. C. Andersen zu freundlichem Andenken vom Verfasser, Adelbert v. Chamisso*[31].

Hvad der skete efter hjemkomsten, er litteraturhistorie. Rejsens modne frugt, *Improvisatoren,* udkom 9.4.35, en uge efter digterens trediveårs fødselsdag, og 8.5.35 de første fire *Eventyr fortalte for Børn,* der var skrevet under korrekturlæsningen af den store roman, og som først efterhånden kom til at overstråle dennes store og fortjente ry i Danmark og udlandet. Forfatterens trods alle foreliggende oplysninger gådefulde evne til at vinde fortalere, beskyttere og virkelige venner havde vist sig fra første færd; nu så man, at der var dækning for alle håb og forventninger. Skønt hverken den ydre kritik eller den indre usikkerhed forstummer, bliver H. C. Andersen på få år de bedstes ligemand.

Fra denne tid finder man en række gaver fra de største danske digtere. *Ingemann* sender *Holger Danske* til fødselsdagen 1837[32], *Hauch En polsk Familie* 1839, kort efter at *Hertz'* konservative roman *Stemninger og Tilstande* havde set lyset. »Iforgaars fik jeg Hauchs Roman, han sendte mig den med et kjærligt Brev, jeg har næsten gjennemlæst den ja, han er en Digter! Det er, naar man kommer fra Hertss Stemninger, til Hauchs polske Familie, som kjørte man fra den snevre, kvalme Peer Madsens Gang ud i den friske Skov, hvor Vinden

luftede, Træerne duftede og man blev opfyldt med Tanker og Følelser, der ikke før rørte sig i os! læs den[33]!« Indimellem modtager han veninden *Henriette Hancks* anonyme roman *Tante Anna*, som i manuskript havde forårsaget to vægtige breve fra hans hånd[34]. Et par af de virkelig iøjnefaldende ting blandt Andersens endnu bevarede bøger stammer fra disse år og er såatsige modsat rettede: Hans roman *Kun en Spillemand* 1837 fremkaldte som bekendt »en af vort Lands høitbegavede, unge Mænd«s første bog, *Søren Kierkegaard: Af en endnu Levendes Papirer* 1838[35]; uden dedikation, men med H. C. Andersens signatur nederst på titelbladet er den såre kritiske lille bog bevaret i privateje, ubeskåret og med blåt omslag. Men en smuk gave var også et resultat af romanen. »Øehlenschlæger har ogsaa for denne [roman] viist mig meest Venlighed, han har foræret mig alle sine Værker 15 Bind, med et lille Digt, som skal hæftes ind i første Deel, han siger at det er at give Bagerbørn Hvedebrød, men nu er det jo snart Juul og det er hans Julekage, gid den maa smage mig, som den har smagt de Andre[36]!«

Den umiddelbare fortsættelse af disse ord har også interesse: »Af en Justitsraad Wilstrup, som jeg kun kjender saare lidet til har jeg ogsaa i Anledning af Romanen faaet en smuk Present, nemlig Pignellis italienske Skizzer.« Der er her tale om en miniaturudgave af en suite raderinger i oktavformat, som Andersen har kendt tidligere, og en af dem er påvist som forlæg for en pittoresk scene i *Improvisatoren*[37]. Mon ikke det er det samme exemplar, H. C. Andersen giver slip på, da hans nærmeste ven året efter fylder 30: *Costumes et Moeurs d'Italiens d'après Pinelli en 50 feuilles, Carlsrouhe s. a. - Min kjære, trofaste Ven, E. Collin fra Improvisatorens Digter. Kjøbenhavn den 2. November 1838.*

Et meget fornøjeligt exempel på bogerhvervelser er bevaret fra de samme år. Da H. C. Andersen i marts 1837 ligger med feber, fortæller han Jette Hanck om venlige menneskers om-

sorg for hans forplejning, og fortsætter[38]: »Desuden gav man mig aandelig Mad, den maa De høre med, da De har hørt den legemlige. *»Der Salon«* af Heine. Sagen der Vorzeit af Veit Weber. Hauchs nyeste Digtninger. Kubitz:s Gedichte (ɔ: Opdageren af den blaae Grotte). Bødelen af Kooper. Semilasso in Africa og endelig Oettingers Eulenspiegel. Seer De, den aandelige Mad var bedre end den legemlig, skjøndt den paa Hauck og Kooper ikke var ny.« Disse bøger har vi dog hverken genfundet i AA eller in natura; de giver et indtryk af den dannede klasses udstrakte tysklæsning. At Andersen antegner Aug. Kopisch som opdager af den blå grotte på Capri, er forståeligt, thi som bekendt har han ladet *Improvisatoren*'s hovedperson gøre denne opdagelse, en glimrende effekt, som dog er forsynet med forfatternote[39].

7. SVENSKE BØGER. Blandt H. C. Andersens bogerhvervelser sidst i 1830erne spiller svensk skønlitteratur en betydelig rolle. Han besøgte for første gang Sverige i en glad og indholdsrig sommermåned 1837. Et brev til Jette Wulff[1] og diverse dagbogsnotater beretter om boggaver fra de svenske brødre, og når AA kan bringe c. 120 bind svensk, skyldes det ikke mindst bekendtskaber fra denne svenske rejse, som dog ikke blev den sidste. Det synes også, som om dette tilskud er nået nogenlunde ubeskåret frem til auktionen. 7. juli fik Andersen fx. alle *G. H. Mellins* værker, og en del af disse små historiske romaner købtes af KB[2]. Mest stolt var han dog af en bog fra *K. A. Nicander*[3]. Dagbogen beretter: »Vesit Kl 10½ af Nicander, han bragte mig Kobbere og Bøger, han fortalte om at han om Natten var blevet svindel og faldet.« Nicander havde nemlig pga. gårsdagens gilde været invisibel, da Andersen aflagde sin visit. Om en ældre bog som en *Bellman*-udgave fra 1813-14 også stammer fra denne tid, er uvist[4]. Fra samme tid eller kort efter er bøger af *C. Dahlgren*[5], *K. Göransson*[6] og *G. A. Wetterbergh*[7].

Rejsens varigste betydning blev måske, at venskabet mellem Andersen og forfatterinden *Fredrika Bremer* stiftedes, efter at han havde været så heldig at træffe hende på kanalturen til Stockholm; det varede til hendes død 1865, og hun sluttede sig også til Jette Wulff. Flere af hendes Breve til Andersen omtaler boggaver fra ham, og dem gengældte hun naturligvis. Allerede på skibet udvexlede de *Improvisatoren* og brevromanen *Grannarne,* og Andersen vender ofte siden i breve tilbage til hendes bøger[8]. Tre af disse figurerer i AA, heraf ejer KB romanen *Trälinnan*[9] og et smukt dediceret exemplar af *Midsommar-Resan, en Vallfart* 1848: *Herr H. C. Andersen, så trofast vän som älsklig Digter, med sannasta vänskap och tacksamhet af förf.*[10]

Af Andersens senere svenske erhvervelser kan fremhæves *P. D. A. Atterboms Svenska siare och skalder, Bellman,* 1852, vistnok den bog der fremsendes via Ingemann[11]. Atterbom havde selv nærmet sig Andersen en årrække før, som det ses af et litteraturhistorisk vigtigt brev fra Andersen til Henriette Hanck[12].

Mange år senere lærte han også den svenske kongefamilie at kende (jf. s. 17); både Carl XV[13] og hans søn var som bekendt produktive forfattere, og Andersen kan i 1864 skrive[14]: »Fra den svenske Prinds Oskar modtog jeg forleden Dag et nydeligt skrevet Brev, paa Dansk, hvormed fulgte hans digteriske Arbeider, der ere særdeles smukke.« Vi kender ikke disse exemplarer af den senere *Oscar II*s bøger[15], men kan fra KBs bestand notere andre svenske arbejder fra 1850erne og 60erne af *Oscar v. Knorring*[16], *Ludvig Josephson*[17] og *Gustaf Ljunggren*[18], forfattere med en beskeden plads i Andersens liv. Kendtere end disse navne er for os *Zach. Topelius,* der har sendt *Läsning för barn* 1865-66[19]. Foromslaget til bind I, *Lekar,* er bevaret løst, antagelig bortkastet ved indbinding og så alligevel reddet af en eller anden, der havde lyst til at bevare hilsenen *Till Sagans Mästare i Norden H. C. Andersen med*

hög aktning och erkänsla af Z. Topelius. Helsingfors 2 Okt. 1867. Man ville gerne finde dedikationsexemplaret af *Runebergs Fänrik Ståls Sägnar* 1-2, 1851-60[20].

Svenskerne havde en stor plads i Andersens hjerte; en af grundene hertil var, at de lundensiske studenters hyldest til ham under hans besøg i Skåne april 1840 var den første offentlige hædersbevisning, han modtog. Det var også den, der gav anledning til en af hans allerbedste replikker, som han heldigvis har fastholdt i *Mit Livs Eventyr*, skønt dens offer endnu levede[21]: »Digteren *Heiberg* sagde ironiserende til mig: »naar jeg reiser til Sverrig, maa De være med mig, for at ogsaa jeg kan faae lidt saadan Hyldest!« jeg syntes ikke om Spøgen og svarede: »Reis derover med Deres Kone! og De vil komme til det meget lettere.««

8. TYSKE BØGER. 1840rne blev et højdepunkt i H. C. Andersens liv. De begynder med den store rejse, 8-9 måneder til Italien, Grækenland, Tyrkiet, Donaulandene og Tyskland. Og de slutter med den første illustrerede danske eventyrudgave, Vilhelm Pedersens så velkendte billeder (i tysk udgave 1848-49, i dansk 1849-50) til en række af de mest klassiske eventyr. Kredsen af venner, bekendte og beundrere udvidedes explosivt gennem de lange rejser, som det for det følgendes skyld kan være praktisk at opsummere med H. Topsøe-Jensens ord i Dansk biografisk Leksikon:

»De følgende Aars Rejser staar i den hastigt stigende Verdensberømmelses Tegn. Oversættelserne af hans Værker til Hovedsprogene kom nu Slag i Slag, og navnlig i Tyskland og England kappedes Fyrster, Adel og Aandens Stormænd om at vise ham Hyldest. 1843 traf han i Paris den franske Romantismes førende Personligheder (Hugo, Lamartine, Vigny, Balzac, Dumas, Skuespillerinden Rachel). Rejserne i Tyskland 1844 og 1845 formede sig næsten som et Triumftog; ... 1845-46 besøgte A. Italien for tredie Gang, Sydfrankrig og Pyrenæer-

ne; 1847 kulminerede hans europæiske Popularitet med Englandsrejsen, hvor han forkæledes af Society og sluttede Venskab med Dickens. Ogsaa hjemme opnaaede han nu den endelige »Erkendelse«.«

Det er naturligt, at der til disse rejser måtte købes Baedekere, ordbøger etc. »I Wien har jeg kjøbt et Værk over Constantinopel med 30 Prospecter; ved disse og min Fortælling skal De faae en Slags Idee om Byen,« slutter han et brev til Signe Læssøe på hjemrejsen fra Østen[1]; man gad nok se dette værk. Boghandler Campe i Nürnberg forærede ham en Nürnbergfører og muligvis andre bøger[2]. Rejsebøgerne i AA er dog gennemgående yngre, men et par fra Italien er netop fra 1840; den ene er engelsk og synes at være et dedikationsexemplar, men forfatteren er unævnt[3].

Imidlertid er det næppe hensigtsmæssigt at følge vort emne kronologisk. Den danske digter er nu en international skikkelse, og billedet af hans bogsamling bliver mindre flimrende, om man ordner den efter de lande, hvorfra køb og gaver indløber til dens forøgelse.

Tyskland må være det naturlige udgangspunkt. Over dette store land gik vejen til Europa for enhver dansk - rejsevejen og berømmelsesvejen - og Andersen var der gang på gang[4]. Indtil hans sidste år var jo også Slesvig-Holsten en naturligere bro end nu; den ulykkelige nationale og politiske udvikling kastede skygger over Andersens forhold til enkeltpersoner og til landet også før 1864.

I de tidligere og lykkeligere år havde H. C. Andersen som bekendt forbindelse med hertug Christian August af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenborg og hans familie. Forbindelsen er i vor tid belyst nærmere, end Mit Livs Eventyr har kunnet og villet[5]. Hertugen var en foregangsmand indenfor hesteavl og væddeløb, og desuden havde han pennen i sin magt; det er da kun naturligt, at han under Andersens besøg i 1844 skænker ham sin pjece *Einige Worte über Pferdesucht,*

Opstilling af bøger fra H. C. Andersens samling i bind fra tiden. Øverste række fra venstre: W. Karup: Poetiske Skrifter; R. de V. [*dvs. Michael Gjørup*]*:* Af Naturen og Livet, Næstved 1854, *med trykt og håndskreven tilegnelse;* Agatha: De jeugd van beroemde mannen; A. B. White: Little folk songs; A. Petöfi's Dichtungen übers. v. K. M. Kertbeny, *med reliefbordure og stålstifter;* H. Blanvalet: Femmes-poëtes de la France; *samme:* Scènes de voyages et de chasses; J. O. Halliwell: Popular rhymes and nursery tales. - *Nederste række fra venstre:* Peder Syvs Kæmpeviser *i de til henholdsvis Wollheim og Dönniges skænkede exemplarer;* Ingemanns Samlede Skrifter *(3 af bindene);* Ingemann: Salomons Ring; C. Hauch: Charles de la Bussière; C. Winther: Hjortens Flugt; Oehlenschläger: Poetiske Skrifter *1-2, 31-32-33, 1857-72, i helshirtingsbind tidligst fra sidstnævnte år; samt flere danske bøger,* Eilert Sundts *bog med guldornamenter og nogle engelske komponerede bind indtil den højeste bog,* Nepveu: Bertha Coppier *(med etiket øverst på ryggen, virkelig højde 23 cm). - Nederste række fra højre:* C. Molbech: Dansk Ordbog 1833; J. E. Hartzenbusch: Cuentos y fábulas; *derefter franske og tyske originalbind, hvoraf det store med dekoration på midten er* Karl Gödeke: Deutschlands Dichter von 1813 bis 1843; *derefter tre hollandske bøger inden den højeste bog,* Bertha Coppier. - *Ingemann- og Oehlenschläger-bindene tilhører Odense, Wollheims Peder Syv er privateje, alle øvrige tilhører KB, hvor dette billede og Dickens-opstillingen s. 57 er fotograferet.*

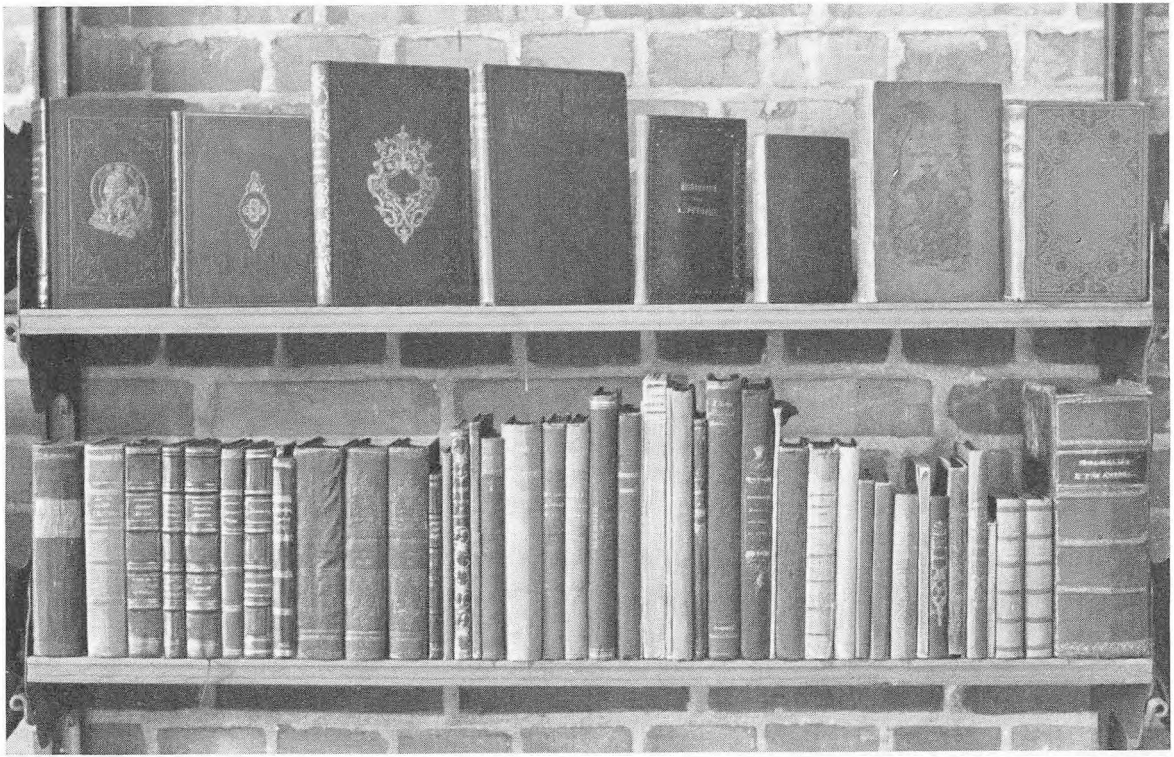

in besonderer Beziehung auf Haupt- und Landgestüte, Kiel 1837, dediceret *Dem Dichter Herrn Andersen vom Verfasser. Augustenburg d. 26sten Sept. 1844. C. August Sl. Holstein*[6]. En skælm giver mere end han har, og fuldblod er vel ingen ringere syssel for en verdensmand end eventyr. AA 685[7] nævner tilsvarende *Versuch e. Beweises, dass die Wettrennen nothwendig sind etc. von Herzog Chr. August z. Schl. Holst., Schleswig 1828. (Med Hertugens Hdsk.).*

Også andre skribenter fra hertugdømmerne er repræsenteret i samlingen, således baron *Fr. v. Pechlin,* der havde løst vigtige opgaver som loyal dansk diplomat, og som var lidt af en digter. Andersen havde truffet ham i Frankfurt[8], og fra dette besøg stammer *Gedichte, ältere und neuere,* Stuttg. u. Tüb. 1842 - *Dem verehrten Dichter und Landsmann zum freundlichem Andenken. F. v. Pechlin. Frankfurt aM den 14. Mai 1843.* Andersen har åbenbart siden sendt ham en bog, og for den kvitterer Pechlin med sine *Nachklänge der alten Geschichte, verhallend bis in die Neuzeit,* Frankf. 1844, hvis dedikation er et helt lille brev. Edvard Collin tog begge bøger samt Pechlins *Gedichte* 1852 i boet[9], efter hans og KBs definition var og er de danica. Sidstnævnte bog kom dog ikke til KB, men den har muligvis ikke haft dedikation, ihvertfald er hos overlæge Portman bevaret et brev, der uden megen tvivl må knyttes til den: »Indem die Germanischen Fremdlinge das Leiergebieth des Herrn H. C. Andersen beschreiten, welcher rings mit seinen Geistesblüthen geschmückt ist, stellen sie sich unter seinem Schutz, und bitten dass ihnen der Durchzug freundlich gewährt seyn möge. [???] d. 11. März 1852. Fr. Pechlin.«

En mindre digter fra »det unge Tyskland« traf Andersen på rejsen 1844: R. E. Prutz, der 24.7.44 holdt en stor middag for ham[10]; bekendtskabet satte spor i exemplarer af to historiske sørgespil: *Seinem Freunde Andersen der Verf. Halle 24.VII.44*[11]. Denne digters lyrik kendte Andersen i forvejen, han skriver til Henriette Wulff 1843[12]: »Tak fordi De har

laant mig Prutz's Digte, de ere overordentlig smukke, som Poesie betragtet, og Tendensen har jeg jo ikke Noget imod.« En nok så interessant relation til vort land har Prutz ved senere at have skrevet en bog om Holberg[13].

Mod Danmark vender også en lille pjece som *Gustava von Haselberg: Zwei Tage in Dänemark,* Stralsund 1838, sendt *Dem Dichter Andersen aus warmer Verehrung von der Verfasserin*[14]. Fra Rügen er også en anden dame, *Charlotte von Gerdislaw,* der i 1862 sendte en bog. Andersen var bortrejst, og bogen foranledigede derfor et lille brev fra Collin[15]; der findes noblere tilkendegivelser fra hans hånd, men man må være svært sart, hvis man ikke kan goutere drilleriet:

»Her er igjen kommet et Brev fra et af Deres mange Fruentimmer i Tydskland; dette sender jeg Dem, men ikke den medfølgende Piece, før De forlanger den. Det lader til at være en Slags religiøs Bog, og da jeg, ved at gjennemblade den, ikke har fundet Deres Navn deri, antager jeg ikke at den vil interessere Dem. Den hedder: *Grillen im Stillen* von Charlotte von Gerdislaw; Fortalen er underskrevet Clara Groom geb. Stirrup. - De er altsaa ogsaa bekjendt paa Rügen.

Nu staaer Terminen for Døren. Jeg vilde ønske, at det engang faldt i Deres Lod at berigtige en saadan Termins Forretninger, for at De kunde skjønne paa, hvilket let Embede De har faaet i Verden ved at blive Digter.

5 Junii 1862. Deres E. Collin.«

En tosproget, dansksindet slesviger var *Edmund Lobedanz*[16], der korresponderede med H. C. Andersen og oversatte nogle af dennes arbejder, både eventyr, *Billedbog uden Billeder* og *Improvisatoren;* han kendte forøvrigt personligt den førnævnte Wollheim. Vi kender Lobedanz' Sakuntala-oversættelse med tilskrift: *Hr. Prof. H. C. Andersen med sand Høiagtelse, Hengivenhed og Taknemmelighed fra E. Lobedanz. Kjbhvn. 4. Dec. 1860*[17].

De virkelig store tyske digtere er ikke godt repræsenteret i AA, og hvad vi har lokaliseret andetsteds, hjælper ikke meget; man må tro, at Edvard Collin har uddelt forskelligt. AA rummer lidt over 250 bind tysk, deriblandt er de 40 bind *Goethe* (Ausgabe letzter Hand) og 20 bind *Berthold Auerbach: Gesammelte Schriften* 1857 ff.[18] (hvortil dr. Eiler Høeg ejer et firsidet *Prospectus* med notat: *Forœret mig af Auerbach. H. C. Andersen.).* Goethe-rækken havde den unge og fattige latinskoleelev subskriberet på - meget talende - og den leverede en mængde godt stof til en citatsamling, han havde anlagt sig, som i det hele genspejler hans ikke mindst tyske læsning[19]. Af Goethe har Andersen ihvertfald ejet *Faust* udenfor den samlede udgave, nemlig en etbindsudgave, Stuttg. u. Tüb. 1847, med navnetræk *H. C. Andersen.* Det er umuligt at vide, om det var den han havde i hænde, da han i 1856 skrev til Ingemann[20]: »Goethes »Faust«, anden Deel, hvoraf jeg i Weimar saae første Act opføres, har jeg nu efter mange Aars Forløb heelt gjennemlæst og er meget opfyldt af den; jeg glæder mig til at tale med Dem om denne Digtning.« Men på rejsen med Jonas Collin d. y. 1861 så han atter stykket i Dresden; en yndlingsskuespiller, Bogumil Dawison, medvirkede, og »Jonas var lykkelig ved første Gang at see Göthes Faust og deri Davidson som Mephistopheles, i Aften høre vi Lortzing »Der Waffenschmied« og imorgen Wagners »Lohengrin«, saa at De seer det er et glimrende Repertoire[21].« Et nydeligt vidnesbyrd om denne oplevelse er, at nævnte udgave har skiftet ejer med følgende indskrift: *Kjære Jonas her er en Erindring om Dresdens Davidson men særligt om din H. C.* Signaturen er vist enestående og måske et udslag af distraktion; også folk der sagde Du til Andersen, plejede nemlig at bruge hans efternavn; som barn hed han Christian.

Det er iøvrigt ganske naturligt, at Andersen havde en separat *Faust;* thi 2. del var først trykt i de posthume bind, der sluttede sig til hans 40. I disse fandtes kun fragmenter, sluttende i bd.

XII med ordene: »(Ist fortzusetzen).« Derfor hedder det i *Et godt Humeur*, der er så sen som 1852: »Den store *Goethe* slutter sin »Faust« med, at den »kan fortsættes«, det kan ogsaa vor Vandring her ude paa Kirkegaarden.« Jf. brevet fra 1856.

Auerbach havde Andersen truffet 1846 og omfattede ham med sympati; *Auerbachs Dorfgeschichten* nævnes ofte af Andersen; AA har foruden de 20 bind også tre enkeltværker af Auerbach, hvoraf *Schatzkästlein* 1856 angives som dediceret[22].

Schiller mangler i samlingen, der blot har et Schilleralbum[23], medens der af *Heinrich Heine* forefindes to værker fra 1836. *Reisebilder* og *Die romantische Schule*[24]. Vi kender et fint associationsexemplar af *Neue Gedichte*, Hamburg (& Paris) 1844[25], til hvis ejerindskrift *H. C. Andersen* der senere er føjet *sender sin kjære Ven Viggo Drevsen en venlig Morgen-Hilsen paa den 15 November 1850.* Det var Viggos tyveårsdag, altså på høje tid at han fik Heine. H. C. Andersen havde truffet Heine gentagne gange i Paris, både i 1833 og 1843, havde givet ham bøger og havde modtaget stambogsblade, men desværre vist ingen bøger, fra den beundrede digter.

Af de større navne finder man i AAs tyske afdeling Arnim[26], Brentano[27], Chamisso (*Werke* I-VI 1836-39), Geibel, Immermann[28] og Reuter[29]. Andersen har i hvert fald kendt Chamisso, Geibel og Reuter; af deres værker i AA er kun *Em. Geibel: Brunhild* 1857 mærket *H*, men en sådan dedikation mangler nu i exemplaret[30]; den har dog nok været der, ihvertfald havde Andersen under et besøg hos kemikeren Justus v. Liebig 1855 hørt Geibel oplæse det endnu utrykte stykkes første akter med så rungende stemme, at folk standsede på gaden og kiggede ind[31], og de to digtere mødtes atter 1860. Geibel var iøvrigt et gammelt bekendtskab, idet Andersen i 1843 havde stiftet bekendtskab med både ham, den gamle Ernst Moritz Arndt og Geibels ven *Freiligrath*, hvis venlige følelser for Andersen fik en så ejendommelig ende i London 1847, og hvis *Glaubensbekenntnis* 1844 i AA ikke er angivet som gaveexemplar[32].

AA nævner to bøger af *Klaus Groth*[33], den ene med dedikation. Et smukt brev fra Andersen til Groth taler om boggaver mellem dem[34], men forbindelsen har ikke sat særlige spor i vore sædvanlige kilder.

En bog med en særlig plads i vor sammenhæng er bevaret, nemlig *S. H. Mosenthal: Der Sonnenwendhof, Wien 1854*[35]. Andersen havde før dette skuespils trykning set det i Wien og ønsket at oversætte det, og han modtog da stykket til fri disposition fra den smigrede unge forfatter; »jeg har af Mosenthal faaet foræret hans original Manuskript til »Der Sonnwennhoff«, længe har ikke noget dramatisk Stykke interesseret mig som dette« etc. etc.[36] (Bemærk misforståelsen: udtrykket »original Manuskript« er påvirket af titelbladets »Als Manuscript gedruckt«, mens hans tak til Mosenthal udtrykkelig gælder »et Exemplar« af skuespillet). Oversættelsen med den auerbach'ske titel *En Landsbyhistorie* gjorde stor lykke på Casino, og forfatteren var på sin side meget tilfreds med Andersens indlagte kor og nye sceniske påfund.

Hvad vi ellers har fundet af tyske bøger med dedikationer til H. C. Andersen eller gennem AA bevidnede som hans, er gennemgående mindre interessant. Navne som *Kobell*[37] og *Köbner*[38] eller schweizeren *Eckardt*[39] - for blot at nævne et par - ligger i periferien af Andersens liv; nogle af dem har han næppe haft anden forbindelse med end netop den, at de har sendt mesteren deres arbejder. En del er indarbejdet i vort navneregister uden nærmere omtale. En antologi som *Karl Gödeke: Deutschlands Dichter von 1813 bis 1843*, Hannover 1844, er derimod nævnt i et brev som den mest kærkomne af julegaverne på Bregentved 1843[40] - »der ere ikke færre end 131 Digtere i den korte Tid, hver har givet et frisk Blad paa det store Træ, men meget mere end Blad er det heller ikke naar jeg undtager nogle faae f Ex Chamisso, Uhland, Ryckert etc«.

Af de bøger, hvorom Andersen har skrevet i breve og notater, men som vi ikke har lokaliseret, har nogle interesse ved at

være påvirkede af hans egne skrifter. En enkelt har vi dog set: *Die Prinzessin von Marzipan und der Schweinehirt von Zuckerland oder: Hochmuth kommt zu Fall. Eine Komödie für Kinder in 5 Bildern. Nach einem Märchen bearbeitet von C. A. Görner.* Berlin 1855[41]. Andersen har ved ordet Märchen skrevet *Svinedrengen.* Men nævnes kan også bøger af *Caroline v. Zöllner* (pseudonym for: *v. Göhren*), en inspireret af *Billedbog uden Billeder,* en af Andersens eget liv. Selv omtaler han sidstnævnte, *Christian Wohlgemuth oder das innere Beruf* 1857, men AA anfører en anden: *Frauenliebe und Künstlerberuf, 1-2. 1856. H.*[42] - Eller *Des Zweiflers Umkehr* af en mand med det konsekvente navn *Friedrich Friedrich,*[43] »ganske i samme Retning og gjennemførende samme Idee som jeg i: »at være eller ikke være«.... Den skal i Meget ligne min, skriver Forfatteren, men han har skrevet den før han vidste noget om »Sein oder nicht sein« . . ; Forfatteren yttrede stor Lyst til at høre min Mening om sit Værk og jeg er ogsaa nysgjerrig efter at see hvorledes han har løst Opgaven; naturligviis siger han mig om min Bog stor Erkjendelse«. - Hvem kan heller undre sig over, at Andersen meget gerne ville have fat i en wiensk *Taschenbuch,* som indeholdt en novelle med ham som helt, og at han beder den rejsende ven Bournonville om eventuelt at skaffe den[44]: » . . . Novellens Helt var »den danske Eventyrdigter«; det var mig, der red paa en vild Hest over Jyllands Heder og talte med Zigeunersker, havde Kjærlighedsforhold med en adelig Dame og endeligt elskede en Fiskerpige paa Føhr, kort: det var en for mig løierlig Digtning; jeg gad nok eie Bogen.« - *Ferdinand Schmidt: Herder als Knabe und Jüngling* 1853 fik Andersen også fra forfatteren (»der kalder sig min Discippel«), og fandt den ganske fortræffelig[45].

En anden gruppe udgør bøger, der så at sige er glemt idag, men som dengang satte Andersens og måske hele tidens tanker i livlig bevægelse. *Fr. Fabri: Briefe gegen den Materialismus* tager Andersen med på landet i 1856, og læsningen for-

anlediger vigtige betragtninger i et brev til Ingemann[46]. Bogen »har i flere Retninger kastet Lys i min Sjæl, og underligt nok, Alt, hvad jeg læser *for og imod,* fører dog hos mig til den Forvisning, at Religion og Videnskab ikke ere to hinanden fjendtlige Riger, men venlige Naboriger, der, som Havet, ikke have synlig Grændse, men glide over i hinanden.« I et forudgående brev til Ingemann (og i brev til Henriette Wulff[47]) taler han om *Wilhelmine Canz'* anonyme filosofiske roman *Eritis sicut Deus,* også fra 1856, der dengang var meget læst, og hvis tanker lå på linie med dem, han tumlede med under udarbejdelsen af *At være eller ikke være.* Edvard Collin har brugt ordene til Ingemann som et vigtigt udtryk for H. C. Andersens anskuelser[48].

Andersens tyske bogsamling indeholder en del oversættelser (*Béranger*[49], *Dickens*[50], *Alexis v. Tolstoy*[51] m. fl.), nogle vise- og eventyrsamlinger[52] og lidt faglitteratur. I Odense findes et par bind, hvis dødtriste sats oplives af farvetavler med såre interesse- og fantasivækkende skildringer fra natur- og folkeliv verden over. Det var den slags, Andersen med forkærlighed klistrede ind i børnebilledbøger; i disse tilfælde er bøgerne som helhed overdraget den lille Thea Melchior med venlige dedikationer[53]. Blandt oversættelserne finder vi tre, oversat fra ungarsk af *K. M. Kertbeny*[54], og som vi her nævner, fordi bekendtskabet med denne oversætter satte ejendommelige spor i brevvexlingen med Collin. Manden opsøgte nemlig H. C. Andersen i Genf 1860 på naturlig og elskværdig måde, men »jeg vil ikke skjule Dem, at jeg ligestrax følte mig uhyggelig ved den iøvrigt høist aandrige og venlige Mands Besøg, og hans Foræring af et Par Oversættelser han havde leveret; jeg spurgte et Par Personer om denne Mand, men de kjendte ikke noget til ham og min Angest for at omgaaes politiske Personer, maaskee her aldeles ugrundet, skabte denne uhyggelige Følelse[55]«. Senere satte deres fælles forretningsforbindelse Carl Lorck ved en misforståelse lus i skindpelsen mellem de to, og

Gottfried von Leinburgs dedikation på et særligt blad i hans oversættelse af Es. Tegnér: Die Frithiof-Sage *1872; datoen er 4 uger før Andersens død. Se næste side.*

dette afficerede Andersen i urimelig grad, indtil Edvard Collin havde givet ham en passende kold douche. Tre år efter traf han tilfældigt ungareren i Paris uden misstemning[56].

Endelig er der at sige, at den ene af H. C. Andersens to formentlig sidste bogerhvervelser kom fra Tyskland. I det sidste af de 517 breve til E. og H. Collin dikterer han 13.7.75 meddelelsen om en ny fransk udgave af hans eventyr, som han lige har fået[57]. Men i AA[58] findes et oversættelsesarbejde af en tysker, som også havde oversat andet fra nordiske sprog: *Esaias Tegnér: Die Frithiofs-Sage. Uebers. von Gottfried von Leinburg.* 6. Aufl. Berlin 1872. - *Andersen, dem Sänger der menschlichen Kindheits-Sage, in hochachtungsvollster Verehrung - v. Leinburg. München ½ ⅝ [1]875.*

9. Italienske bøger. Trods flere ophold i guldalderkunstens forjættede land Italien, der jo bl. a. udløste den første roman, synes dette lands litteratur ikke at have spillet nogen rolle for H. C. Andersen, ihvertfald ikke for hans bogsamling. Der er ingen italienske bøger i AA, men vi har dog lokaliseret enkelte andre: foruden Pinellis folkelivsbilleder en Leipziger *Dizionario portatile* af *G. H. J. Stöckhardt*[1], hvortil kommer tyske udgaver af *Silvio Pellicos* værker[2] og *Lorenzo da Pontes* erindringer[3]; disses proveniens er sikret ved Andersens autograf, ikke ved dedikation, og kan være købt af interesse eller skænket af oversætterne eller andre. Laage-Petersens samling rummer et klaverpartitur af *G. Donizettis* opera *Lucrezia Borgia*, Paris u. å.[4] Bogen er knyttet til et smukt brev fra Paris 6.5.43. Andersen har i kommission for Collin købt flere operaer; et par af disse kostede dog mere, end Andersen mente han måtte give; »- jeg har altsaa ikke turde kjøbe disse til Dem. Imidlertid er denne Musik mig saa kjær og jeg ønskede gjerne hjemme ved Claveret at høre Dem og Louise synge lidt af f Ex Lucrecia, for at have denne Fornøielse har jeg kjøbt den til mig og beder Dem om De engang hjemme vil

synge lidt af den, jeg har skrevet Deres Navn foran for at den kan faae Lov til altid at blive i Deres Eie! Den vil erindre Dem om dette mit Ophold i Paris, Bindet har lidt noget, men der var kun dette ene Exemplar hos Musikhandleren og Tiden tillod ikke at jeg søgte hos en anden. Til Louise har jeg kjøbt »40 Melodies de Schubert«, som jeg beder Dem overrække hende fra mig og at hun under Tonerne, vil tænke lidt paa mig!« Bindet om Donizetti er fornyet, hvad brevet jo ligefrem motiverer, og på titelbladet står *Til E. Collin fra hans Ven H. C. Andersen. Paris 5. Mai 1843. - Transporteres til min kjære Søsterdatter Henriette Boye fra hendes Onkel* [navnet bortskåret]. Collinerne har vel fået noderne senest ved Andersens hjemkomst. Men der er noget gribende ved brevet - Louise Collin havde en årrække haft digterens hjerte, men blev gift 1840 efter syv års forlovelse, og netop 1843 skulle hans veje krydse Jenny Linds.

Mangfoldige år efter skrev Edvard Collins datter Louise g. Drewsen (der dog først er født 1839) om hjemmet i Amaliegade[5]: »I Krogen ved Vinduet til højre stod det ældgamle lille Klaver. Børnene havde gjort Forsøg paa at faa et nyt, for Søndag Aften blev der som Regel musiceret af Familien selv ... just ikke efter Nutidens Fordringer til Sang og Spil. Nyt Klaver fik vi dog aldrig, den Gamle fandt kort og godt, at det behøvedes ikke.«

Morsomst i den lille italienske gruppe er overlæge Portmans exemplar af en køn lille bog i originalt omslag: *Anacreonte novissimo del commendatore Alberto Thorwaldsen in XXX. Bassorilievi anacreontici tradotti del cavaliere Angelo Maria Ricci*, Roma 1832. Disse digte over Thorvaldsen-motiver har signaturen *H. C. Andersen di Dannimarca*, og man fejler næppe ved at henlægge erhvervelsen til den første store italiensrejse, omend den ikke omtales i de romerske dagbøger. Men digtet *Anacreonti ed amore* har samme motiv som *Den uartige Dreng*.

10. FRANSKE BØGER. Frankrig nåede H. C. Andersen tidligere og hyppigere end Italien og erhvervede også solidere indsigt i det franske sprog end i det italienske. Dog kan hans talefærdighed ikke vurderes særlig højt, men han har nok læst fransk nogenlunde flydende[1] - vi nævnte før hans første vellykkede fremstød som læser. Og samarbejdet med en fransk oversætter i Le Locle 1850 foranledigede ham til en smuk og vistnok træffende afvejning af dansk og fransk overfor hinanden[2].

I AA findes 50-60 franske bøger foruden nogle bundter. Bibliofilt og litterært er blomsten deraf *Alfred de Vigny: Poésies complètes* og *Théâtre complet,* to dedikationsexemplarer fra 1841 i pragtbind[3]. Breve og selvbiografier skildrer møder med Vigny i livlige toner[4], og et brev til Gottlieb Collin giver den festlige baggrund for disse minder[5]: »Af Brevene til Amaliegaden har De vel seet at jeg har mødt en mageløs god Modtagelse hos de fleste betydelige Aander i denne store By. Alexander Dumas har været utrættelig i Opmærksomhed, Alfred de Vigni begavet mig med Bøger, Victor Hugo ført mig i Theatret, David givet mig Kobbere, Rachel paa det hjerteligste aabnet mig Adgang til sine Soireer, - ja det blev en Mængde at regne op, hvis Bekjendtskab enhver ville skatte, og som jeg har opnaaet og det saa ganske af sig selv. Af Heine og Lamartine har jeg faaet to interessante Digte i mit Album og i begge disses Hjem mødt Venskab og Hjertelighed; jeg kan ikke nægte at jeg er lidt øm om Hjertet ved at forlade disse mange Kjære, der Alle have behandlet mig, som en Aands Slægtning.«

Dumas' gaver til ham[6] findes ikke i AA, ejheller Mme *Virginie Ancelots Hermance,* som han så på teatret med ringe fornøjelse og fik af damen med dedikation[7]; fra samme herlige rejse finder man derimod *A. de la Tour: Poésies complètes* 1841[8].

Der er iøvrigt dedikationer i et stort antal af de franske bøger helt fra *Xavier Marmier: Feuilles volantes* 1833, som

ville være morsom at genfinde, fordi Marmiers senere præsentation og oversættelser af H. C. Andersen var af stor værdi for den hæftigt attrående udbredelse af det begyndende ry[9]. De få, vi har lokaliseret, er imidlertid sene og af begrænset interesse. To dedicerede bøger af den Heine-påvirkede schweiziske digter *Henri Blanvalet* købtes - ikke helt billigt: 1,00 og 1,60 kr. - af KB[10]; »Blankvallet forærede mig to af sine Skrifter: Femmes-poètes og Album poetique,« hedder det i dagbogen 28.8.60, og i breve omtaler Andersen besøg hos denne og hos den ældre digter *J. Petit-Senn,* af hvem tre bøger findes i AA[11]. Blanvalet oversatte nogle af Andersens eventyr, men de udkom ikke.

Morsommere er forsåvidt *L. Tourniers* digte *Les chants de la jeunesse* 1865[12] på grund af tilskriften: *Bragt over til min kjære Ven H. C. Andersen i Sommeren 1867. Erindring fra Jura-Bjergene. Jules Jürgensen.* Denne Andersens ven og nærmeste Støtte i Schweiz tilhørte jo den gamle fransk-dansk-schweiziske urmagerfamilie (der dog også talte et mindre præcist medlem, Islands beskytter Jørgen Jürgensen).

AA rummer videre to arbejder af den franske konkyliolog *Henri Drouët,* der som fagfælle og bekendt af Jonas Collin d. y. omtales nu og da i breve[13]. Der er bevaret en rejsebog *À mon illustre ami Mr H. C. Andersen Affectueuse souvenir de l'auteur Henri Drouët.* Laage-Petersen ejede foruden denne en af Andersen og senere af romanisten E. Gigas signeret *Le Romancéro du Pays Basque,* Paris 1859[14], og *Adolphe d'Ennery & Ferd. Dugué's* drama *Cartouche,* Paris 1858, med Andersens navnetræk[15]. Hertil kan vi af lokaliserede franske bøger føje en digtsamling bl. a. med Andersen-oversættelser af *N. Martin*[16] og en afhandling af *E. Desor: Souvenirs du Danemarck,* Bienne 1870, et foredrag holdt i Neuchâtel efter deltagelse i antropologkongressen i København 1869[17]. Vi har ingen oplysninger om Desor, men den lille pjece er typisk for den slags udenlandske småskrifter, der efter deres emne stadig

søges og samles af KBs Danske afdeling. Det er karakteristisk, at Collin tog bogen i boet, og at KB sikrede sig den på hans auktion.

Direkte tilknytning til H. C. Andersens arbejde har hans exemplar af *G. Meyerbeers* opera *Dinorah (Le Pardon de Ploërmel);* det er hele vejen igennem forsynet med egenhændigt tilskrevet oversættelse af texten[18].

Den bog, der tiltrækker os mest i AAs franske afsnit, er dog ikke disse ting, ja endikke Vignys, men nr. 808, et fransk skrift fra den tyske kulturkreds: Hvad ville to Andersen- *og* Wagner-dyrkere ikke give for *Franz Liszt: Lohengrin et Tannhäuser de Wagner*, 1851! Adskilligt mere end den krone, Lynge betalte incl. dedikationen! Hvad H. C. Andersen skriver i sin selvbiografi om netop disse operaer, er ligesom koncentreret i et kort brevsted til Collin, skrevet efter Weimar-besøget i 1852, hvis store oplevelse netop var Liszt[19]: »To ganske eiendommelige Operaer »Tannhauser« og »Lohingrin« begge af Wagner, der nu lever, som Flygtning i Schweitz, har jeg hørt, de mangle temmeligt Melodie, men, de ere storartede i Composition og Liszt har skrevet et heelt fransk Værk over dem.«

Det er tydeligt at se, hvorledes H. C. Andersens franske bogerhvervelser er resultater af hans besøg i landet. Hans rige selvbiografiske efterladenskab i nutidens udgaver tillader at skabe en smule baggrund for de bøger og skribenter, der ellers kun ville være blotte navne.

11. Spanske bøger. Brevvexlingerne og Mit Livs Eventyr svigter dog, når vi betragter hans få spanske bøger, og vi må her vende os til den kaleidoskopiske turistbog *I Spanien* 1863 og den lille beretning om Portugal-besøget 1866. Andersen havde været i Spanien tidligere, men de spanske bøger stammer fra rejsen 1862-63. Her erhvervedes bøger af digtere med herlige navne, *Don José de Espronceda*[1], *A. de Trueba*[2], *Rafael Garcia y Santisteban*[3] og den førnævnte *Hartzenbuschs*

COMPENDIO
DEL
TOLEDO EN LA MANO,
O DESCRIPCION ABREVIADA
DE LA
IGLESIA CATEDRAL
Y DEMAS MONUMENTOS Y COSAS NOTABLES QUE SON DIGNAS DE
LA ATENCION DE LOS CURIOSOS EN ESTA CELEBRE CIUDAD
POR
DON SISTO RAMON PARRO,
TOLEDO:
IMPRENTA DE SEVERIANO LOPEZ FANDO,
Calle Ancha, 34.
1858.

Rejsefører for Toledo, hvori Andersen har indlagt grønne blade. Orig. højde 144 mm.

eventyr. Disse digterbekendtskaber er antydet i en passus i Madrid-kapitlet af *I Spanien:* »Venlige Mennesker allesammen, ildfulde og hjertelige, med Spaniernes hele Elskværdighed og Lyst til at vise Opmærksomhed og Tjenester.«

En sproglære[4] og en parlør[5] knytter sig vel til samme rejse, desuden et par rejsebøger, hvoraf den ene turde være det mest »poetiske« stykke i denne afdeling: *S. Ramon Sarro: Compendium del Toledo en la mano,* Toledo 1858, med navnetræk og indlagte grønne blade, bevaret urørt i KB[6].

Fandtes - og findes - mon også en Iliade med en blomst i, som det er skildret i den stemningsfulde skitse *En Rose fra Homérs Grav* (i *En Digters Bazar,* senere som eventyr)? »Som en Mumie hviler nu Blomsterliget i hans *Iliade* . . .«

Rejsebogen indeholder mange historiske, topografiske og litterære digressioner også over spanske digtere. Hvordan H. C. Andersen og rejsefællen Jonas gererede sig sprogligt, får man forskellige fingerpeg om, således et sted hvor der omtales en meget hjælpsom spansk vært: »Lidt Fransk talte han, *Collin* tog stærkt Tilløb i det Spanske, og hvor min Glose-Kundskab ikke strakte til, maatte Opfindsomhed og Mimik erstatte; ledsaget af ham fik vi Adgang til mangt et festsmykket Sted, hvor vi ellers som Fremmede ikke vare komne ind.« »Glose-Kundskab« er vistnok det rette ord for den store sprogartists indtrængen på fremmede områder; indtryksmodtagelighed og hukommelse gav ham mange gloser, grammatikken kom langt bagefter. De spanske boggaver har nok været af mest symbolsk værdi. De fleste er endt i KB, ofte vel som de eneste exemplarer, der nogensinde er nået til Danmark. Det samme gælder sikkert AAs eneste portugisiske bog[7], *Manuel Maria Portella: Ensaios poeticos*, Lisboa 1865, med tilskrift *Ao distincte poeta dinamarque[s] Hans Christian Andersen offerece respeitoso - Manuel Maria Portel[la].* Andersen skriver i beretningen om byen Setubal[8]: »En af Portugals unge lovende Digtere *Portella*, der lever her og har udgivet et Bind *Digte*, opmuntret af den høitskattede Poet *Castilho*, skrev i Byens Avis, ved min Ankomst, et digterisk Stykke i Prosa, en Hilsen til den nordiske Digter i *Bocages* By.« Den blinde digter A. F. de Castilho er selv interessantere for os; hans anden hustru var datter af konsul Vidal i Helsingør. »Ved hendes Hjelp har *Castilho* oversat paa Portugisisk *Baggesens* »Der var en Tid, da jeg var meget lille«, *Oehlenschlägers* »Underlige Aftenlufte«, *Boyes* »Kirkeklokken i Farum« og flere danske Forfatteres lyriske og fortællende Digte; af alle disse har *Boyes* Digt meest tiltalt Portugiserne[9].« Andersen skaffede et exemplar af C. J. Boyes digt i oversættelse, men det forsvinder af syne med Collins auktion[10].

12. HOLLANDSKE BØGER. H. C. Andersens lille samling af hollandsk litteratur - i AA en god snes bind, hvoraf KB købte halvdelen billigt - er tydeligt knyttet til hans besøg i landet: 1847 var han i Utrecht, Amsterdam og Haag på gennemrejse til England, 1866 i Amsterdam og Leiden på gennemrejse til Portugal, 1868 nogle dage i Antwerpen. Vi går vist hverken levende eller døde for nær ved at sige, at ingen dansker uden specialinteresser kender de digternavne, der her dukker op; som i Spanien og Portugal er der tale om mere eller mindre tilfældige litterære bekendtskaber med eller uden forhåndstilknytning til vort land. W. van Eeden har skildret disse sine landsmænd i deres tilknytning til den danske gæst[1]. En tosproget digtsamling med grammatisk indledning har kunnet være til nytte: *Knopjes en Bloemen / Knospen und Blumen;* den er trykt 1842 og er af *H. C. Andersen kjøbt i Gent*[2]. En anden hollandsk bog har åbenbart mere fornøjet ved titelbladets muntre småbilleder end ved sit indhold, ihvertfald er titelbladet endt i en af udklipsbøgerne til Agnete Lind[3].

Et morsomt brevsted samler det boglige udbytte af det sidste besøg i Holland: Andersen sendte på vejen videre til Portugal flere pakker hjem for at formindske rejsegodsets omfang. Da han efter hjemkomsten sidder og forbereder rejsebogen, skriver han fra Basnæs 9.10.66 og spørger Collin om disse pakker, specielt om et par lange støvlers skæbne[4]. Som svar skriver Collin 11.10. en liste over, hvad han gemmer af det hjemsendte. Det er morsomt at genfinde de fleste af bøgerne i AA - fanerne, der nok have siddet på en kage, er derimod tabt:

»Nu fik jeg Deres Brev; der forefindes hos os: 3 Natsække. 1 Hatæske. 1 Frakke. Vademecum fra Amsterdam, deri Breve o. desl. 2 Faner, som nok have siddet paa en Kage. 1 Gruss an H. C. Andersen paa Noder. Nepveu. holl. Overs. af Gadelygten m. m.[5] do. Bertha Coppier[6]. do. Studie en Uitspanning II Deelen[7]. Hollandsk Psalmebog[8]. Eene Familie-Legende[9]. Deres Levnet paa Hollandsk[10]. Les Catholiques et les libertés[11].

En Pennevisker. Kneppelhout: Geschriften 9de D.[12] De Jeugd. van beroemde Mannen[13]. De Muschjes en Bloedzuiger[14]. Heije Aschepoester[15]. Winde-Kelken af Hasebrook[16]. het boek Job[17]. Fra Australien af Bob[18]. Longfellow Tales[19] og *Pakken fra Lieut. Christiansen.* Der findes ingen Støvler og altsaa ere de ikke komne.«

Vi kender intet andet brevsted med så mange oplysninger om H. C. Andersens bøger som dette. Men det oplyser også om noget andet: om hvor nøje Edvard Collin varetog ungdomsvennens praktiske forhold gennem næsten et halvt århundrede, uanset hvad der pga. gemytternes forskel kunne belaste venskabet.

Het Boek Job er et dediceret exemplar af præsten og digteren *J. J. L. ten Kates* versificerede gendigtning af bibeltexten; ten Kate har særlig interesse for os, idet han havde versificeret også nogle Andersenske eventyr. De samledes 1868 i *Sprookjes en verhalen in dichtmaat naverteld,* som udgaves i lilla shirting med guldtryk, men dedikations-exemplaret til H. C. Andersen, nu i Odense, var i fløjl af samme farve og guldpræget med samme plade, desuden med et fotografi som frontespice. ten Kates dengang meget læste digt om skabelsen[20] sendtes også i et senere oplag *Aan hijn waarder en hoggeachter vriend den Dichter H. C. Andersen. tK.*

Interessantest i samlingen er ellers pseudonymet *Agathas* skildring af store mænds ungdom og deriblandt et kapitel om Andersen. På smudstitlen læses under *De jeugd van beroemde mannen* hilsenen *een dezen Beroemden met hoogachting en eerbied aangeboden door Agatha.* Og endelig »Deres Levnet paa Hollandsk«, *Hoe Hans Christiaan Andersen zijn leven vertelt,* I-II, Leeuwarden 1858, hvoraf Andersen skaffede eet exemplar til sig selv og eet til Collin. Den »er ganske ny, den skal jeg skaffe, der er mit Portræt i og to Billeder, eet hvor jeg dandser for Madam Schall og eet hvor jeg sidder i Dickens Stue, omringet af hans Børn, han og Konen staae lidt tilbage[21]«.

13. ENGELSKE HOVEDFORFATTERE. Da de hollandske bøger hænger sammen med ret sene besøg i landet, er det en tilbagegribning, når vi nu vender os til de engelsksprogede fra begge sider af Atlanten, godt 100 bind i AA. Samtidig må det dog huskes, at engelsk indtil vort århundrede var nr. 3 eller 4 i rækken af fremmedsprog kendt i Danmark. Endnu som ældre mand - således føleligt under det langtrukne besøg hos Dickens i 1857 - døjede H. C. Andersen, og hans omgivelser med ham, med hans ringe evne til at skrive og tale sproget, og hans læsning har været senere og ringere end i tysk og fransk[1]; først 1845-47 skaffede Andersen sig engelskundervisning af nævneværdigt omfang[2]; han var således nogenlunde rustet til sin store og vellykkede rejse i 1847, men sproget lagde ham dog stadig mange og delvis uoverstigelige hindringer i vejen. Bays solide tobinds ordbog, omtalt s. 24, kan have støttet ham i ny og næ og mindet ham om tidligere, beskedne dage - men dens udtalebetegnelse, der ikke bruger specielle lydskriftbogstaver, er et smukt udtryk for den endnu ikke ganske uddøde »oldengelske« udtale, som måske ikke just har banet vej for Andersen. Under opholdet forærer R. Bentley ham *J. P. Simpsons* anonyme roman *Gisella*, og Andersen skriver i dagbogen[3]: »Læst Begyndelsen af Gisella og forstaaet den, det er den første engelske Bog, der er gaaet op for mig.«

Hans kendskab til engelsk litteratur skyldes følgelig efter tidens skik mest danske udgaver og samler sig ifølge Elias Bredsdorff om få forfattere: Shakespeare og Scott, der lånte deres fornavne til den syttenåriges pseudonym Villiam Christian Walter, Byron, Bulwer og Dickens samt kaptajn Marryat. H. C. Andersen nævner samme række (uden Byron, men med Burns tilføjet), da han 5.9.48 sender sin engelske forlægger Richard Bentley *The two baronesses* med et smukt brev om sit forhold til engelsk litteratur, der »saa mægtigt har virket ind paa min hele Udvikling[4]« - en høflighed, men også mere end en høflighed.

Gudebilledet Shakespeare og forbilledet Scott er da også blandt hans tidligste bøger. Vor ældste notits om H. C. Andersens vordende bibliotek er et brev til bogtrykker Iversen i Odense 16.1.24 - en forbløffende start[5]: »Jeg har ellers i denne Juul været i Kiøbenhavn, og moret mig herlig, de mig mest

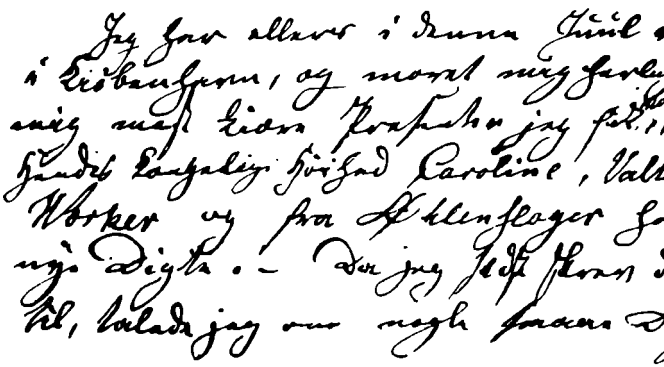

kiære Presenter jeg fik, var fra Hendes kongelige Høihed Caroline, Valter Skots Wærker og fra Øhlenslæger hans nye Digte.« *Scotts Midlothians Hjerte eller Fængslet i Edinborg* var den første roman, han læste, og indtrykket var voldsomt[6]; det er morsomt dermed at jævnføre indtrykket ved en genlæsning 25 år efter[7]. AA har nogle af Scotts romaner på engelsk, men karakteristisk nok i udgaver fra 1845-46[8] - de oversættelser, Andersen læste, har vi intet spor af.

Shakespeare er ikke repræsenteret i AA. Skønt hans reelle betydning for Andersen er mindre end Scotts, gad man nok se de tre bind Shakespeare, som oversætteren, kommandør Wulff, forærede sin unge ven lige før jul 1825. Han var også skoledrengens vært i denne ferie, og kunne give ham to værelser ud til Amalienborg plads. »Jeg fik nu foræret af Wulff de 3 Bind Skuespil han har oversat af *Skak* de ere paa Skriverpapir og saa brilleant indbun[dne] som et Schakspearsk Stykke for-

tiener, nu er jeg da ene paa mit Kammer[9].« - Han mindes - med en association, som melder sig hos ham livet igennem - Aladdin, der ser ned på slotspladsen, hvor han gik som en lille dreng. »For en 5 a 6 Aar siden gik ogsaa [jeg] dernede, kiendte ikke et Menneske her i Byen og nu kan jeg hos en kiær og agtet Familie deroppe gotte mig med min Schakspear - O Gud er god, en Draabe af Glædens Honning bringer mig til at glemme alle Bitterhed[er], o Gud vil ikke forlade mig - han har giort mig saa lykkelig. -«

Af de andre her nævnte forfattere bortset fra Dickens finder vi i AA kun *Byron: Ritter Harolds Pilgerfahrt, übers. v. Zedlitz*, 1836[10]; *Burns, Rob., in das Schweizerdeutsche übers. v. A. Corrodi*[11], 1870. *Pr. H.; Burns, Rob., Poetical works. 12.* [dvs. duodez][12]; *Byron, Poetical works, ed. Cunningham. ill. Pr.*[13] Sidstnævnte og *Scotts Poetical works. Illustr. 1853. Pr.*[14] turde være de bøger, der omtales i et brev til Ingemann 31.12.55[15]: »Før jeg gik, bed Katten mig i Fingeren, saa nu har jeg det at gaae og ængste mig over, skjøndt der ikke blev bidt Hul, kun givet Tryk ind i Huden; men det er nok for mig til at spore Hede, Smerte og Trækning, som nok egentligt ikke er der. - Fra England har jeg faaet i Foræring en deilig Udgave af Walter Scott og Byron, saa Bibliotheket voxer ud over Reolerne.«

Hertil må føjes *Carlyle, T., Burns. 1854. H.*[16] (mon dedikation fra Carlyle?); notitser i dagbogen 19.2. og 21.2.41 i Rom[17]: »... og læser nu hjemme Byrons Levnet i Wilhelm Müllers Schriften udgivet af G. Schwab; følt mig oplivet og aandelig styrket ved at see hans Jord-Vei« - »... og læst i Byrons Levnet og i den gamle Gravmand« (disse bøger er dog nok lånt); *Grímur Thomsens* bog om Byron 1845, omtalt 1848[18]; samt endelig en lille sen gave[19]: *Gilbert Malcolm Sproat: Sir Walter Scott as a poet*, Edinb. 1871, givet *To the Illustrious Hans Christian Andersen from his faithful servant and admirer The Author.*

14. DICKENS-DEDIKATIONERNE. På fastere grund står vi ved den sidste af de nævnte engelske forfattere: Thi en hjørnesten i H. C. Andersens bogsamling var både i hans egne øjne og i eftertidens hans tolv Dickens-dedikationer, og vi må finde det rimeligt at opholde os en stund ved disse rariteter. Rariteter er de dog navnlig i kraft af giverens plads i litteraturen og i modtagerens hjerte, for egentlig »burde« hver af disse bøger jo være forringet ved at der existerer 11 andre - vi kan ikke pege på 12 dedikationer, tilmed ens, fra nogen anden forfatter.

Historien er som bekendt den, at Dickens og Andersen omfattede hinanden med ægte og gensidig beundring forud for deres møde under Andersens store englandsfærd 1847[1]. Dickens tog derfor ind til London for at træffe Andersen hos Lady Blessington, men hans egen første invitation til ham måtte laves om, og til gengæld kunne Andersen ikke være til stede, da Dickens aflagde visit på Hotel Sabloniere, slæbende på sine værker, tolv bind mest i originalt hellærred med blindtryk, og med de enslydende - og utrolig ensartet skrevne - dedikationer *Hans Christian Andersen from his friend and admirer Charles Dickens. London July 1847.* Dickens lagde da en lille note ved »the little parcel of books«, og siden traf de to store digtere hinanden til gensidig glæde.

Boggaven nævnedes naturligvis i dagbogen for 1.8.47[2]; Andersen havde overnattet i Clapton, hvor han besøgte sin oversætterinde Mary Howitt: »Kjørte henimod 10 derfra, ikke ganske rask; kom hjem og overraskedes ved at finde fra Dickens alle hans Værker, deiligt indbundet og heri skrevet til H. C. A. fra hans Ven og Beundrer C. D.. Jeg var lyksalig!« I nogenlunde samme ord omtaler han gaven i et brev til Jette Wulff[3], og til Jette Collin skriver han således[4]: »Charles Dickens har foræret mig alle sine Værker og skrevet for i Hans Christian Andersen from his friend and Admirer, Charles Dickens; jeg har faaet flere nye Bøger i Foræring, saa at jeg nu faaer et engelsk Bibliothek, lige som et hollandsk.«

Denne skat var blandt de få bøger og værker, der havde så stor værdi for H. C. Andersen, at han omtalte dem særskilt i sine successive testamenter[5]. Første gang, i 1852, bestemtes to bind for Jette Wulff, resten for Jonna Stampe, f. Drewsen, Ingeborg Collins datter. I 1860, da et nyt testamente udkastedes, havde Jette Wulff lidt døden ved Austrias undergang; Andersen traf da den bestemmelse, at Jonna Stampe skulle have een af bøgerne, Det kongelige Bibliotek fire, og derved blev det. Man finder derfor følgende indførsel i KBs gaveprotokol:

»28. Sept. [1875] No. 93. Fra Executores testam. i afd. Konferrd. H. C. Andersen's Dødsbo. cf. Journ. No. 745.

585. (Ch. Dickens) Sketches by Boz. With Illustr. New Ed. London 1839. 8.

586. („) The adventures of Oliver Twist. New Ed. rev. & corr. Lond. 1846. 8.

587. („) The old curiosity shop. With Illustr. Lond. 1841. 8.

588. („) Barnaby Rudge. With Illustr. Lond. 1841. 8.

Desuden H. C. Andersens »store Album« og »to i Fløiel indbundne Album[6]« i Henhold til den Afdødes Testament af $^{18}/_{2}$ 1860 og Codicil af $^{2}/_{7}$ 1875.«

Når man kan finde opgivet, at KB kun ejer to af de fire bind, skyldes det, at de to andre akkurat er store nok til at høre til kvartformatet, som jo ikke er gængs for romaner. De har derfor rent lokalt været skilt fra de to oktaver, og i katalogiseringen manglede tilføjelsen for oktaverne: Donum viri illustrissimi H. C. Andersen, cum autogr. Autoris. Heldigvis kan fejltagelsen berigtiges. KB har og har altid haft de fire testamenterede bøger og har antagelig selv udvalgt disse. De er nu igen forenede i bibliotekets box.

Jonna Stampes Dickens-bind er *Nicholas Nickleby*, der bevares i familieeje sammen med datteren Kristine Stampes billedbog, som bærer datoen 30.10.1859[7].

Syv bind gik så på auktion, AA 706-12. Kunsthistorikeren

Emil Bloch og boghandler Torst købte de første à 5 kr. Torst fik *The battle of life* 1846 og *Pictures from Italy* 1846. Bloch fik *The chimes, a gobly story* 1845, *A Christmas carol* 1846 og *The cricket on the hearth* 1846, hvorefter han købte *The Pickwick Papers* 1845 (ikke 1837 som angivet i AA) og *Martin Chuzzlewit* 1844 for 31 kr. hver, unægtelig den tunge ende også litterært set.

Da Bloch døde (som museumsdirektør), kom hans bøger på auktion 1915. Her købte boghandler Tryde *The cricket* for 245 kr., *Chuzzlewit* for 475 kr., *Pickwick* for 500 kr. (priserne skal ved pristalsregulering ganges med c. 3½). De to sidste angives at være i helt ruslæder med forgyldning og guldsnit - det er de andre store romaner ikke - men det er dog vel næppe ombindinger? De to andre solgtes ikke, men en af dem, *A Christmas carol*, fandt i 1956 vej til H. C. Andersens Hus, skænket af ægteparret Leigh B. Block, Chicago, »til det danske folk« i jubilæumsåret og efter statsministerens henstilling meget betimeligt lagt fast i Odense[8]. Vi kender ikke bogens vej til Mr. Block, udover at den har exlibris for Frank J. Hogan, men ifl. mundtlig meddelelse er det den samme bog, Jean Hersholt forgæves søgte at erhverve ved auktion. Hvor de andre bøger er henne, ved vi ikke, men ville gerne vide det.

AA anfører ikke andre engelske værker af Charles Dickens. Men vi ved fra mærkværdig mange vidnesbyrd, at H. C. Andersen i 1856 læser *Lille Dorrit* med stor glæde[9] (den stod som feuilleton i Fædrelandet fra 12.12.55[10], mens originalhæfterne endnu var under udgivelse i England); han anbefaler den til Bournonville, og i marts 1857 skriver han til Dickens selv[11]: »»Little Dorrit« fylder mig saa ganske, jeg vilde og maatte elske og beundre Dem om og alene for denne Bog om De ikke havde givet de tidligere herlige Digtninge, David Copperfield, Nelly &c - da jeg for tolv [!] Aar siden sidst var i Engeland, saae og talte med Dem, fik Dem endnu mere kjær om muelig, gav De mig de udkomne Skrifter, de ere mig en Skat, jeg har

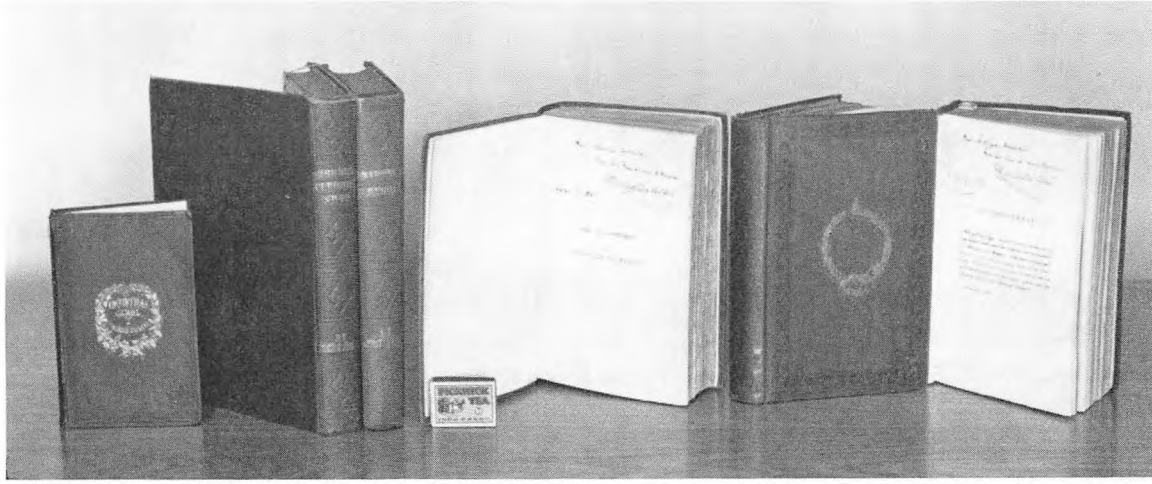

Bøger med dedikationer fra Charles Dickens til H. C. Andersen 1847. Fra venstre: A Christmas Carol, *rød med guldvignet, tilhører Odense;* The Old Curiosity Shop *og* Barnaby Rudge, *gråviolette med blindtryk, tilhører KB;* Nicholas Nickleby, *grøn med blindtryk, privateje;* Oliver Twist, *blå med guldkrans,* og Sketches by Boz, *rødlig med blindtryk, tilhører KB.*

de senere, men little Dorrit maa De give mig et Exemplar af naar vi sees, den kommer neppe til nogen mere elskende beundrende Læser end til mig.« - Og i et følgende brev: »Slutningen af »lille Dorrit« faaer jeg altsaa først at læse i Engeland; men hvor deiligt, i Deres Hjem! Gud glæde Dem for den og for Alt, hvad De giver os Alle.«

Men trods dette hører vi ikke noget til, at Dickens skulle have givet sin gæst bøger under det fem uger lange og ikke helt vellykkede besøg i 1857; hverken Andersens dagbog eller breve antyder noget sådant. Overlæge Portman ejer et endnu senere Dickens-værk, *Dombey & Son* 1858, hvori der er skrevet: *Til Bazaren til Fordeel for de Nødlidende i Norrland 1867 fra H. C. Andersen.* Grosserer Hans Puggaard (d. y.) har derefter skrevet: »Charles Dickens presented this book to Hans Christian Andersen - who in turn offered it to the Bazar arranged at »Schimmelmann's Palais« Copenhagen, where my parents lived, & I bought it in remembrance of my friend H. C. Andersen. Hans Puggaard. April 1867. -«

Men så interessant dette exemplar ellers kan være, mener vi dog at måtte underkende Puggaards oplysning. Intet tyder på eller taler for, at bogen kan være en gave fra Dickens[12]. Ville Andersen i så fald have afhændet den? og i så fald: havde han så ikke skrevet proveniensen deri for at støtte formålet?

Hermed er vor viden om H. C. Andersens gaver fra Dickens udtømt. Vi slutter med at citere to numre fra AA. KB får som medløber Dickens' *Italienische Reisebilder* I-II 1846[13], og forud herfor sælges for 4 kr. hans *Sämmtliche Werke* I-XXI[14]. Hertil føjer vi et citat fra et brev til Jette Wulff, Maxen 1.8.57[15]: »Lille Dorrit har jeg begyndt at læse paa Engelsk.« Vi vil ikke overbetone denne sætning. Men når ejeren af Dickens' værker i tysk udgave finder grund til at nævne, at han læser en særlig skattet bog på engelsk, er der grund til at tro, at de med henrykkelse modtagne dedikationsexemplarer har været mere til pryd end til nytte.

15. ANDRE ENGELSKE BØGER. Med disse sidste bemærkninger er vi bragt ned på jorden igen, og der bevæger vi os også med de fleste andre litterære arbejder på engelsk, som findes i AA eller omtales i H. C. Andersens breve. Især når man må erkende, at *Herman Melville: The whale* er en spændende, men dog ret tilfældig erhvervelse, en gave fra Bentley[1], er der egentlig kun een kendt digter tilbage: amerikaneren *H. W. Longfellow*, sammenknyttet netop med Melville i et brev til Jette Wulff 1851[2]: »Fra Longfellow har jeg fået sendt hans Evangeline[3], fra Bentlee et stort Værk the Whale og endelig er dediceret mig af Hurton, hans »a Voyage from Leith to Lapland[4];« det lufter altsaa vel til mig fra Vester, og derfra kommer jo ogsaa Deres kjære Brev.« Gaven var allerede varslet af Jette Wulff; hun vidste, at Longfellow havde sendt bogen, og opfordrede sin ven til at gøre gengæld[5].

Denne boggave er den første af flere og huskes venligt 1856, da Andersen skriver til Henriette Wulff[6]: »Kommer De til Amerika og seer Longfelov da bring ham min Hilsen og udtal for ham min Glæde over at han sendte mig sin Evangeline, ogsaa Springs maa De endelig hilse.« Da hun vender tilbage fra sin Vestindien-rejse, bringer hun ham som gave fra ægteparret Spring *The Song of Hiawatha*[7]. Derfor hedder det i Mit Livs Eventyr[8] om besøget ved Portugals kyst 1866: »Vi vandrede om i dette Øde, steg over Klitterne ned mod Oceanet. Jeg saae ud over Vandet, den nærmeste Kyst var *Amerika*, jeg tænkte paa Vennerne der, *Marcus Spring* og hans ædle Hustru, tænkte paa »Evangeline«s og »Hiawatha«s store Digter *Longfellow*, tænkte paa, hvad *Amerika* har givet ved *Washington Irving* og *Cooper*, Aandens Viin fra hiin anden Verdensdeel.« Senere samme år kom fra Longfellow hans *Tales of a wayside inn*, overbragt - dog i Andersens fravær - af en af hans studenter på en rekreationsrejse[9]. Også sit fotografi havde han sendt Andersen, der til gengæld sendte ham sine publikationer i USA ved forlæggeren Scudders venlige mellemkomst[10].

Ved et tilfælde kender vi ingen af de tre nævnte bøger, derimod - ildevarslende! - på KB en tysk oversættelse *Das Lied von Hiawatha, übers. v. Heinrich Schultz*, Berlin 1859[11], og hos overlæge Portman en lille udgave *The poetical works of Henry Wadsworth Longfellow*, London 1851. Denne er et nydeligt exempel på gaver fra tilfældige bekendte og beundrere, idet Andersen har fået bogen, under sin rejse med Viggo Drewsen 1852, af et ægtepar fra Longfellows eget land:

Mr. H. C. Andersen is requested to receive these poems of one of the greatest authors of a country in which Mr. A.'s works are better known and more admired than in any other country, except perhaps in Denmark, as a token of admiration and friendship and thankfulness for his favors from his friend

Munich. June 23.d 1852. E. Robinson of New York

May I too add to the above the wish to be kindly remembered by Mr. Andersen, and the hope to welcome him, one day, to our home in the new world? Mary A. Robinson.

Andre bevarede dedikationer etc. er ligesom denne sidste oftest fra personer, hvis væsentligste merit udfra dansk synspunkt er den - at have interesseret sig for H. C. Andersen. Nogle er imidlertid vel værd at kende. Når man således i et brev læser følgende notits[12]: »Foruden fra Longfelow har jeg fra en anden Amerikaner Bayard Taylor faaet dennes »Views a-foot or Europe seen with knapsack and stafe«, kjender De samme?« - er det dog nydeligt at se bogen materialisere sig med flg. hilsen fra den unge rejseforfatter gennem en ven:

Hans Christian Andersen, with the compliments of Chas. F. Bennett, J. B. Taylors friend, and an admirer of his genius & talent, & well also of Hans C. Andersen, whose Life & character, that of Taylor's so nearly resembled.

»I am cheerd and encouraged by my literary progress, and am determined to make each success, but the stepping-stone to something higher and better. I have read »Hans Andersen's Life« with which I was truly delighted - there was so much

in it, which seemed to have been written out of my own heart!« Extract from a letter of Taylor's of Oct. 12, 1847 to C. F. Bennett.

Knap så oprigtigt et sind ligger - gætter man - bag en yderst beskeden pjece, hvis typografiske blikfang er Charles Dickens' navn som borgen for kvaliteten:

Tales of the sea; for the sea-side. By Richard Heathcote Gooch, who had the very high honour of dedicating one of these tales to the late Charles Dickens, Esq. by his express permission (January 1870). . . . 3rd. ed. Publ. by the author. London [1871]. - Påskrift: *Respectfully presented to Hans Christian Andersen by the Author - Tea Dept. Custom House London. May 22nd 1871. - The autograph of Hans Christian Andersen would be highly prized by the sender.*

Vi søger forgæves The sender i registrene til Bredsdorffs og andres bøger og udgaver. Han har vel kun været i H. C. Andersens bevidsthed ved den ene lejlighed, og når vi har bogen, skyldes det kun, at den kom til KB som medløber til en mere interessant[13]: *Edmund W. Gosse: On viol and flute,* London 1873. Denne digtsamling har en trykt dedikation: »Til alle mine Venner i Norden - Hilsen og Tak«, og i exemplaret er skrevet *Hr. Etatsraad H. C. Andersen fra hans elskende unge Ven Forfatteren;* Gosse havde under den første af sine »two visits to Denmark[14]« besøgt H. C. Andersen på Rolighed og havde senere vexlet breve med ham og modtaget en af hans bøger; nu fulgte et brev med 4 linier om Gosse og 26 om brevskriveren[15]. Forbindelsen fortsatte under og efter Gosse's andet besøg her, og han er blandt dem, der på en god måde har virket for forståelsen af H. C. Andersen i England.

Nogen forbindelse må der også have været mellem Andersen og den herværende amerikanske konsul *G. W. Griffin.* Ihvertfald modtog Andersen to bøger af denne[16] og en af hans datter (?) *Alice McClure Griffin*[17]. De endte på KB ligesom en børnebog af *J. O. Halliwell*[18].

En stor del af hvad der ellers kan findes i AA, falder imidlertid ind under Bredsdorffs kapitel »En digters »fan letters««; heraf har vi lokaliseret *H. W. Freeland: Poems,* London 1848[19] *(Herr HCAndersen from the Author),* hvormed fulgte et brev og en oversættelse af »your exquisite little poem Det døende Barn«; og et amerikansk arbejde: *Alexina B. White: Littlefolk songs,* N. Y. 1871, hører trods manglende dedikation sikkert hertil[20]. AA kan også nok nu og da give en ældre oplysning en ny drejning; når fx. Andersens dagbog 29.8.47 noterer afsendelsen af et brev til digteren *R. Monckton Milnes*[21], som Andersen tidligere havde truffet i selskab, men som ikke ses at have skrevet til ham, er det måske rimeligt at opfatte brevet som et takkebrev for de tre dedicerede digtsamlinger fra 1844, der findes i AA 745 abc. Væsentligt nyt bringer de bevarede bøger os imidlertid ikke.

Det forstår sig af sig selv, at nogle af de engelske småpoeter ligesom de tyske står i gæld til H. C. Andersens egen kunst. Således skriver Edvard Collin 15.7.53[22]: »Der ligger her en lille Eventyr-Piece paa Engelsk, skrevet af et Barn under Indskydelse af Deres Arbeider i dette Fag; derhos et lille Brev til Dem fra hende. Brevet sender jeg, men Piecerne lader jeg ligge, indtil jeg hører, om De vil have dem tilsendte.« Hermed sigtes til *Alice Georgina Mangolds* arbejder og brev[23]. Men man ville hellere se Andersens exemplar af *Elizabeth Brownings Last poems* 1862, hvoraf et handler om ham selv[24], eller af *William & Mary Howitts The literature and romance of Northern Europe* I-II 1852, hvor disse »venner« faldt ham i ryggen[25]. Og måske har han også haft *Onkel Toms Hytte,* ihvertfald skriver han til Ingemann, at den er mærkelig og læseværdig i den nye og gode oversættelse[26].

Et par veritable pragtværker nåede H. C. Andersen i hans sidste leveår foruden diverse mindre sager, omtalt i Scudderbrevene og solgt AA 780ff. Bentley junior sendte ham 1874 den engelske udgave af *E. Plon's* store Thorvaldsen-biografi:

Thorvaldsen, his life and works, transl. by Mrs. C. Hoey, »og jeg staaer smukt omtalt i den som een af Thorvaldsens intimeste Venner i hans ældre Aar[27],« skriver han i dagbogen og gentager det med vanlig ærlighed til Henriette Collin. Det andet værk, de to mægtige bind *Picturesque America,* har sin egen historie. Det kom et par dage efter halvfjerdsårsdagen (dagbogen 6.4.75[28]: »Først idag fik jeg fra Toldboden de mange Pakker, der fra Udlandet er sendt til mig«); 200 dollars fra amerikanske børn medfulgte. Baggrunden var som bekendt den, at der i USA var opstået rygter om den syge digters nød, og børn var begyndt at arrangere indsamling. De uværdige og grundløse rygter plagede Andersen frygteligt, og et godt formuleret brev fra ham til en amerikansk avis 30.8.74 havde bidraget til at begrænse aktionen, hvis ydre resultat dog allerede var alt, hvad en gammel mand rent fysisk kunne løfte[29]. Hyggeligere end disse bogblokke er derfor også den mindste af alle Andersens engelske bøger, en billig udgave af *Oliver Goldsmith: The vicar of Wakefield,* London u. å.[30], med påskrift: *Denne Bog, som jeg har kjøbt i London giver jeg her til lille Louise Collins Tombola. Kjøb. April 1849. H. C. Andersen.* Således vandrer bøgerne ud og ind; tolv år før havde han fejret nytår i Studenterforeningen[31]: »Jeg havde kun kjøbt eet Nummer og vandt et Lexicon!«

16. Danmark. Den ældre generation. Og med disse småbegivenheder er vi atter i Danmark, ved danske mennesker og danske bøger. At det er dem der fylder mest, også i det materiale, vi har for os, kan ikke undre. Der er c. 250 numre dansk i AA, og det overgår ikke mængden af tysk. Men vi har lokaliseret c. 75 danske titler, mere end for noget andet land; af disse er som før nævnt knap en snes gengangere fra AA.

Vi kan ikke stille alle disse 75 skrifter ind i en sammenhæng; dels forbyder pladsen det, dels må det indrømmes, at en mængde værdifulde bøger, omtalt i breve og måske solgt

på AA, er udenfor vor rækkevidde, mens vi til gengæld har bevaret så og så mange digtsamlinger, dediceret til mesteren af nogle af Danmarks mindste digtere. Hvad vi her vil fremdrage, bliver således bestemt snart af de bevarede bøgers, snart af det øvrige materiales værdi, og vi vil først placere nogle af de store ældre samtidige i vort billede. En del i fremstillingen uomtalte navne er indføjet i navneregistret, dersom vi har lokaliseret bøger af dem.

Adam Oehlenschläger indtog, som vi så, en fremskudt plads i billedet, idet vor ældste notits om en boggave til Andersen nævner *Oehlenschlägers* digte julen 1823, uden tvivl *Samlede Digte* I-III 1823 (se s. 52). Endnu vigtigere er en senere gave. Andersen skriver til Jette Hanck om sin 27-års fødselsdag[1]: »Jeg fik mange Presenter. Saaledes glædede især Øehlenschlæger mig med sit Levnet, nydeligt indbundet, og nogle meget hjertelige, smigrende Ord foran. - [Christian] *Voigt* forærede mig den brillianteste Udgave af *Byrons* Portræt, et stort, herligt Stykke. Fru Ørsted nogle Safians Morgentøfler, Fru Lessøe en broderet Tegnebog og af forskjellige andre Rabers Digte[2], Halstørklæder, Apelsiner, Skrivertøi &.&., saa jeg maatte ønske at det hver Dag var saadan en Festdag.« Første udgave af *Oehlenschlägers Levnet* I-II 1830-31 ville under alle omstændigheder være et smukt stykke, men særlig interesse har den, som påvist af H. Topsøe-Jensen[3], ved at være inspiration og model for H. C. Andersens første selvbiografi, den såkaldte *Levnedsbog*, som blev til ikke længe derefter, og som bl. a. kan være påvirket af de mange ligheder, der trods alle forskelle fandtes mellem den beundrede Oehlenschlägers og den opadstræbende H. C. Andersens barndom og ungdom. Imidlertid er exemplaret ikke lokaliseret, og det samme gælder Oehlenschlägers store posthume selvbiografi, *Erindringer* I-IV 1850-51, der solgtes på Andersens auktion[4]. Den er ellers, modsat Levnet, omtalt i en række breve. Andersen fik den ved hæftesubskription; den successive læsning ses af breve til Jette

Wulff o. a.[5], men bedømmelsen af dette klassiske erindringsværk er ikke gunstig; om de første hæfter skriver Andersen til den ældre Collin 3.7.50[6]: »Hvad synes Dem om Øehlenschlægers Erindringer, de første Hefter, De har vel læst Dem? Alt vilde have interesseret mig hørt fortalt mundtligt af Øehlenschlæger selv, men saaledes trykt i en Bog, læst under forskjellige Stemninger, synes mig Meget at være for ubetydeligt til at gaae ud i Verden. Jeg hører at der paa Auctionen over hans Bøger kun have været faae Lysthavende, det gjør mig ondt; men disse Aaringer er jo heller slet ikke »det Skjønnes Tid«. Poesiens Have faaer nok snart Brolægning.« 4.12.50 hedder det til Jette Wulff: »Af Øehlenschlæger[s] Erindringer er nu 9 og 10 Hefte udkommet. Jeg beklager at ingen krittisk forud har gjennemlæst dette og tildeels de tidligere, thi det er ikke heldigt. Øehlenschlæger fortæller saa aldeles Ubetydeligheder, at selv hans bedste Venner maa beklage det, dernæst gjengiver han ikke smukt Folk, Fru Rahbeck faaer man ikke noget kjønt Billed af, ikke heller af Bentzon, ja sig selv er han ubevidst ikke god imod, jeg fandt ham elskværdigere i Virkeligheden end de givne Træk Bogen her, fremstiller os ham.« Også til Ingemann i Sorø henkastes en sten fra det Andersenske glashus[7]: »Jeg læser nu Oehlenschlægers »Erindringer«; Meget i første Hefte synes mig - for Verden - lidt for ubetydeligt; men Tonen og mangt et Træk har rørt mig til Taarer; han var dog en barnlig Natur, en ægte Digter-Sjæl! Hvor mon han nu flyver?« - Man holder vejret og stirrer som foran kunstnerplænen i Tivoli: Er det muligt, at netop denne mand tør sige sådan! han som altid var betænkt på stort og småt i sit eget liv.

Som fortalt s. 27 forærede Oehlenschläger sine skrifter til Andersen i 1837. Når de optælles til 15 bind, turde det være 8 bind *Samlede Skrifter* 1835 ff. plus nogle løse værker; de er antagelig udskilt, da Andersen 1857 fik den komplette udgave, som testamenteredes til Rigmor Stampe (nu i Odense). *Digterværker, 9. Deel* 1839, er blevet hængende, ligeledes *Hakon*

Jarl. Olaf den Hellige 1842, der findes i AA[8]. Alt i alt er vi ikke godt oplyst om H. C. Andersens Oehlenschläger-bestand, men et par virkelig gode og betydningsfulde ting er dog givet til den yngre digter; mærkeligt, hvis han har kunnet nænne at afgive disse ydre tegn på en stor ældre fælle's velvilje, den han så ofte omtaler i selvbiografiske skrifter. Den sene, bevarede udgave er i forfærdelig sjældne og sjælden forfærdelige helshirtingsbind, dels hånd-, dels vist presseforgyldte.

Bedre er vi oplyst om *H. C. Ørsted,* hvis betydning fra først til sidst H. C. Andersen ofte har givet gribende udtryk. Også hans bøger har fundet vej til Andersens hylder. AA nævner hans *Skrifter*[9], *Aanden i Naturen* og tre danske småarbejder, desuden to værker på tysk[10]. Af disse har vi kun set omslaget til 2. bind af *Aanden i Naturen* 1850, som vel er fisket op af en bogbinders affaldskurv. Desuden har vi set tre skrifter, alle fra 1844: *Naturlærens mechaniske Deel,* talen *Forholdet mellem Unge og Gamle*[11] samt særtryk af *Skandinavisk Naturforskende Selskabs Skrifter for 1844* med Ørsteds afhandling *Over Forholdet mellem Tænkningens og Indbildningskraftens Naturopfatning.* De er gået videre til en naturvidenskabsmand i næste generation. I Naturlæren står først Ørsteds dedikation (som er enslydende i alle tre tilfælde) *Digteren H. C. Andersen venskabeligst fra Forfatteren* og derefter *H. C. Andersen bringer den igjen til sin kjære, unge Ven Jonas Collin. Oktober 1861;* og i foredraget er skrevet *Gave til Grundtvigs Højskole fra J. Collin.*

Til disse skrifter slutter sig et af Andersen signeret exemplar af *J. P. Mynsters Bemærkninger ved Skrivtet »Aanden i Naturen«,* 1850[12], et vidnesbyrd om, at han fulgte debatten om den ældre vens hovedværk, og det er fængslende at læse brevudtalelser herom - Andersenske til marven i deres blanding af ægte, hengiven beundring for hvad den lærde tænker gav samtiden, og omtale af hvilken betydning det fik for Andersens egen tænkning og digtning. Særligt kommer det frem i et

brev til Ørsted selv 3.8.50[13]: Hvad der i 2. del af *Aanden i Naturen* »især gjør mig glad, er, at jeg her synes kun at see min egen Tanke, den, jeg tidligere ikke saaledes har gjort mig klar selv. Det er min Tro, min Overbeviisning, der ligger i tydelige Ord for mig. Jeg kan ikke forstaae mig paa vor Biskop; jeg synes dog, at han maa indsee og forstaae, hvad jeg har som den solklare Dag.« »Jeg er glad i Deres Bog, glad ogsaa over mig selv, at den er saa let læselig, at den ligesom forekommer mig at være et Resultat af min egen Tænkning; jeg synes ved Læsningen at kunne sige: »Ja, *det* vilde jeg ogsaa have sagt!« Sandheden i den er gaaet over i mig og er bleven en Deel af mig selv. Imidlertid har jeg endnu kun læst den halve Bog; jeg blev reven fra den ved Efterretningerne fra Krigen« etc. Dette brev er delvis optrykt i Mit Livs Eventyr, og i den forbindelse opregner Andersen taknemligt, hvilke værker han har skrevet under Ørsteds indflydelse[14].

Foruden Oehlenschläger og Ørsted - og Thorvaldsen - var *B. S. Ingemann* en af Andersens sande venner i den ældre generation, ligefra skoledisciplen Andersen vandrede til Sorø og fik indpas i digterhjemmet - Ingemann fik lektoratet i Sorø 1822 og giftede sig på samme tid. Venskabet varede til det sidste, og Ingemanns autobiografiske, posthume udkast *Tilbageblik paa mit Liv og min Forfattervirksomhed fra 1811-1837*, 1863, sendtes *Til Digteren Professor Andersen R D.b pp. med hiertelig Venskab fra Lucie Marie Ingemann fød Mandix*[15]. Fra Ingemann selv har vi set to dedikationer[16]: *Salomons Ring* 1839, *Til Digteren H: C: Andersen med Venskab og Hengivenhed, Ingemann* - og *Tale og Sange ved Sørgefesten paa Sorøe Academie ... til høisalig Kong Christian den Ottendes Minde* 1848, *Til Digteren H. C. Andersen venligst fra Forf.* Sidstnævnte skrift tog E. Collin til sig, og det har siden tilhørt Inga Collin. Uden dedikation, men med Andersens navnetræk, er dobbelthæftet fra 1839 med *Morgensange* og *Aftensange*, en yndig bog, samleren Mario Krohn værdig[17]. Dertil kommer

Ingemanns *Samlede Skrifter* 1853ff, testamenteret Rigmor Stampe og nu i H. C. Andersens Hus. Men det ser ud, som om Andersen, efter at have købt disse, allerede i levende live har udskilt nogle af de ældre gaver, thi AA rummer kun fire sene værker af Ingemann[18], deriblandt *Tilbageblik*. Reolmængden har været konstant, og større erhvervelser har nødvendiggjort udskydninger ligesom ved Oehlenschläger.

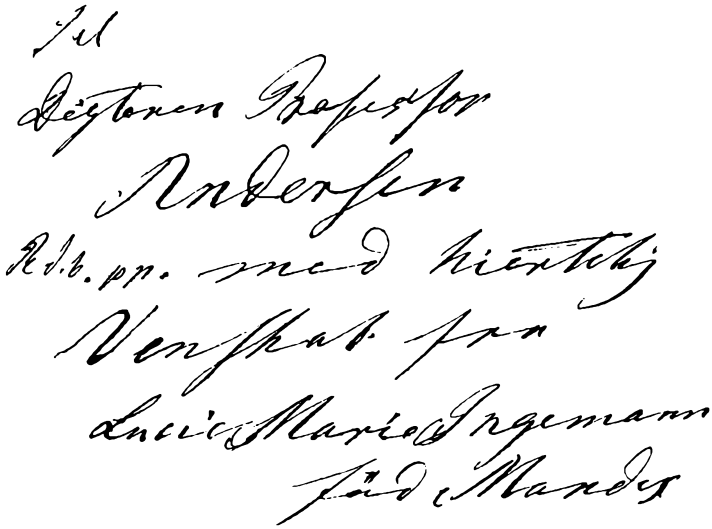

Fru Ingemanns dedikation i hendes mands posthume Tilbageblik *1863.*

Og gaverne har været talrige. *Smaadigte og Reiseminder* 1832 er den første (et par tidligere, lånte værker omtales i breve[19]), senere følger *Prinds Otto af Danmark* 1835[20], *De fire Rubiner* til fødselsdagen 1837 - hvortil et morsomt takkebrev, der viser Andersens kvaler ved at takke for et værk, han åbenbart har læst med ringe udbytte[21] -, *Fire nye Fortællinger* 1850[22], *Den stumme Frøken* 1850[23], *Landsbybørnene* 1852[24] - hvori Andersen med rette genfandt sig selv og Weyse -, og

Tanke-Breve fra en Afdød 1855[25]. Sidstnævnte foranlediger ikke blot et af de smukt varierede takkebreve, men også overfor Jette Wulff fremsætter Andersen sine reflexioner over digtet, og efter fornyet læsning sender han Ingemann sin modificerede mening om dette værk:

»En Digter skal man læse mere end een Gang; det første Indtryk er vel naturligt og sandt; men det rummer dog en stor Deel af vor egen Stemning og Anskuelse. Hvad der med Hensyn til Grundtonen klang mig først lidt for baggesensk, er ved den gjentagne Læsning blevet mig, hvad det skal og maa være. Jeg har til denne Juul anskaffet mig Deres samlede Skrifter, faaet dem i ordentlige Klæder, og naar De engang glæder mig med et Besøg, skal De see, hvor smukt de pynte min Stue; jævnligt læser jeg nu i dem, og hvad jeg ikke nok kan takke Dem for, er de deilige Morgen- og Aftensange; dem læser jeg gjentagne Gange mangen eensom Aftenstund.« ... Som man kan se i H. C. Andersens Hus, er de »ordentlige Klæder« virkelig over datidens gennemsnitsudstyr, nemlig brun chagrin med en blindtrykt tyk ramme i hvert af ryggens felter.

Mere kunne sikkert nævnes, thi H. C. Andersen skriver til Ingemann i 1850[26]: »Det er venligt og hjerteligt af Dem, at De altid sender mig Deres Bøger!« Og endnu da han modtager *Guldæblet* 1856, skriver han til tredjemand, den ældre Collin[27]: »Den nye Psalmebog kom just medens jeg var derude, den synes mig saa smuk righoldig at jeg vil eie den. Ingemanns nye Bog Guldæblet har jeg læst det Halve af med megen Interesse, det er mærkelig hvor ungdommelig han er deri!« Det andet her nævnte arbejde, Roskilde Konvents Salmebog, er også ingemannsk i den forstand, at Ingemann var digterisk sagkyndig konsulent for kommissionen. Vi må tro, at forståelse og sympati mellem de to digtere virkelig har gjort Ingemanns bøger til kære ejendele - hvad der dog ikke forhindrer et af hans kendte værker i at rasle med i denne morsomme pêle-mêle i et brev til Jette Hanck efter Andersens 32-årsdag[28].

Andersen havde det »meget eensomt, paa Middagen nær, som jeg tilbragte hos Fru Lessøe; af hende fik jeg en smuk Mappe, af Ingemann hans nye Bog: Holger Danske, af Eduard franske Handsker, hans Kone gav mig et fileret Stykke til Halsen. Jette Wulff, en deilig gothisk Flaske med eau d'cologne staaende paa een af hende syet Bakke. Christian Wulff et Skrivetøi af Jern. Fru Drevsen et Barometer for at maale Climatet. Theodor Collin Haarbørste, Tandbørste og Neglebørste. Augusta Collin og Louise, Hilsen - med en Present, som kommer; Fru Bügel eau de cologne; Sæbe; 6 Flasker Wiin, to Flasker Porter, to Cham[p]agne; en Top Sukker og 7 Alen fiint sort Klæde, Alles auf einmal einzunehmen!«

Meget forskelligt fra det smukke venskab mellem Ingemann og Andersen var dennes forhold til *Carsten Hauch*. De havde polemiseret i 1830, men efter *Improvisatoren* nærmede Hauch sig dennes forfatter, og forholdet var fra nu af godt - med det forbløffende intermezzo, at Hauch i *Slottet ved Rhinen* 1845 karikerede Andersen med »noget af en junkeragtig Brutalitet[29]«. Man må sige, Andersen bærer palmen hjem: i selvbiografien skjuler han sit sår ved mod bedre vidende at afvise, at Hauch skulle have tænkt på ham[30], og den første reaktion, brevet til Ingemann 16.9.45[31], rummer gribende selverkendelse, fornem anerkendelse af Hauch og en hjertelig hilsen til denne, der jo også boede i Sorø. Meget smukt - og meget klogt! (Et brev fra Ørsted til Hauch desangående er bevaret[32]).

Virkelig var der også både før og efter 1845 venskabelig forbindelse mellem Hauch og Andersen. AA indeholder foruden satiren fra 1830 syv senere arbejder af Hauch (1852-71[33]). Af disse har et enkelt afsat et overfladisk brevligt spor[34]. Et ottende har vi set, nemlig *Charles de la Bussière* 1860, og et kort derpå følgende brev foranlediger et meget smukt svar- og takkebrev fra Andersen[35].

Man ser, at Hauch også forærede denne *Guldmageren* i 1851, altså vel den ændrede nyudgave fra dette år[36]; Andersen

havde dog læst 1. udg. 1836; han skriver til Ingemann i 1843[37]: »Jeg har stor Længsel efter hans nye Roman; »Guldmageren« og »En polsk Familie« have begge i høi Grad interesseret mig!« Fra 1853 har vi H. C. Andersens udførlige tak for *Robert Fulton,* hvori det bl. a. hedder[38]: »Enkelte Træk i denne Bog berøre saa forunderligt Strænge i mit eget Indre, at det under Læsningen forekom mig, som om halvglemte og for Verden altid gjemte Øieblikke af mit eget Liv traadte frem. Og som *jeg* har følt derved, ville ogsaa Andre føle det.« I samme brev har vi en for vor sammenhæng interessant og vistnok enestående passus, kommentar til en dedikation: »De vil nu ikke misforstaae mig, naar jeg ogsaa bekjender et andet, lille Indtryk, jeg følte ved at læse Deres Bog; det var, da jeg aabnede den, og jeg læste Deres Ord til mig, skrevet fori; De har altid før sat foran mit Navn: »Digteren«; men denne Gang stod det der ikke, De havde skrevet »Professor«. Maaskee smiler De ad mig; men det Ord: »Professor« bedrøvede mig; jeg vilde gjerne *der,* hvor De af Venskab bragte mig Noget, hellere hædres med min kjæreste Titel: den fra Gud. Dette skulde jeg maaskee ikke have skrevet ned; men mit Brev er kun for Dem, og for Dem tør jeg nok vise mig, som jeg er.« Det er fint på denne baggrund at se *Charles de la Bussière,* sendt:

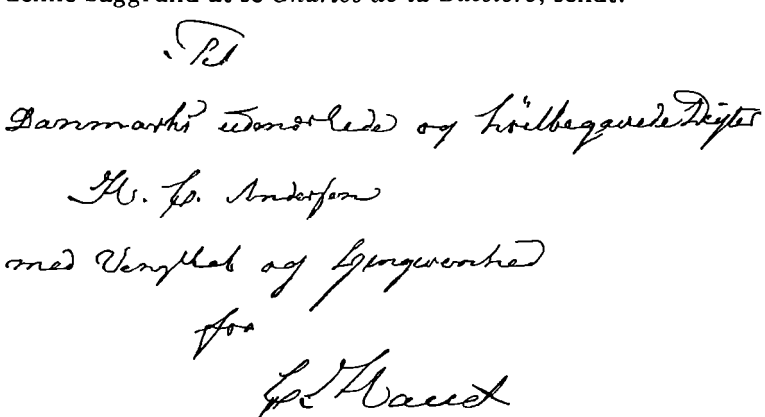

17. DANMARK. DE JÆVNALDRENDE OG YNGRE. »I Datidens Forfatterverden sluttede Andersen sig til de noget ældre, der repræsenterede den ny Tids Førstegrøde, til Øhlenschlæger og hans Mænd: Hauch og Ingemann; til disse store, usammensatte Sjæle nærmede han sig med forholdsvis Tillid. Af Heiberg havde han ved sin Indtræden i Literaturen nydt en vis Støtte, og han havde derfor ondt ved at opgive Troen paa dennes Sindelag for ham; ... Med Molbech var det Krig paa Kniven; der hverken toges eller gaves Pardon. Til de jævnaldrende og lidt yngre (Paludan Müller, Holst o. s. v.) var Forholdet rent udvortes og formelt; de var i Literaturen paa Hat med hinanden, intet videre.«

De fakta, som Hans Brix har udtrykt med disse linier[1], har deres tydelige parallel i den jævnaldrende forfattergenerations mærkelig tynde repræsentation i vort materiale, endda H. C. Andersen jo har kendt så nogenlunde, hvad der var værd at kende.

J. L. Heiberg, til hvem forholdet som bekendt var noget vexlende, sendte i 1831 *Et halvt Dusin udvalgte Nytaarsvers fra Theatret til Publicum - Til Digteren H. C. Andersen, med Hengivenhed fra Forfatteren*[2]. Man glæder sig over at finde ham igen efter misstemningen omkring *Mulatten* og *En Sjæl efter Døden*, nemlig med pjecen *Ulla skal paa Bal* 1845: *Digteren H. C. Andersen bedes at modtage denne Bagatel fra J. L. Heiberg*[3]. Fra hans kreds stammer en udgave af fru *Gyllembourgs Hverdagshistorier*, hvorom det i en barnlig, men selvfølgelig sprællevende fødselsdagsrapport til Henriette Hanck 1840 hedder[4]: »Imorges da jeg stod op var det første jeg fik, en Pakke fra Reitzel, min gode Boghandler sendte mig alle Hverdagshistorierne, 6 Bind, nydeligt indbunden.«

Af *Henrik Hertz* anfører AA 6 arbejder 1835-65[5], af *Fr. Paludan-Müller* kun *Trochæer og Jamber* 1837[6], med bemærkninger om Andersen, af *Blicher* både digte[7] og noveller[8], af Grundtvig, Poul Møller, Aarestrup og Bødtcher intet, og

blandt den senere generations endnu huskede digtere intet af Goldschmidt, Hostrup, Kaalund og Richardt, lidt af *H. P. Holst*[9], af *Carl Ploug* blot *En Samling Digte* 1854, en passant omtalt i et brev som »et Bind smukke Digte[10]«. Og hele denne sløje række kan vi kun supplere med *Fra danske Forfattere. Digte og Skizzer udg. af Christian Richardt*, 1867, med Andersens autograf[11]. (Hvor findes dedikationsexemplaret af Schacks *Phantasterne*[12]*?*) Biografisk lader der sig let finde oplysninger særlig om Hertz og Holst, men ingen vidnesbyrd til vort formål. Dog tør man ikke lægge for meget heri - det turde være udtryk for, at Collin har fordelt det gode til forskellige venner og slægtninge; man kan ikke formode, at alle disse digtere skulle have manglet i H. C. Andersens bogsamling; og at vi ikke har fundet materiale, siger ikke meget, når vi betænker, at de fleste »genfundne« bøger stammer fra KBs auktionskøb. En studie over opdrivelige dedikationer *fra* H. C. Andersen til disse forfattere ville være oplysende[13].

Een af guldalderdigterne finder vi dog repræsenteret med en perle i samlingen af lokaliserede bøger: *Christian Winther*. Som nævnt talte Andersen til Berti om *Nogle Digte* 1835, og hans påskønnelse af Winther findes også udtrykt ved at han bruger hans *Lyriske Digte* 1849 som gave i februar 1850 og forsyner den med et lille vers om vintertid og vinterblomst[14] - såvelsom på mange andre måder.

Men Mario Krohn fandt frem til et exemplar af *Hjortens Flugt* 1856, utvivlsomt Andersens eget; sit indtryk af denne bog meddelte Andersen til Aug. Bournonville 20.12.55[15]: »Af Julens mange Bøger maa en nævnes; det er en større Digtning af Christian Winther (nitten Ark): *»Hjortens Flugt«*. Da jeg havde læst den ud - jeg slog den ikke i, fra jeg begyndte, til jeg havde den færdig - var jeg saa opfyldt af dette rene Væld Poesie, at jeg strax skrev et Digt til Christian Winther; det kom næste Dag i »Fædrelandet[16]«, og man har været glad derved. Bogen har allerede oplevet andet Oplag, uagtet der

trykkedes 1000 Exemplarer.« Det nævnte lille digt er skrevet foran i exemplaret, dog først efter dettes indbinding[17].

Hvad H. C. Andersen iøvrigt læste, delvis vel i egne exemplarer, var ikke lidet. Ofte skriver han til fraværende, især Henriette Wulff, om alt hvad der er udkommet og ventes at udkomme, og adskilligt i og udenfor skønlitteraturen nævnes da i hast. Dagbøgerne er naturligvis endnu mere værdifulde vidnesbyrd om hans læsning, men desværre er det jo mest optegnelser fra hans rejser, der foreligger på tryk. Jonas Collin d. y.s iøvrigt problematiske udgave af de sidste års dagbøger røber en mængde læsning, dog sikkert i udstrakt grad i familien Melchiors exemplarer. Det gælder således formodentlig fx. når »vi læse dagligt i en meget interessant Bog, som jeg særligt vil anbefale Dem og Deres Mand« - såmænd det nylig fundne og udgivne *Jammersminde.* Brevet er fra 12.7.69[18], og endnu 26.6.69[19] omtalte et andet brev, »at om et Par Uger udkom »Fængselserindringer af Eleonore Ulfeldt«. Jeg vil haabe at disse ere ægte og ikke digtede, da glæder jeg mig særdeles til at læse samme.« Faglig læsning med digterisk formål røbes i dagbogen for september 1871[20]:

24.9. »Skrev Eventyr: »Den store Søslange;« Begyndelsen havde jeg liggende fra Nizza.« . . .

27.9. »Igaar og idag har jeg gjennemlæst [G. Hartwig:] »Havet med dets Plante- og Dyreverden« for at have Kjendskab til det og benytte den i Eventyret: »den store Søslange«.« . . .

28.9. »Sad hele Formiddagen hjemme og skrev færdig Eventyret »Den store Søslange«.«

30.9. »Reenskrevet tredie Gang »Den store Søslange«.«

1.10. »Fuldendt Reenskrivningen af »den store Søslange«; den beskjæftigede mig saa meget i Nat, at jeg kun sov lidt. . . . Jeg glædede mig ret til at læse mit nu rent udarbeidede Eventyr« - og videre om hans forstemthed, da Melchior-kredsen ikke i særlig grad begejstredes for eventyret; men næste dag kom St. Olavsordenens kommandørkors med bryststjerne.

De bøger, der nævnes som erhvervelser, er for en del blade og bøger fra USA; af danske ting ville man jo gerne se *Peters Jul* fra brødrene *Krohn*[21], uanset at det ikke er den fabelagtig sjældne førsteudgave, og særlig *Edvard Collins* nyttige, omend nu afløste værk fra 1869: *Anonymer og Pseudonymer i den danske Litteratur indtil 1860.* H. C. Andersens tak for exemplaret er overmåde karakteristisk[22]: »Det var mig en glad Overraskelse at finde paa mit Bord Deres »Anonymer og Pseudonymer«; jeg har læst Fortalen og læst omkring i Bogen, og har Indtryk af at have betragtet et Literaturens Stjernekort med Cometer, Planeter og Melkevei. De har vistnok ved denne Bog givet et Bog-Mærke med Deres Navn ind i Tiderne. Det er saa behageligt at tykke Drøv paa en Andens Arbeide, see i det at finde Noget at gnave paa; nu har jeg det! Hvorfor findes ikke Forfatteren til »Hr. Rasmussen«? Overskou nævner ham, troer De det er den Rette? Tak for Paaskriften foran i Bogen.« Ak ja, Overskou nævner ham[23], men hvorledes: »Med Toactslystspillet »Hr. Rasmussen« havde H. C. Andersen anonymt gjort et grovt Feilgreb, der straffedes med, at der ikke under Opførelsen hørtes ringeste Bifaldsyttring og efter den istemtes en saa stærk Pibning, at det ikke mere kom paa Scenen.« Dette skete 19.3.46, og stykket er først langt senere bragt i trykken[24]. Andersen hentyder dog nok blot til den rent lexikalske nævnelse i Overskous Lommebog, som han ejede[25].

Blandt de bevarede danske bøger vil vi fremdrage nogle af småpoeternes arbejder. En bittelille pjece af den aldeles glemte og tilmed pseudonyme forfatter *L. A. Jørgensen, Ludvig: »L'amour et l'eau«* 1854[26] har tilskrift *Til Hr. Professor H. C. Andersen, R. af D: etc. med Høiagtelse og Beundring fra Forfatteren.* To poeter, der i 1863 konkurrerede om det Anckerske legat, i hvis styrelse professor Andersen havde sæde, sender deres arbejde: *Carl Andersen (Christian Adam),* som H. C. Andersen kendte, men ikke værdsatte som digter, men som var fortjent på andre områder, frembar 1860 sit episke digt *Ingolfs*

og Hjørleifs Saga[27] til *Digteren og den kjære Ven, Professor H. C. Andersen, med inderlig Hengivenh. Forf.*, og *O. C. Lund* i 1868 sit glemte hovedværk af samme skuffe, dog fra Christian IVs tid: *Klintekorset*[28], samfulde 26 sange *Til Etatsraad H. C. Andersen Ridder af mange Ordener med sand Beundring og virkelig Hengivenhed fra O. C. Lund.* En frøken *Anna Sønderup*, hvis navn H. C. Andersen aldrig nåede at opfatte, sender *Ved Sommertid i Café de la Régence*, 1868[29], til *Høivelbaarne Hr: Etatsraad H: C: Andersen med den største Høiagtelse og Beundring fra Forfatterinden.* Jette Collin har næppe uret, naar hun skriver: »De var saa sød at love mig en Deel gode Bøger naar De reiste, men vi glemte det nok begge og den eneste som er kommen mig i Hænde er af »Anna Sø[n]derup« og spiller i Paris - jeg tror ikke at den er morsom.« Et par smukke dedikationer fra skolemanden *Michael Rosing* lyder: *Til Hr Etatsraad H. C. Andersen med Tak for alle deilige Eventyr og al Deres Kjærlighed og Venlighed imod mig fra Deres hengivne, ærbødige M. Rosing. Sorø 8de November 1873*[30] - og *Hr Etatsraad H. C. Andersen med den inderligste Tak for alt, hvad De har skrevet, og for mangt et kærligt opmuntrende Ord fra M. Rosing*[31]. Og fra *Fr. V. J. Karup*, der efter et uroligt liv endte som tysk forsikringsmand, er bevaret tre dedikationer; han havde tidligt indført sig hos Andersen, der næppe var helt stolt af ham. Juledigtet *Den hellige Nat* fra 1848[32] har en sidelang svada tilskrevet, *Nødværge* 1860[33] har foruden den egentlige dedikation ordene *Hvis alle Skribenter vare saa gode og milde som De, da havde Talleyrand Uret i: »c'est la plume qui est devenu l'épée«*, medens det tykke bind *Udvalgte poetiske Skrifter*, Lpz. 1869[34], er forsynet med titler på begge sagens ærede parter: *Herr Etatsraad Professor H. C. Andersen, Ridder af Dbg. & DM. etc. etc. med venligst Hilsen og Tak fra Professor W. Karup, Assurance-Over-Inspecteur. Dresden d. 12. Dec. 1868.*

Vi kender dog andre danske bøger fra H. C. Andersens

bogsamling end disse. En meget ejendommelig ting kan ses i mindestuerne i barndomshjemmet i Odense (altså ikke H. C. Andersens Hus), nemlig *Morten Hallagers Forsøg til en Læse-Øvelse-Bog, 10. Opl. 1812;* den er brugt af prins Frederik (VII), da hans far var guvernør i Odense, og senere foræret H. C. Andersen, velnok som et minde om en fælles, længst svunden barndomstid i Odenses højeste og laveste kreds, i så fald en smukt tænkt gave.

H. C. Andersens første tid i København genspejledes for ham selv, da han som moden mand erhvervede og gjorde tilskrifter i et exemplar af *Carl Dahléns Armida,* det balletprogram fra 1821, hvori han første gang så sit navn på tryk, som udviklet af Robert Neiiendam[35]; denne perle tilhører nu Universitetsbiblioteket. Vi ved, at tilknytningen til teatrets verden blev livsvarig, omend ikke altid lykkelig; to smukke dedikationer fra Aug. Bournonville er vidnesbyrd om et venskab indenfor denne sfære; den smukkeste lyder *Til mit Hjertes og min Tankes Ven, Digteren og Naturmaleren H. C. Andersen fra August Bournonville* (på ballettexten *Brudefærden i Hardanger* 1853[36]).

Et halvt århundredes venskab ligger bag en hilsen fra en af Andersens tidligste støtter i hovedstaden, *J. M. Thiele,* der i sine *Erindringer fra Bakkehuset* 1869 skriver *Min kære Ven, fra hine og disse Dage, Hr. Etatsraad H. C. Andersen med Tak for hans Deelagtighed i denne lille Bog. Fra Forfatteren.* Efter hans datter Ida var et eventyr i Andersens første eventyrhæfte 1835 opkaldt, og ham var netop året før 1869 *Dryaden* tilegnet. Hans privattrykte digte med den selverkendende titel *Vragstykker af et Digterskib* er dediceret *Min høit hædrede Ven, den elskelige Digter H. C. Andersen til venlig Erindring. J. M. Thiele. d. 30. Marts 1848*[37].

Fra tidlig tid stammer også bekendtskabet med Trinitatis kirkes sognepræst *Valdemar Henrik Rothe.* Selve Heiberg anmeldte hans *Læren om Treenighed og Forsoning* 1836, og bo-

gen findes sendt til *Den højt begavede Digter min ædle Ven Hr. Andersen i Højagtelse og Kjærlighed fra Forfatteren*[38]. En yngre og mere kendt filosof lærte Andersen at kende hos kammerherreinde Louise de Neergaard; i 1867 holdt *Rasmus Nielsen* offentlige forelæsninger bl. a. over et par af Andersens eventyr[39], og året efter kommer hans *Om Hindringer og Betingelser for det aandelige Liv i Nutiden. Sexten Forelæsninger* med en hilsen, der hentyder til Andersens nylige fejring i fødebyen, i hvis museum bogen nu meget passende findes: *Digteren, Etatsraad H. C. Andersen, Æresborger i sin Fødeby, til Ære for sit Fædreland nu hædret Gæst i alle Lande med Høiagtelse venskabeligst fra Forf.*

Blandt H. C. Andersens sidste bogerhvervelser er en meget forbløffende gave fra professor *E. Hornemann.* At en huslæge giver en celeber patient sine småskrifter, kan være rimeligt, men at den der allerbedst kunne bedømme den sygdomshærgede digters stedse ringere befindende, kunne få sig til at give ham særtrykket *Om Menneskets Tilstand kort før Døden,* 2. Opl. 1875, kan alligevel få en til at gøre store øjne[40]. Men H. C. Andersen har såmænd nok læst afhandlingen - om naivt eller nøgternt gad man vidst!

I tilknytning til Danmarks digtere er der her anledning til at nævne Norges. Andersen kom først sent til Norge, men havde selvfølgelig venner også der. Bogligt bedst bevidnet er hans tilknytning til *A. Munch;* tre bøger af ham nævnes i AA[41], en af dem plus endnu to[42] har vi set, og en sjette omtales i et brev[43]. Den seneste, *Barndoms- og Ungdomsminder,* Kria. 1874, er sendt *Til Digteren H. C. Andersen, Barndommens Ven og Fortolker, med gammel Hengivenhed. Forfatteren.* Om Welhaven og Ibsen har vi ingen boglig oplysning, hvorimod AA rummer *Henrik Wergelands* kendteste digtsamling *Jan van Huysums Blomsterstykke* 1840[44].

En dedikation fra en anden digter er ligefrem aftrykt i Mit Livs Eventyr, to vers af *Bj. Bjørnson* (se s. 20f). Hans

Fiskerjenten opføres i AA[45], og i et brev takker Andersen for *De nygifte*[46], ligesom han i en dagbogsoptegnelse giver sit indtryk af *Arnljot Gelline*[47]*:* »Den trættede mig, den er skrevet uden Riim og Gjennemarbejdelse, som en Digter kan nedskrive sine Syner, men de skulle udarbeides; der er noget saa taageagtigt, Menneskene selv saa taageagtige som Dampe fra opkogte gamle skrevne Saga-Skind.« Bjørnson og Andersen hædrede også hinanden med trykte dedikationer i bøger, og de traf flere gange hinanden både i nord og syd; morsomt er det at læse i selvbiografien[48], hvordan Andersen i sin glæde over *En glad gut* bad fru Bjørnson skrive til sin mand og forberede ham på, at han ville træffe H. C. Andersen og så »maatte være elskværdig mod mig, naar vi mødtes, thi jeg vilde holde af ham, vi maatte være Venner«. Nogle havde antydet en næppe uberettiget tvivl om, at dette ville falde vanskeligt, men forholdet blev med det samme godt og elskværdigt; dog noterer vi et par linier i et brev til Collin 18.8.73[49]: »Jonas Lies Bog *»Tremasteren«* er den eneste Bog jeg i disse tre Uger har læst; den har lyst godt ind i mig, jeg gaaer heller med ham tilsøes end med Bjørnson tilfjelds.«

Derudover har vi kun kunnet lokalisere to norske dedikationsexemplarer; et fra Norges store maler *J. C. Dahl*[50], trykt i Dresden og nok skænket Andersen, da han besøgte Dahl der; Jette Wulff havde sikret ham en god modtagelse allerede en årrække før[51]. Et andet, interessant nok, fra den banebrydende folkelivsforsker *Eilert Sundt,* der ikke kendte Andersen personlig, men som havde god grund til at forære *Fortsat Beretning om Fantefolket,* 1859, *Til Hr. H. C. Andersen fra Forf.* Thi den dag Sundt kom hjem med *At være eller ikke være* til adspredelse samt en stabel råmateriale til sin egen bog, fandt han, at romanen havde draget nytte af hans egen forudgående bog, den nu berømte *Beretning om Fante- eller Landstrygerfolket i Norge* 1850[52].

Fra Nordens yderste ø har vi noteret een lille, men kostelig

ting fra Andersens samling: førstetrykket af Islands nationalsang med påskrift fra dens forfatter: *Danmarks berømte Digter H. C. Andersen med Kjærlighed og Ærbødighed fra Matthías Jochumsson.* Den nævnes i dagbogen 9.2.74[53].

Hvilken af alle dedikationer vi ville give fortrinet, om vi skulle vælge, er et særdeles teoretisk spørgsmål. Med al respekt for de store digtervenners hædrede navne ville vi dog være svage overfor en digtsamling af »vor sidste Repræsentant for det 18. Aarh.[54]«, *Fr. Høegh-Guldbergs Blomsterkurven. Mindegave, saavel for Ældre som for Yngre,* 1850[55]. Den gamle hædersmand var blandt de allerførste, der tog sig af den besynderlige fynske dreng, lærte ham dansk og tysk og gav ham skiftevis ros og overhalinger, når interessen for digt og teater truede med at tage overhånd; det var nok også ham, der først henviste H. C. Andersen til Jonas Collin. Imidlertid synes der ikke at have været megen forbindelse mellem parterne i de følgende åringer. Dobbelt rørende er det derfor at læse de gammeldags stilfigurer i det lille ziirlige vers, der med fast, men gammeldags håndskrift bringer den næsten firsåriges hilsen til hans fordums protegé; at denne engang var i dybet og nu på sit højeste, antydes ikke mellem venner[56]:

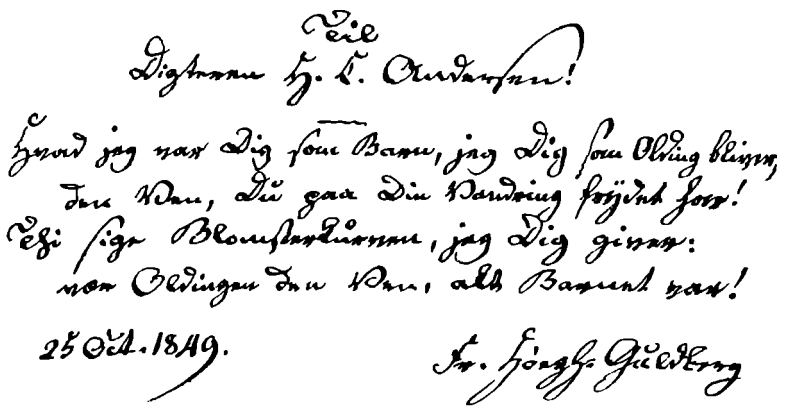

Til
Digteren H. C. Andersen!

Hvad jeg var Dig som Barn, jeg Dig som Olding bliver,
den Ven, Du paa Din Vandring frydet har!
Thi sige Blomsterkurven, jeg Dig giver:
vær Oldingen den Ven, alt Barnet var!

25 Oct. 1849.

Fr. Høegh-Guldberg

18. SAMLINGEN OG SAMLEREN. Det kendskab til H. C. Andersens bogsamling, vi har fået, giver som resultat, at det ikke er helt små bogmængder, han har haft om sig. De c. 900 numre på auktionen er en stor, sikkert endda langt den største part af samlingen; men sætter man dennes helhed til 1500 bind (plus hvad han måtte have givet bort livet igennem), er man nok ved det rigtigste med 500 delelige tal, og selvom mangfoldige af bøgerne er små, kan de dog ikke beregnes til mindre end 30-35 hyldemeter. Nok for en mand, der flyttede og opmagasinerede sit jordiske gods den ene gang efter den anden, som man overskueligt kan se det i Georg Nygaards bog *H. C. Andersen og København* 1938[1]. Sine sidste år boede han - i to overgange - Nyhavn 18 i et pensionat, der først blev drevet af frk. Hallager, senere af frk. Clara Ballin. Lige forud for indflytningen i 1873 skriver han til frk. Ballin om de madvarer og småfornødenheder, han ønsker købt inden ankomsten, men tre dage før, 5.9., skriver han fra Rolighed bl. a. om de større træk i indretningen af hans sidste egne bolig[2]:

»Vil De, paa min Bekostning, naturligviis, faae en Mand, til at aabne alle Kasser og Kufferter; Klædningsstykkerne hænges, indtil videre, ind i Klædeskabet. De to gode Reoler stilles i det andet Værelse een paa hver Side af Sophaen, og de bedst indbundne Bøger stilles, mellem hinanden i disse, jeg skal selv senere ordne, de gamle Reoler komme i Soveværelset. - Ere Busterne, nemlig min egen og Jenny Linds altfor snavsede da sendes de til Gipseren for at renses.« Efter besked om flyttekassernes fordeling sluttes: »Alle Olie-Malerier har jeg tænkt mig anbragte i det forreste Værelse, saaledes Thorvaldsens og Jerichaus Portræt, Havfruhovedet, Landskab etc. - Mit Skrivebord kommer i den mellemste Stue ved Vinduet hvor det stod før; Nips-Opsatsen mellem begge Vinduer sammesteds. Klædeskabet i Soveværelset. Et Chatol har De vel til mig? Det anbringer De efter Deres egen bedste Smag.

Ja, dette maa nu være Plage nok for Dem i disse Dage.«

Tre af de billeder, som fotograf Weller tog af H. C. Andersen i hans dagligstue 21.5.74[3], viser den ene af hans reoler med lutter indbundne bøger, som vi dog ikke har kunnet identificere! Det er de eneste existerende billeder af denne art, og reolen ligner den tarvelige malede reol i H. C. Andersens Hus, den eneste vi kender.

Samlingen, såvidt vi tør udtale os om den, har ikke været ringe, men meget blandet. Set som udtryk for dansk skønlitteratur fra ejerens levetid har den været nogenlunde repræsentativ (om vi da tør formode, at de s. 72f omtalte digtere har været til stede), omfattende noget af det bedste og rigelige prøver også på digterværker i anden og mange følgende rangklasser. Ældre litteratur og litterær kritik er derimod meget tyndt repræsenteret. Som en sjælden og fremmed fugl anfører AA 126 *B. W. Luxdorphs Carmina* 1775, men denne blev trukket tilbage før salget. I et vist omfang træffes derimod uindbundne tidsskrifter som *Nord og Syd, For Romantik og Historie, Dansk Maanedsskrift* og *Nyt dansk Maanedsskrift, Det nittende Aarhundrede* - et vidnesbyrd om, at han fulgte med. Også supplementet til *Th. Erslews* forfatterlexikon forefindes i AA[4]. Hvad vore dages auktionskataloger kalder »27 bd. filologi« - der altid mest er ordbøger - ville også kunne sammenstykkes i denne samling. Iøvrigt er faglitteratur, herunder religiøs litteratur, kun yderst spredt til stede. H. C. Andersens bibel og salmebog (-bøger) er udtaget, og vi kender dem desværre ikke. Fra hans sidste levetid stammer *G. Dorés* billedbibel i leveringer[5]. Om hans egne bøger i AA er det ikke værd at tale, det er kun dubletter i forhold til Collins flotte samling; det eneste fornemme stykke er de 2 × 4 bind *Nye Eventyr og Historier* i et af de tre exemplarer på velin[6].

De udenlandske afdelinger udmærker sig ved deres relative størrelse, som dog skyldes, at Collinerne utvivlsomt har forsynet sig mindre der end i den danske afdeling. Indenfor hvert af sprogene er sammensætningen omtrent som på de danske

H. C. Andersen i sin stue i Nyhavn 18, fot. 21.5.1874 af fotograf Weller, firmaet Hansen, Schou & Weller. Se Bj. Ochsner i Anderseniana 2 IV 1957 nr. 151 og side 108ff.

hylder: skønlitteratur af alle kvaliteter, en smule litteratur- og teatervæsen, dertil en del topografi. Indimellem selvfølgelig de sære småting, der klæber ved enhver samling for før eller senere at gå til grunde[7]: *Catalogue of the officers and students of the Cornell University,* Ithaca 1869 - *J. H. Dunant: Un souvenir de Solferino* 1862 (ne se vend pas, tilføjer AA - det var dog egentlig et stykke!) - *Religiöse Betrachtungen für Gefangene v. Suringar* 1841.

En katalog fra Hee's auktionshus anno 1960, indeholdende en anonym halvfjerdsårigs tilsvarende ejendele, væsentligst fra 1910-50, ville vække nogen undren. Man ville snart gætte, at det ikke var en ubeskåret samling, og man ville undre sig over, hvormange ringe ting fra udlandet der var samlet. Samtidig ville dog antallet af tilegnelser - de fleste dog hemmeligheder for dem der kun så katalogen! - vise enhver, at samlingens ejer havde haft særlige private forbindelser, omend ingen særlig samlerorm. Endnu i vore dages større København ville en ikke særlig snæver kreds af bogfolk kunne udpege manden på hans katalog alene, selv bortset fra rækken af hans egne værker og håndskrifter. Men prisdannelsen på den pågældende auktion ville væsentligst afhænge af, om et publikum kunne bringes til at indse, at de endelig måtte hjemføre et minde netop om den personlighed. Uden dette ville særdeles mange af bøgerne forblive under det gennemsnit af 3,65 kr., der svarer til den pris, der faktisk betaltes for H. C. Andersens efterladenskaber på en tid, hvor bibliofile hensyn var lidet fremtrædende. Og man kan spørge sig selv, hvormange af vore digtere der alene i kraft af deres navn ville kunne drive prisen på den tynde ende af deres bogsamling i vejret på auktion - næppe mange.

Manden bag den udbudte samling, inclusive dens ad andre veje påviste dele, røber sig naturligvis umiddelbart som en internationalt placeret skikkelse i skønlitteraturens verden. Men nogen samler var han ikke. Enkelte steder i brevene fin-

der vi bøgers udstyr og indbinding nævnt - dog især når talen er om hans egne værker - men han samler ikke systematisk, er overhovedet sålidt som de fleste andre skabende ånder en samlernatur. Hermed tænker vi ikke som de fleste udenforstående på det groft kvantitative, sammenhobningen af særlig mange bøger, eller det forfinet kvalitative, dyrkelsen af exemplaret, varianten, den komplette række etc., men ganske jævnt på glæden ved at eje en nogenlunde sammenhængende, fyldestgørende og fortrolig bogmængde indenfor sin interessekreds. Et sådant samlersind strider mod både det store og det små i H. C. Andersens liv, både mod geniets virke og den ensommes omflakken.

H. C. Andersens glæde ved bøger har alligevel haft en dimension udover den rene læseglæde. En meget stor procentdel af samlingen var gaver, delvis pladskrævende og unyttige, som gaver jo nu og da kan være, men dog bud fra mennesker, der havde ønsket at sende netop den bog til den mand. I denne egenskab er hver bog led i en helhed, som ejeren med føje kunne glæde sig over. De gamle beskyttere, de første venner, de store digterfæller og de yngre beundrere fra nær og fjærn har lagt sten på denne lune mur. H. C. Andersens bogsamling har mere end de fleste været en selvbiografisk bogsamling. En kilde til oplysning og opløftelse som enhver anden samling, men ikke mindre et vidnesbyrd om de uundværlige venskaber og om den lykkeligt tilbagelagte vej mod den hæftigt begærede »Erkjendelse«.

19. NOTER. Følgende forkortelser bruges i litteraturhenvisningerne: *AA* Katalog over H. C. Andersens bøger m. m., se facsimile s. 13. - *A&C* ECollin: HCA og det Collinske Huus 1882. - *A-iana* Anderseniana, udg. af ChrMKPetersen og Svend Larsen, I-XIII 1933-46. Anden Række red. af Svend Larsen og HTopsøe-Jensen 1947ff (bind IV afsluttes 1961). - *ASL* HCAs sidste Leveaar. Hans Dagbøger 1868-75 ved Jonas Collin (Memoirer og Breve V) 1906. - *BB* Breve fra Hans Christian Andersen, udg. af CStABille og Nikolaj Bøgh I-II 1878. - *BEC* HCAs Brevveksling med Edvard og Henriette Collin, udg. af CBehrend og HTopsøeJensen I-VI 1933-37. - *BHen* HCAs Breve til Therese og Martin R. Henriques 1860-75. Med Indledning af PaulVRubow udg. af HTopsøe-Jensen 1932. - *BHH* HCAs Brevveksling med Henriette Hanck 1830-1846 ved Svend Larsen 1946 (= Anderseniana IX-XIII 1941-46). - *BHW* HCA og Henriette Wulff. En Brevveksling ved HTopsøe-Jensen I-III, Odense 1959-60. - *BJC* HCAs Brevveksling med Jonas Collin den Ældre og andre Medlemmer af det Collinske Hus, udg. af HTopsøe-Jensen under Medvirken af Kaj Bom og Knud Bøgh I-III 1945-48. - *Bredsdorff* Elias Bredsdorff: HCA og England 1954. - *BScudder* HCA og Horace E. Scudder. En Brevveksling udg. af Jean Hersholt med Noter af Waldemar Westergaard og en Efterskrift af HTopsøe-Jensen 1948. - *BtA* Breve til Hans Christian Andersen, udg. af CStABille og Nikolaj Bøgh 1877. - *CA I-II* [Johannes Vahl og JAarup:] Fortegnelse over afd. Etatsraad Edv. Collin's efterladte danske Bibliothek, 1.-2. Afdeling, 1886-87. - *MLE* HCA: Mit Livs Eventyr. Revideret Tekstudgave ved HTopsøe-Jensen med Noter af HGOlrik og Udgiveren, I-II 1951. - *RomD* HCAs romerske Dagbøger ved PaulV Rubow og HTopsøe-Jensen 1947. - *SS* HCAs Samlede Skrifter, 2. Udg. I-XV 1876-80.

Følgende forkortelser bruges ved ejerangivelser: *KB* Det kongelige Bibliotek. - *DA* sammes Danske afdeling. - *UA* sammes Udenlandske afdeling. - *LP* sammes Holger Laage-Petersens HCAndersen-samling. - *Odense* HCAs Hus i Odense. - *Portman* overlæge Arne Portman, København. - *Note* $^{17}_{34}$ betegner note 34 til kapitel 17. - *H* betyder dedikationseksemplar. Normalt føjes til brevhenvisninger brevets sted og dato, til auktionshenvisninger køber og pris, uanset at de fleste bøger købtes ved kommissionær, således at den egentlige ny ejer er uoplyst.

1. INDLEDNING (9-10). 1: Archer Taylor: Book catalogues, their varieties and uses 1957 142-46; i Danmark er ihvertfald Søren Kierkegaards auktionskatalog genudgivet (1957). - 2: KFPlesner: Danske bogsamlere i det nittende århundrede 1957; heri om HCA 103-04, om ECollin 122-25.

2. H. C. ANDERSENS AUKTIONSKATALOG (10-14). 1: Auktion efter HCA. se facsimile. Efter LP 1902. - 2: Landsarkivet for Sjælland m. m., Hof- og stadsrettens arkiv, auktionsprotokol nr. 65 8.5.76. - 3: Se note $^{17}34$. - 4: Knud Dalgaard: Arbejderklassens økonomiske Kaar i Danmark i de sidste 50 Aar, Nationaløkonomisk Tidsskrift LXIV 1926 105-216. - 5: De nævnte breve fordeltes mellem boghandlerne Torst og Lynge. - 6: Volmer Rosenkildes forord til Danske bogauktioner 1955-57, 1958. - 7: AA 831-32 købt af Aarup, 547-86 kontant, 738-40 af Lynge; 741 *HMelville: Typee, a peep of Polynesian life,* N. Y. 1852, har vi ikke fundet omtalt (Lynge 60 øre). - 8: Danske bogsamlere 104, men se BHW II 96 Kbh. 18.12.51 og Bredsdorff 180. - 9: EMarquard: HCAs sidste Vilje, A-iana VII 1939 71-93; Svend Larsen: HCAs jordiske gods, A-iana 2 II 1951-54 274-96. - 10: Fru amtsforvalter Jørgen Swane, privatsygeplejerske frk. Elisabeth Swane, professor dr. Jørgen Koch og - i anden forbindelse - godsejer Ole Holst på Nysø har venligt meddelt, at de ikke kunne lokalisere bøger fra HCAs samling.

3. EDVARD COLLINS AUKTIONSKATALOG (14-15). 1: KB MS Collin 115,4°. - 2: Titel se forkortelseslisten; hertil auktionsprotokol 426 2.11.86 og 666 17.3.87. - 3: Plesner: Danske bogsamlere 122-25; CarlSPetersen: Den Collinske Manuskriptsamling, Bogvennen 1930 1-36 og Afhandlinger til dansk Bog- og Bibliotekshistorie 1949 287-323. - 4: CA I 1186f-1435, 9158-63, II 8713-18. - 5: CA I 1239 Lynge. - 6: CA I 1238 Lynge, 1238a Goldschmidt. - 7: A&C 2. - 8: CA I 1201; Catalog of the Jean Hersholt Collection of Hans Christian Andersen, Library of Congress 1954, side 20 og 22.

4. BEVAREDE BØGER (16-17). 1: Sidstnævnte delvis annoterede exemplarer findes i DAs småtryks HCA-kapsel og benyttes bl. a. af ThJohansen i Bogauktionspriser (feuilleton til Samleren I 1924). - 2: AA 74-76 ialt 50 øre; UBs exx. af 74-75 er ældre, men indlemmet er vel 76 *HAHansen: En Efteraarsblomst* 1856. Endvidere AA 60-61 UB 50 øre, det er *Alfred Flinchs* dramaer *Kroisos, Lydiens sidste Konge* 1864, og *Kong Sigmund Volsung og hans Sønner* 1867. - 3: Erik Dal i Fund og Forskning II 1955. - 4: Se note $^{16}8$. - 5: *Ni Sange af »Helge« ... componerede af ... Christian Wulff.* Kbh. u. å. 1846. På det stukne titelblad: *Min Ven Digteren H. C. Andersen fra Broderen C. W.* Hees auktioner 1952 35 kr. - 6: *Collection d'armes de sa majésté le roi Charles XV. I. Section orientale.* Paris u. å. På omslaget: *Foræret mig af Kong Carl XV, da jeg var til Middag hos ham paa Lystslottet Ulrichsdal September 1865. H. C. Andersen. - Hans Majestät Konung Carl XVs vapensamling. II. Vesterländska Samlingen.* Sthlm. 1863. På omslaget: *Foræret mig af Kong Carl den Femtende. H. C. Andersen.* I eet halvlæderbind, indskriften beskåret; AA 404 - eet nr., altså besørget indbundet af A.; ChrHee 9 kr. På fribladet: J. Elsmark.

5. BIOGRAFISKE KILDER (17-21). 1: Topsøe-Jensen i BEC VI 28. - 2: MLE II 265; AA 845 Lynge 2,40 kr. for KB; 2. ed. 1-2, Madrid 1862, *H.*; se HCAs Romaner og Rejseskildringer VII 1944 399, HAPaludans note. - 3: MLE II 281; CA I 1714, 7 kr.

6. H. C. ANDERSENS TIDLIGE BOGERHVERVELSER (22-28). 1: Se fx Gerhart Schwarzenberger i A-iana 2 IV 1958-59 173-91. - 2: A-iana IV 1936 ved HGOlrik. - 3: BB I 14 Helsingør 4.8.26. - 4: BJC I 29 Slagelse. - 5: BJC I 36 Slagelse 2.10.25. - 6: Først udg. af ASVedel 1591, af Syv 1695; 1787 er sidste udgave. Tilhører forff. - 7: Se registre til BEC og BHW. - 8: MLE I 28. - 9: LP 2359. - 10: BB II 284 efterår 1852, efter dansk koncept; dette og andre originale tyske breve til Dönniges er genfundet og publiceres af Bent Culmsee i A-iana 1961. - 11: AA 644 Conradsen 70 øre incl. Gödeke, s. d. - 12: MLE II 141, 155, 424. - 13: BEC I 162 Paris 14.8.33. - 14: RomD 19, 10.11.33. I udgaven Danmarks gamle Folkeviser har viserne nr. 38 og 436. Jf. brev BB I 290 Kbh. 10.2.35 til Ingemann. - 15: BEC I 10 Kbh. 19.9.29. - 16: BEC I 29 Odense 29.6.30. - 17: AA 626-28 (622-31 kontant 40 øre); jf. BEC V 10. - 18: BB I 92 Kbh. 5.11.31, se BtA 401. - 19: BB I 98 Kbh. 26.5.32. - 20: AA 77 Lynge 70 øre. - 21: [*OCDrejer:*] *Riimbrev til Knud Sjællandsfar i Paradiis, eller Gjenmæle mod dennes Angreb paa Andersen, af P-- Davieno*, Kbh. 1831. På omslagets inderside: *Til Digteren H. C. Andersen fra Forfatteren.* Indhæftet 2 siders rimbrev til HCA, undertegnet P-- Davieno. Solgt CA 2159 Lasson 3 kr., nu LP 2273. Jf. HG Olrik i Danske Studier 1926 167-69, Mads Portman i A-iana 2 IV 1958-59 165, især om *PTHalds Gjenganger-Poem* 1831, som er AA 70; 69-73 A Boysen, St. Kongensgade 59II, 50 øre. - 22: AA 220-21 Collin 3 kr.; LP 2360. - 23: Der er ulæselige forbogstaver foran efternavnet, men personen må ifl. HTopsøe-Jensen være Ludvig Læssøe, se BB I 44 Hoffmansgave 13.7.30 til ham, I 83 Ilsenburg 26.5.31 til hans moder Signe L. - 24: MLE I 128, jf. HCA: Reise fra Kjøbenhavn til Rhinen, udg. v. HTopsøe-Jensen, Nordlundes Kalender 1955. - 25: Reise ... 62f. - 26: BEC I 83 Hamburg 19.6.31. - 27: BHW I 130 Le Locle 12.9.33, III 42. - 28: BHW I 113 Paris 16.7.33. - 29: BB I 300 Kbh. april 1835. - 30: BB I 226 München 16.5.34 til Ludvig Müller. - 31: HPRohde i Bogvennen 1950 102, bogen tilhører viceteaterchef Henning Rohde. - 32: BHH 192 Kbh. 4.4.37, jf. s. 70. - 33: BHH 376 Kbh. 28.9.39. - 34: BHH 276 Kbh. 15.10.38; Elisabeth Hude: Henriette Hanck og HCA 1958 214 ff; BHH 263 Sorø 3.8.38 og 264 Kbh. 21.8.38. - 35: MLE I 204, 440; BWH I 252; AA 115 kontant 80 øre; tilhører nu Irs. RHemmingsen. - 36: BHH 206 Kbh. 25.11.37; se note [16]8. - 37: FJBilleskov Jansen i Berlingske Aftenavis 3.2.1958 og i Danmarks Digtekunst III 1958 263. Bogen: UA 149-41. - 38: BHH 184 Kbh. 9.3.37, til hvis noter der

må henvises; *Semilasso*'s forfatter er *Hermann von Pückler-Muskau*. - 39: 1. udg. II 122, ændret fx SS II 88.

7. SVENSKE BØGER (28-30). 1: BHW I 240 ff. - 2: AA 371 *Blommen på Kinnekulle* 1829, Lynge 30 øre; 372-75 KB 70 øre: *Gustaf Brahe* 1832, *Anna Reibnitz* 1833, *Johannes Fjällmann* 1831 (ikke set), *Öjungfrun* 1832; 376 *Helena Wrede* 1834, KB 30 øre; 377 *Fremlingen från Als* 1848, kontant 30 øre med 378. Delvis *H.* - 3: BHW I 242 Uppsala 6.7.37, dagb. cit. III 86; AA 380-81 er *Nicander: Samlade dikter*, 2 hefter, kontant 50 øre. - 4: AA 342 *Fredmans handskrifter* 1813, Lynge 30 øre; 343 *Skaldestycken* 1-2 1814, Lynge 40 øre. - 5: *C. Dahlgren: Morgonstjernan. Poetisk kalender för år 1834*, Sthlm. 1833. KBs exemplar er signeret F VI, kan altså ikke være identisk med AA 351, men denne angives købt af KB 30 øre. - 6: *Kielman Göransson: Smärre Dikter*, Sthlm. 1839. AA 363 KB 40 øre. - 7: *Genremålningar af Onkel Adam*, Sthlm. 1842. På friblad: *Till Digteren Andersen som en vänlig erinran af G. A. Wetterbergh.* AA 402; 401-3 Lynge 80 øre; nu Portman. - 8: Fredrika Bremers breve se BtA. HCAs: BHW I 243 om *Grannarne;* BHH 408 Kbh. 16.12.39 om *Hemmet;* BHW I 419 Glorup 12.6.48 om *Syskonlif;* BB II 196 Kbh. 2.7.48 til Ingemann om samme; jf. Collin BEC II 177 Kbh. 9.6.48; BB II 206 Kbh. marts 49 til arvestorhertug Carl Alexander om »Reise til Midnats-Solen«, d. e. *Midsommar-Resan.* - 9: AA 326 KB 30 øre incl. 325a. - 10: AA 327 KB 1 kr.; den tredie er 328-29 *Palestina och Türkiet* 1-2 1861, Lynge 2,50 kr. Desuden haves hendes anonyme skrift *Julafton och julottan* 1853, AA 362a KB 40 øre med 363. - 11: BB II 296 Silkeborg 5.7.53 AA 324, medløber til 325 *AAAfzelius: Afsked af Svenska Folksharpan* 1848, Torst 2,10 kr. - 12: BHH 249 Kbh. 15.5.38. - 13: Af ham er AA 418 *Smärre Dikter af C.* 1865 (Indlagt Forf.s Kort) Lynge 70 øre incl. 417, og 404 om våbensamlingen, se note [4]6. - 14: BHen 59 Kbh. 10.10.64. - 15: AA 406-07 *Nytt och Gammalt* 1-2 1859-61, 405-11 kontant 50 øre; 419 *Några blad ur min dagbok* (= samme bd. 3) 1864 og oversættelsen 420 *Goethes Torqvato Tasso* 1861, tilsammen kontant 90 øre; 421 *Herders Cid* overs. 1859, Chr. Hee 4,25 kr.; desuden 382 *Ur svenska flottens minnen* 1858, Lynge 30 øre. - 16: *Engeln Guldgod m. fl. sagor och berättelser af Lilla Nannas Pappa.* (X-g.) Sthlm. 1863. På bindet: *högaktningsfullt af författaren Oscar v. Knorring.* [og under X-g:] *O. v. Knorring;* AA 367, medløber til 368: *Minnen från fälttoget i Danmark 1849 af en svensk frivillig*, Sthlm. (1864). På omslaget: *Högaktningsfullt af författaren, Oscar v. Knorring.* AA 368 KB 50 øre. Nu UA 192-277 og DA 37-424. - 17: *Ludvig Josephson: Folkunga-lek. 1. afd.: Håtuna-leken. Romantiskt-historiskt skådespel i fem akter*, Sthlm. [1865]. På omslagets inderside: *Till H. Herr Professor Ander-*

sen med djupaste högaktning och beundran från författaren. Stockholm October 1865. AA 362 KB 40 øre, nu UA 192-221. - 18: Gustaf Ljunggren: *Svenska dramat intill slutet af sjuttonde århundradet.* Lund, Kph. 1864. På omslaget: *Hr. Professor C. H. [!] Andersen till tack för mången angenäm stund af författaren.* Desuden: Vilhelm Møller 26.2.1889. AA 370 Lynge 2,50 kr., nu LP 2378. - 19: AA 393-94 Lynge 1,90 kr. incl. 390-92; omslaget: Portman. - 20: AA 383-84 Bloch 1,20 kr. - 21: MLE I 225.

8. TYSKE BØGER (30-42). 1: BB II 46 Wien 20.6.41; AA 310 *Constantinopel und Umgeb. ...* 1841, kontant 70 øre (uklart katalogiseret). - 2: BEC I 291 Nürnberg 14.11.40, V 81. - 3: AA 314 *A. Lewald: Reise-Handbuch durch Italien* 1840, Lynge 70 øre; 323a *Italy, Spain, and Portugal,* Lond. 1840, EBloch 1,30 kr. for 321-323b. - 4: Se Schwarzenberger, note $^{6}1$. - 5: Topsøe-Jensen i A-iana 2 IV 1957ff 1ff. - 6: CA I 8835; 8824-35 KB 30 øre, se næste note; 8835 nu DA 25-37-8°. - 7: 681-85b HCNissen 3,40 kr.; samme skrift, men muligvis et andet exemplar, anføres CA I 8829, men ses ikke i KB, se foregående note. - 8: BJC I 214 Düsseldorf 20.5.43; data om Pechlin BHW III 248. - 9: CA I 5634-35 Lynge 50 øre incl. 5633, nu DA 54-236-8°; *Gedichte* 1852 er 5636 Skandinavisk Antiquariat 30 øre, se BHW II 106 Kbh. 7.3.52. - 10: BJC I 248 Berlin 26.7.44. - 11: *REPrutz: Karl von Bourbon.* 2., völlig veränderte Bearb. U. st. 1844. *Moritz von Sachsen.* U. st. 1844. AA 613-14 KB 1,60 kr. incl. 615-16 af Petöfi. - 12: BHW I 338 Rolighedsdal 28.7.43. - 13: Se HEhrencron-Müllers Forfatterlexikon XII 1935, registret. - 14: CA I 6934 Lynge 30 øre; nu DA 32-9-8°. - 15: BEC III 65; AA 542, 541-46 kontant 40 øre. - 16: Data BHW III 178. - 17: *Kalidasa: Sakuntala. Indisches Schauspiel. Deutsch metrisch bearbeitet von Edmund Lobedanz.* 2. Aufl. Lpz. 1861. CA 5784 KB 70 øre incl. 5785, samme *Urbasi* 1861, nu DA 56-409-8°. - 18: AA 437-56 Lynge 19,50 kr. - 19: Brev til Emil Hundrup 14.9.26, citeret A&C 65, se HTopsøe-Jensen: Omkring Levnedsbogen 1943 55ff også om citatsamlingen »Pourpuri« NkS 643,8°. - 20: BB II 356 Basnæs aug. 1856. - 21: BEC III 54 Dresden 16.8.61. Et stort til HCA dediceret portræt af Dawison tilhører overlæge Portman, den omtalte *Faust* også. - 22: AA 457 HCNissen 1 kr.; 458 *Tagebuch aus Wien* 1849, kontant 1 kr.; 688 *Village tales, transl. by Meta Taylor,* 685c-688 kontant 90 øre. - 23: AA 655-57 kontant 60 øre incl. 649a-654 jf. BEC II 384 Dresden 2.11.60. - 24: AA 594 uden angivelse af pris og køber, resp. 594a, solgt med 595-96 Aarup 50 øre. Om Heine se BHW III 440 registret. - 25: LP 2364. - 26: *Noveller* 1-3 1853, kontant 30 øre. - 27: AA 469 *Frühlingskranz* I 1844 med håndskrift af Bettina B., Torst 2,10 kr. incl. 466-68. - 28: AA 596 *KImmermann: Tristan und Isolde,* 1841, jf. note $^{8}24$. - 29: AA 619 *Twei lustige Geschichten* 1860, Lynge 2,20 kr.; 620 *Ut mine Stromtid* I 1863, Lynge 1,40

kr. Reuter nævnes ASL 163 20.7.73. - 30: AA 538, solgt med 537 *Aug. Gathy: Erinnerungen an das erste Norddeutsche Musikfest zu Lübeck*, 1840, og 539 *Geibel: Gedichte*, München 1840; KB 90 øre, alle uden provenienspor. - 31: MLE II 187 (og 438), 229. - 32: Se Bredsdorff, registret, og AA 534 NJohansen 80 øre incl. 531-33. - 33: AA 540 *Quickborn*, 1856, HCNissen 30 øre; 541 *Briefe über Hochdeutsch und Plattdeutsch*, 1858, *H.*, kontant 40 øre incl. 542-46. - 34: BB II 418 Kbh. 14.5.60. - 35: AA 604 KB 30 øre incl. 603 *Longfellow: Das Lied von Hiawatha*, se note $^{15}11$. - 36: BHW II 175 Kbh. 13.10.54, noter III 279, hvor der henvises til MLE II 156-57, 191, 432 og BB II 316-18 Kbh. 18.1.55 til Mosenthal. Denne sendte ham også *Dere Goldschmied von Ulm* 1855 med et vers, som HCA 1862 indførte i et studiehæfte (MS Collin 41, 4°, II,5 bl. 28r); venligst meddelt af HTopsøe-Jensen med henv. til Edda XL 1940 52-75. Men bogen har vi ikke set. - 37: *Franz von Kobell: Gedichte in pfälzischer Mundart. 3. Aufl.* München 1849. På forsatsen: *Dem edlen Dichter Andersen freundlichst Kobell d. 23. Juni 1854.* AA 601 KB 60 øre; MLE II 229, 455. - 38: *Die Waldenser. Ein dramatisches Gemälde mit lyrischen Randzeichnungen von Julius Köbner.* [Motto:]Deine Gedanken sind so sehr tief. Ps. 92,4. Hamb. 1861. På friblad: *Hr. Høivelbaarenhed Hr. Etatsraad* og *Professor H. C. Andersen, Ridder etc. etc. af Forfatteren.* AA 597 Aarup 70 øre incl. 598; nu Portman. - 39: *Ludwig Eckardt: Sokrates. Trauerspiel in fünf Aufzügen.* Jena 1858. På friblad: *Dem genialen Dichter eines stammverwandten Volkes - Andersen - der Verfasser mit Gruss und Handschlag! L. Eckardt. Brunnen, 11. Juli 1861.* AA 532. 531-34 NJohansen 80 øre, nu Portman. Se FinnTBFriis: HCA og Schweiz 1949 80. - 40: LP 2363, på forsatsen HCAs autograf; BHW I 350 Bregentved 28.12.43. - 41: CA I 1351 Lynge 70 øre for KB; DA 57-76-8°. - 42: AA 545-46 kontant 40 øre incl. 541-44. - 43: AA 535-36 Lynge 1,00 kr., BEC II 294 Basnæs 21.12.57. - 44: BB II 345 Kbh. 14.3.56. - 45: BHW II 195 Kbh. 16.2.55. - 46: AA 533; 531-34 NJohansen 80 øre; BB II 350 Holsteinborg 23.5.56. - 47: BB II 348 Kbh. 26.3.56, BHW II 264 Kbh. 25.3.56, note III 311. - 48: A&C 514. - 49: *Lieder* 1838, formodentlig fordi Chamisso stod for bogen (gave?). AA 484 kontant 40 øre incl. 480-83. - 50: Se noter $^{14}13$-14. - 51: AA 632 *Zwölf Gedichte* 1868, 632a *Der Tod Iwans des Furchtbaren* 1868, 633 *Zar Fedor Iwanowitsch* 1869; 632 og 632a købt KB 90 øre, 633 KB 30 øre, men 632a ikke lokaliseret; oversætter er Caroline von Pawloff, som HCA kan have kendt. - 52: *Westslawischer Märchenschatz .... Deutsch bearbeitet von Joseph Wenzig. Mit Musikbeilagen.* Lpz. 1857. (Culturgeschichtliche Hausbibliothek I). På omslaget: *Kjøbt på H. C. Andersens Auktion d. 8. Maj 1876.* AA 672 Aarup 1,50 kr., nu Portman. - 53: *Das Buch der Welt* og *Feierstunden, Unterhaltungsblatt für Gebildete aller Stände*, begge Stuttgart 1860. - 54: AA

615 *Alexander Petöfi: Erzählende Dichtungen,* München 1860, 616 sa.: *Dichtungen,* Berlin 1860, begge med HCAs autograf; købt med 613-14 Prutz af KB 1,60 kr; endvidere AA 459 *Gedichte von Johann Arany,* Genf 1861, købt KB 1,10 kr. - 55: BEC II 378 Dresden 26.10.60 med senere breve og noter. - 56: BEC V 494. - 57: BEC IV 328. - 58: AA 634; 634-36 KB 50 øre.

9. ITALIENSKE BØGER (42-43). 1: HCAs Hus; uden år. - 2: *Silvio Pellico's von Saluzzo sämtliche Werke in Einem Bande. Aus dem Italienischen von Dr. K. L. Kannegiesser und Hieronymus Müller. Zwickau* 1835. Nu Portman. - 3: *Ein Freund und Mitarbeiter Wolfgang Amadeus Mozart's. Denkwürdigkeiten des Lorenzo da Ponte von Ceneda. Aus dem Italienischen von Dr. E. Burckhardt.* 2. Aufl. Gotha 1861. AA 643 Conradsen 30 øre; nu Portman. - 4: *Théatre Italien Moderne. No. 2 Lucrezia Borgia del Maestro G. Donizetti. Opéra complet. Partition piano et chant.* Paris u. a. Jf. BEC I 341 ff. LP 2387. - 5: Brev til Rigmor Stampe, citeret i dennes: HCA og hans nærmeste omgang 1918 20, jf. A&C 510.

10. FRANSKE BØGER (44-46). 1: Poul Høybye i A-iana 2 II 1951-54 138 ff; BEC V 61 Sprogfærdighed. - 2: MLE II 232. - 3: AA 831 Aarup 1 kr. incl. 830b; 832 Aarup 1 kr. - 4: Dagbogscitater BJC III 107 og især A-iana 2 I 1947-50 (Poul Høybyes udgave af HCAs Dagbog fra Pariserrejsen 1843), spec. 316; se også BHW I 328 Paris 27.4.43 og MLE I 280. - 5: BJC I 211 Paris 8.5.43. - 6: BJC I 200 Paris 23.3.43. - 7: A-iana 2 I 317; BHW I 329, III 137. - 8: AA 809 og 810 Marmier, begge *H.*, Lynge 50 øre; A-iana 2 I 316. - 9: Poul Høybye: HCAs franske Ven Xavier Marmier, 1950 (Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning nr. 214). Se bl. a. BB I 409 Kbh. 23.2.38 til Fr. Læssøe, BHW I 262 Kbh. 3.7.39, BHH 404 Kbh. 10.12.39, BB II 57 Kbh. 6.11.41 til Marmier. - 10: AA 784-85; årstallene er 1856-57; dedikationerne er underskrevet H. Blanvalet de Schmidt. - 11: AA 816-18 Lynge 1,10 kr. incl. 819. Se FinnTBFriis: HCA og Schweiz 1949 63ff; BEC II 357 og 362 Genève 1. og 11.9.60,V 250; Høybye i A-iana 2 II 178. - 12: LP 2379. - 13: AA 795-96 kontant 1 kr. incl. 794. 796 er den bevarede *Sur terre et sur mer,* Paris 1870, nu LP 2383; 795 er *Lettres Azoréennes,* 1862. - 14: AA 835, Gigas 90 øre incl. 833-34; nu LP 2373. - 15: LP 4°-389. - 16: *Ariel. Sonnets et chansons suivis d'une traduction de Pierre Schlemihl, L'homme qui a vendu son ombre. Par N. Martin.* Paris 1841. *À H. C. Andersen Admiration et amitié N. Martin.* AA 812, sammen med 811 medløber til en udg. af Molière, kontant 1,60 kr; nu Portman; et ledsagende brev er LP MS 445. - 17: DA 32-10-8°; på omslaget har HCA noteret, at pjecen er sendt fra forfatteren. - 18: Det er antagelig kun librettoen, der opføres som AA 792a M. Carré & J. Barbier, 1859; HCAs utrykte oversættelse fra 1860 er skrevet

i klaverpartituret, Berlin u. Posen u. å., nu LP 4°-507. - 19: BEC II 224 Leipzig 12.6.52, V 207; BJC II 50 Weimar 29.5.52, III 228f; jf. MLE II 138f. AA 637 er text til *Die Meistersinger*, 1869, solgt med 638 Lynge 90 øre.

11. SPANSKE BØGER (46-48). 1: *El diablo mundo* 1861; AA 842a Lynge 30 øre for KB. - 2: *Cuentos de color de rosa* 1862; AA 843 Lynge 1 kr. - 3: *El ramo de ortigas* 1861; AA 844 Lynge 1,10 kr. for KB. - 4: AA 651 *Der kleine Spanier. Sprachlehre* 1843; 649a-657 kontant 60 øre. - 5: AA 846 *Habla V. Castellana (Spansk-tydsk Parleur)* 1856, Lynge 60 øre. - 6: UA 148-196e, fremdraget af HPRohde; AA 323b Bloch 1,30 kr. (incl. 321-323a): *LAGGdeGervigne: Itinéraire ... de l'Espagne et du Portugal* 1859, omtalt i dagbog som »min franske Rejsebog« (HAPaludan i Romaner og Rejseskildringer VII 1944 131); AA 777 *The travellers' handbook for Gibraltar* 1844, *H;* kontant 90 øre incl. 778; jf. også AA 798 *EDaumas: Moeurs et coutumes de l'Algérie* 1864, *H*, 798-802 kontant 50 øre, jf. BEC og MLE II register. - 7: AA 842 Lynge 70 øre for KB. - 8: SS VIII 526. - 9: SS VIII 520 f. - 10: I KBs exemplar af CA I er udfor 1795 (*Folhetim o campanario de Farum* etc. etc., Lynge 50 øre) skrevet: »Kjøbt af V. Boye og vil i sin tid blive skjænket til Bibl.«; dette ses dog ikke at være sket.

12. HOLLANDSKE BØGER (49-50). 1: Andersen og Nederland, i A-iana 2 I 1947-50 333-46. - 2: AA 868 Collin 30 øre incl. 869 »3 Hollandske Smaaskrifter«. - 3: *Lach en luim* [tilføjet: Smiil og Taarer]. *Losse Dichtstukjes van W. J. van Eggelen*, Haarlem 1846. HCAs Hus. - 4: BEC III 347, svar 351. - 5: *Nieuwe vertellingen*, et særtryk fra 1847 i JIDNepveus oversættelse. CA I 1354 Lynge 2,25 kr. for KB (incl. 1355); dedik. bortskåret. - 6: AA 857, 1840; 857-60 Lynge 1 kr. for KB; *Den Heere H. C. Andersen by zyn bezoek in Utrecht van zyn oprechte bewonderaar J. I. D. Nepveu.* 858 er angivelig samme bog i dublet. - 7: AA 859-60, 1852; se foreg. note om køb og dedikation. - 8: Herom ved vi intet. - 9: AA 847, noveller af *ALGBosboom-Toussaint* 1864, KB 30 øre. - 10: AA 282-83 Lynge 1,10 kr. incl. 281d-e; se nedenfor. - 11: AA 803 af *P. de Haulleville* 1863 (... libertés constitutionelles); 803–05 kontant 30 øre. - 12: AA 855 *Fransche Mengelschriften* 1863 er muligvis identisk hermed, men ses ikke i KB, der er angivet som køber. - 13: AA 865; 864-67 Torst 40 øre; nu DA 42-113-8°, vistnok fra CA, men ikke fundet der. - 14: AA 856, se ovenfor; et eventyr af *JKneppelhout*, privattrykt 1866 til festen for HCA; men også exemplaret CA I 1442 (Lynge 50 øre) angives købt af KB. Dettes exemplar har den trykte dedikation, men ingen skreven. Se BEC III 266f Leyden 6.3.66. - 15: AA 852 *JPHeije: Aschepoester*, u. å.; 850-52 Conradsen 1,80 kr. Af Heije fik KB AA 854, dediceret privattryk: *Beethovens Bouwwallen van*

Athene (o. m. tysk titel). - 16: AA 851 af *JPHasebroek* 1864, se ovenfor; heri et vers om HCA. - 17: AA 861, 1865; Lynge 1 kr. for KB; *Zijnen hooggeschatten en geliefden vriend H. C. Andersen. J. J. L. ten Kate. Amsterdam 3 Maarts 1866.* - 18: Pseudonym for Robert Watt, 1862. - 19: Se note [15]9. - 20: AA 862 *De schepping* 1869; Lynge 50 øre for KB, dedik. omtrent som note 17. Uden provenienssspor er AA 863 *Ahasverus op den Grimsel* 1840, Lynge 50 øre for KB. - 21: BEC III 256 Amsterdam 20.2.66.

13. ENGELSKE HOVEDFORFATTERE (51-53). 1: Bredsdorff 92f, 543, Bredsdorff: HCA og Dickens 23. - 2: A&C 509, Bredsdorff 11. - 3: Bredsdorff 270, 546. AA 769-71 kontant 60 øre incl. 763-68. - 4: BB II 197 Glorup 5.9.48. - 5: A-iana VII 1939 17 ved Eiler Høeg, også BB I 4. - 6: Bredsdorff 17 m. henv. - 7: BHW I 412 Glorup 20.5.48. - 8: AA 751-54, 30 à 60 øre kontant. - 9: A-iana IV 1936 85f ved HGOlrik, også Bredsdorff 15 m. henv. - 10: AA 483; 480-84 kontant 40 øre. - 11: AA 485; 485-86 Aarup 1,10 kr. - 12: AA 692; 690-93 Lynge 70 øre. - 13: AA 694 HCNissen 13,50 kr. - 14: AA 755 Aarup 4,50 kr. - 15: BB II 339. - 16: AA 696b; 696-98 Lynge 1 kr. - 17: RomD 116f. - 18: AA 165 kontant 30 øre; BHW II 288 15.2.48 fra HWulff, jf. III 361f, og I 406 Kbh. 16.2.48. Se Martin Larsen: HCA og Grímur Thomsen, A-iana 2 III 1955 287-300. - 19: AA 756 kontant 1,10 kr.; nu Portman.

14. DICKENS-DEDIKATIONERNE (54-58). 1: Elias Bredsdorff: HCA og Charles Dickens, 1951. - 2: Bredsdorff 544. - 3: BHW I 394 Lixmount 12.8.47. - 4: BEC II 153 London 8.8.47. - 5: A-iana VII 1939 ved EMarquard. - 6: NkS 1299 g, 2°, I-III. Om det ene album se BEC II 57 Weimar 21.1.45. - 7: Midlertidigt deponeret på KB af ejeren, civilingeniør Carl Emil Bardenfleth, oldebarn af Jonna Stampe. Stambogen vil formentlig blive omtalt i A-iana 1961. - 8: Odense Bys Museer, Beretning 1955-56. - 9: BHW II 259 Kbh. 24.2.56, III 305. - 10: BB II 345 Kbh. 14.3.56. - 11: Bredsdorff: HCA og Dickens 41, også BB II 359 Kbh. marts 57; flg. brev: sst. 43 resp. 363, Kbh. 14.4.57. - 12: Dette skøn deler prof. EBredsdorff, venligst meddelt i brev. - 13: AA 518-19 KB 60 øre incl. 520. - 14: AA 497-517 NJohansen 4 kr. - 15: BHW I 319.

15. ANDRE ENGELSKE BØGER (59-64). 1: Bentleys brev 22.10.51 i BHW III 242 og Bredsdorff 180; bogen AA 738-40 Lynge 1,50 kr.; Melvilles *Typee* 1852: AA 741 Lynge 60 øre. - 2: BHW II 96 Kbh. 18.12.51; om Longfellow BHW III 239 og BScudder. - 3: AA 737, 1848, *H.*, Lynge 3 kr. - 4: AA 731-32, WHurton 1851, HNissen 1,60 kr.; Bredsdorff især 276f. - 5: BHW II 91 St. John 14.11.51. - 6: BHW II 265 Kbh. 25.3.56. - 7: AA

737a, 1855, Lynge 4 kr.; angivelsen *H.* betegner altså næppe Longfellows håndskrift. - 8: MLE II 317. - 9: AA 736, 1866, *H.*, HCNissen 6,50 kr. Brevet citeret BEC III 296 Kbh. 30.4.66 af Collin, bevaret LP MS 443. Bogen omtalt af Collin, se ovenfor s. 50. - 10: BScudder, registret. - 11: AA 603, KB 30 øre incl. 604. - 12: BHW II 106 Kbh. 7.3.52, III 247; bogen AA 759-60, 1847, Lynge 1 kr. for KB (UA Geogr. 1000). Sammes *Northern travel* 1859 ved vi intet om (AA 761 kontant 90 øre). - 13: AA 722 og 722a KB 90 øre. - 14: Titlen på Gosses bog fra 1911; Bredsdorff 294-304 o. fl. st. - 15: Bredsdorff 300 Kbh. 20.1.74. - 16: *Memoir of Col. Chas. S. Todd,* Phil. 1873, ded. *To H. C. Andersen, the best, finest and greatest of men with the compliments of the author. G. W. Griffin.* - *Studies in literature,* 2. ed., Phil. 1871, ded. *To Mr. H. C. Andersen with the very kind regards of the author. G. W. Griffin.* - AA 723-24 Lynge 1,00 og 2,10 kr. for KB. - 17: *Poems,* Cincinnati 1861; AA 724a Lynge 1 kr. for KB. - 18: *Popular rhymes and nursery tales,* London 1849; AA 727a KB 1,30 kr. - 19: AA 716 KB 70 øre, brev Bredsdorff 411. - 20: AA 762 KB 1,70 kr. - 21: Bredsdorffs register og 556. - 22: BEC II 237. - 23: Bredsdorff 411f; AA 686 *Wild spring flowers* 1852, 687 *Wild rosebuds* (med trykt ded.), 1853; 685c-688 kontant 90 øre. Bredsdorff 411f omtaler også Miss *Friswell: The gingerbread maiden,* u. å., som er AA 715 kontant 1,90 kr., og 366ff *Margaret Gattys Parables from nature* (1-4 1864 er AA 717-20 NJohansen 1,20 kr., 1-2 1868 AA 721 Conradsen 90 øre). Forordet vedgår gælden til HCA, men beklager hans mangel på moraliseren. Endelig AA 713 Miss *Annie Dowglas: Picture poems for young folks,* Boston 1872, Conradsen 1,10 kr.; og 703 *CCollingwood: The travelling birds* 1872, Lynge 1,80 kr. - 24: AA 693 Lynge 70 øre incl. 690-92; MLE II 239; Bredsdorff især 347f. - 25: AA 729-30 Lynge 2 kr.; Bredsdorff især 70f. - 26: BB II 287 Kbh. 14.12.52. - 27: Bredsdorff 219f, 301; BEC IV 277 Kbh. 19.1.74. - 28: ASL 204. - 29: BB II 709ff, BScudder 182ff, BEC V 57 register; værket nu i Odense. - 30: LP 2388. - 31: BB I 364 Kbh. 4.1.37 til Madam Iversen.

16. DANMARK. DEN ÆLDRE GENERATION (63-71). 1: BHH 40 Kbh. 3.4.32. - 2: Udgiveren foreslår GWRabener; måske HWRiber? - 3: Omkring Levnedsbogen 1943 90ff; denne er udg. af Hans Brix 1926. - 4: AA 175-78 Lauritzen 2,60 kr. - 5: BHW II 36 Glorup 16.6.50, II 40 Glorup 4.7.50, II 65f Kbh. 4.12.50, se nedenfor. - 6: BJC II 30 Glorup 3.7.50. - 7: BB II 235 Glorup 12.6.50. - 8: AA 173; 171-73 NJohansen 40 øre; 174 Lauritzen 30 øre. - 9: AA 179-85 *Skrifter* 1-7 (skulle være 1-9 1851f) Lynge 12 kr. - 10: AA 186-89 *Luftskibet* 1836, *Tale over Hauch* 1838, *Tale ved Naturgransker-Mødet* 1840, *Aanden i Naturen* 1-2 1850, *Neue Beiträge zu dem Geist in der Natur* 1851 - tilsammen 30 øre kontant. AA 612 *Vermischte*

Schriften 1851, Collin 1 kr. for 609-12. Det nævnte omslag: Portman. - 11: Portman; de to andre Odense. - 12: AA 134 ABoysen 2,50 kr. (incl. 136-37 *P. L. Møller: Kritiske Skizzer* 1-2 1847); Portman. Jf. BHW III 227ff, II 65 Kbh. 4.12.50, II 106 Kbh. 7.3.52; BB II 258 Kbh. dec. 50 til Carl Alexander, II 267 Glorup 1.9.51. - 13: BB II 246ff. - 14: MLE II 115ff, jf. det smukke sted I 74f. - 15: AA 107a ABoysen 70 øre, nu LP 2377. - 16: KB, henholdsvis Mario Krohns samling 383 og LP 2366. Førstnævnte har i mellemtiden tilhørt NWarburg. - 17: Krohns samling 385. - 18: AA 105 *Tankebreve til en Afdød* 1855, 106 *Guldæblet* 1856, Lynge 1,10 kr. incl. 104; 107 *Digte fra 1845-61* 1864, Lynge 60 øre. - 19: BB I 98 Kbh. 26.5.32, jf. sst. 15 Helsingør 4.8.26 og 75 Kbh. 18.4.31. - 20: BB I 291 Kbh. 10.2.35; læst i Rom 8.1.41, RomD 92. - 21: BB II 208 Kbh. 2.4.49. - 22: BB II 244 Glorup 2.8.50. - 23: BB II 251 Kbh. 18.10.50. - 24: BB II 286 Kbh. 14.12.52. - 25: BB II 325 Kbh. 11.10.55, BHW II 243 Kbh. 10.10.55, citatet BB II 337 Kbh. 31.12.55. - 26: BB II 251 Kbh. 18.10.50 àpropos *Guldæblet*. - 27: BJC II 148 Sorø 27.5.56. - 28: BHH 192 Kbh. 4.4.37. - 29: PaulVRubow i Dansk biogr. Leksikon IX 451. - 30: MLE I 195f med noter 436, og allerede i Mit eget Eventyr uden Digtning, udg. af HTopsøe-Jensen 1942 85 med noter 215f. - 31: BB II 121. - 32: LP MS 473, 8.11.45. - 33: AA 77 *Den babyloniske Taarnbygning* 1830 Lynge 70 øre, 78 *Tycho Brahes Ungdom* 1852 grosserer Lauritzen 1 kr., 79 *Et Eventyr i Ørkenen* 1855 ABoysen 50 øre, 80 *Hamadryaden* 1856 Lauritzen 50 øre, 81 *Lyriske Digte* 1861 Lauritzen 2 kr., 82 *Om Oldtidsminder i vore Viser* 1866 kontant 30 øre, 83 *Julian den Frafaldne* m. m. 1866 Lauritzen 2,10 kr., 84 *Minder fra min Udenlandsrejse* 1871 Lynge 3 kr. - 34: BHW II 195 Kbh. 16.2.55 om *Et Eventyr i Ørkenen*. - 35: Ejere: MClausen 29.9.1917; Georg Nygaard; LP 2375; se BB II 412 Basnæs 29.12.59. - 36: BB II 268 Glorup 1.9.51 til Mathilde Ørsted. - 37: BB II 90 Bregentved 5.8.43. - 38: BB II 288 Sorø 3.6.53; jf. BHW II 110 Sorø 5.6.53, BEC II 229 Wilhelmsborg ved Aarhus 9.6.53.

17. DANMARK. DE JÆVNALDRENDE OG YNGRE (72-80). 1: HCA og hans Eventyr 1907 111. - 2: Kunsthandler Peter Magnussens Bogsamling 1933 nr. 376, venligt meddelt af magister Mads Portman. - 3: Portman; AA 85, kontant 30 øre incl. 86 *Heiberg: Om de private Theatres Bevillinger;* eneste to bøger af Heiberg i AA. - 4: BHH 438 Kbh. 2.4.40. - 5: AA 88 *Corsarerne* 1835 kontant 40 øre, 89 *Svanehammen* 1841, 90 *Tyrfing* 1849, 91 *Tonietta* übers. v. Jonas 1850, disse tre grosserer Lauritzen 50 øre; 92 *Tre Lystspil* 1865 kontant 70 øre. - 6: AA 146 Lynge 30 øre. - 7: AA 33, 1-2 1847, Lynge 2,50 kr. - 8: AA 33-40, 1-7 1846-47, Børresen 6,25 kr. - 9: AA 97 *Gjoachino* 1844, 98 *Tale i Efterslægtselskabet den 4. Marts 1850* (over

Oehlenschläger), 99 *Sicilianske Skizzer og Noveller* 1853, *H.*, tilsammen kontant 1,20 kr. AA 98 nu Portman. - 10: AA 147 student Thorup 40 øre; BHW II 158 Kbh. 11.1.54. - 11: Portman. - 12: AA 151 Lynge 2,70 kr. - 13: Se fx. HTopsøe-Jensen i Bogvennnen 1953 om LP. - 14: Til frk. Goldschmidt; tilhører nu fru LRagoczy. - 15: BB II 332. - 16: Fædrelandet 3.12.55, SS XII 446. - 17: Krohns samling 536, CA I 4961 Kousgaard 4 kr.; facsimile Bogvennen 1926 79. »Med Forf.s Haandskrift« uvist til hvem er også CA I 4950 *Haandtegninger* 1840 og 4954 *Fire Noveller* 1843. - 18: BHen 112 Rolighed. - 19: BEC IV 77 Basnæs, til Henriette Collin. - 20: ASL 101. - 21: ASL 77, 17.12.70; (19.12. »fandt jeg »Børnenes Musik«, tilegnet H. C. Andersen. Det fornøiede mig«). Overlæge Portman ejer *Billedbog for Børn tegnet af Otto Haslund* og *Pietro Krohn med Vers af J. Krohn*, 1871 - *Til Hr. Etatsraad H. C. Andersen med Høiagtelse fra Brødr. Krohn.* CA I 3701 Lynge 1,20 kr. - 22. BEC IV 74 Kbh. 13.6.69. - 23: Den danske Skueplads V 733. - 24: Ved Edvard Agerholm 1913. - 25: *Th. Overskou: Lommebog for Yndere og Dyrkere af dramatisk Kunst og Litteratur.* Kbh. 1856. På titelbladet: *H. C. Andersen. A. Kall Rasmussen 22.5.1876;* nu Odense. AA 144 Lynge 40 øre for 142-45. - 26: CA I 3818 KB 30 øre. - 27: AA 1 NJohansen 40 øre, nu LP 2374; BEC III 105 Paris 11.2.63, jf. III 110 og V 299. - 28: AA 124 Musiker Rasmussen 70 øre incl. 125 af samme; nu LP 2380. - 29: CA I 4591, nu LP 2381; BEC IV 48 26.4.68 fra Collins, V 384. - 30: *Ann' Marie, et Digt*, 1873, formodentlig CA I 4319 Kousgaard 70 øre; nu LP 2386. - 31: *Frelst, et Digt*, 1872, formodentlig CA I 4318 Goldschmidt 70 øre. - 32: AA 109 Lynge 60 øre incl. 108; Henry Hellssens auktion 1958 nr. 455 Portman 235 kr. - 33: Tilhører dr. Eiler Høeg. - 34: AA 110-14 (skønt kun eet bind) Aarup 2,50 kr.; nu LP 2382. - 35: A-iana 2 II 1951-54 207-16 med facsimile. - 36: Henry Tuxen: HCA, August Bournonville og Jenny Lind, A-iana 2 IV 1958-59; s. 163 citeres denne dedikation og en anden på *La Valkyrie*, tilhørende redaktør Svend Kragh-Jacobsen, resp. direktør, civilingeniør Henry Tuxen. Jf. AA 43 *Bournonville: Det kgl. Theater som det er*, 1849 (43-47 kontant 90 øre). - 37: LP 1884 og 2367; AA 159-64 er andre bøger af Thiele. - 38: AA 150 Lynge 30 øre, nu hos højesteretsadvokat Jonas Skougaard, Oslo; se BHH 193 Kbh. 4.4.37. - 39: MLE II 281, ASL 25 19.2.69, ASL 27 30.4.69. - 40: *Hr. Konferentsraad H. C. Andersen fra Dr. E. Hornemann.* AA 102 Lynge 30 øre, Henry Hellssens auktion 1958 nr. 454 Portman 280 kr. Sml. hermed *Julebog udg. af Karl Schmidt* 1871, ded. fra HCA til Hornemann, solgt 1951 på blandet auktion: 350 kr. - 41: AA 131 *Lord W. Russell* 1831 Lynge 1 kr.; 132 *Pigen fra Norge* 1861 Aarup 1 kr.; 133 *Hertug Skule* 1864 Aarup 90 øre, har siden tilhørt ChrGeill og nu Portman. - 42: *Barndoms- og Ungdomsminder*, nu hos dr. Eiler Høeg; *Billeder*

fra Nord og Syd, 2. opl. 1856, *H.*, nu Portman. - 43: *Moder og Søn*, BB II 630 Basnæs 23.5.71 til Munch. - 44. AA 169 Lynge 30 øre incl. 168. - 45: AA 32, 1868, Lynge 90 øre incl. 31. - 46: BB II 528 Kbh. 27.11.65. - 47: ASL 77, 26.12.70. - 48. MLE II 237. - 49: BEC IV 259. - 50: *Denkmale einer sehr ausgebildeten Holzbaukunst*, Dresden 1836-37; tilhører højesteretsadvokat Jonas Skougaard, Oslo. - 51: BHW I 75ff. - 52: BtA 554 Farsund 20.1.60, Topsøe-Jensen i Romaner og Rejseskildringer V 1944 322; *Fortsat Beretning* er nu LP 2372. - 53: Hees auktion 1952h Portman 72 kr.; ASL 174. - 54: Topsøe-Jensen i Dansk biogr. Leksikon XI 75. - 55: AA 68 grosserer Lauritzen 60 øre. »Hvad jeg var Dig som Barn, jeg Dig som Olding bliver, / den Ven, Du paa Din Vandring frydet har! / Thi sige Blomsterkurven, jeg Dig giver: / vær Oldingen den Ven, alt Barnet var!«

18. SAMLINGEN OG SAMLEREN (81-85). 1: Se især 137, 148, 151, 156, 158f. - 2: Afskrift venligt meddelt af HTopsøe-Jensen, original nyligt skænket til HCAs Hus af KKSteincke. - 3: Bjørn Ochsner: Fotografier af HCA (A-iana 2 IV 1957 ff 27-116) nr. 151-55. - 4: AA 200-02 Lynge 9,50 kr. - 5: AA 229 Aarup 2,20 kr. - 6: AA 5-12 grosserer Lauritzen, Cort Adelersgade 3, 11,25 kr. 1. Række 2-4 og 2. Række 2 og 4 er nu i Library of Congress; efter beskrivelsen i Hersholts katalog nr. 29 har to af dem dedikation fra CAReitzel og alle fem blyantstilskrifter af HCA. De optrådte i Johan Munthe-Bruns Bogsamling I 1937 nr. 1002-06. LPs komplette exemplar i 8 bind var også Munthe-Bruns. - 7: AA 763, solgt med 764-71 kontant 60 øre; 797 Torst 30 øre; 675, solgt med 673-80 NJohansen 50 øre. - Vignet: autograf fra Peder Syvs visebog, se s. 23.

20. NAVNEREGISTER. Dette register skulle være komplet forsåvidt angår kap. 1-18. Af notekapitlet er derimod kun udskrevet henvisninger til vigtigere navne, der ikke forekommer på det sted i texten, hvortil noten hører; bogkøbere, ejere og brevmodtagere er således udeladt. Indføjet er kortfattede oplysninger om danske og tyske bøger, som vi har lokaliseret, men ikke omtalt i bogen; alle lokaliserede bøger fra andre lande er derimod indarbejdet i fremstillingen. Note $^{7}11$ betegner note 11 til kapitel 7.

Aarestrup E 72
Aarup J 14
Abrahamson W H F, R Nyerup og K L Rahbek 23
Afzelius A A note $^{7}11$
Agatha (pseud.) 32 50
Agerholm E note $^{17}24$
Ancelot Virginie 44
Andersen Carl (Christian Adam) 75 76
Arany J note $^{8}54$
Arentzen Kr: Danske Digtere i det 19de Aarhundrede. 1864. Portman.
Arndt E M 37
Arnim A v 37

Arnould A 25
Atterbom P D A 29
Auerbach B 36 37 38
Baggesen J 48 69
Ballin Clara 81
Balzac H de 30
Barbier J note $^{10}18$
Bardenfleth C E note $^{14}7$
Bay C F 24 51
Beecher Stowe H 62
Bellman C M 29
Bennett C F 60 61
Bentley G 62
Bentley R 12 51 59
Bentzon A B 65
Béranger P-J de 40
Berti F 26 73
Bjørnson B 20 21 78 79
Bjørnson Caroline 79
Blanvalet (de Schmidt) H 32 45
Blessington Marguerite 54
Blicher St St 72
Bloch E 56
Block L B 56
Blædel N G: Ved Henrik Hertz' Jordefærd i Frue Kirke 4.3.1870. LP 2384
Bob (pseud. for R Watt) 50
[*Bornstedt Luise von:*] *Die Legende von ... Sankt Katharina. Mit ... Vorwort von Joseph Görres.* 1838. Portman.
Bosboom-Toussaint A L G note $^{12}9$
Bournonville A 39 56 73 77
Boye C J 48
Boye Henriette 43
Bredsdorff E 51 61 62
Bremer F 11 29
Brentano Bettina note $^{8}27$
Brentano C 37
Brix H 72
Browning Elisabeth B 62
Buch der Welt note $^{8}53$
Bugge F M, se Homer
Bulwer E Lytton 51
Burckhardt E note $^{9}3$
Burns R 51 53
Bügel Catharina 70
Byron G N 51 53 64
Bødtcher L 72
Bøgh Fr: Valkyrien. 1861. *H.* Jonas Skougaard, Oslo.
Bøgh N: Roses Farvel. Monolog med Sange. 18.. *H.* Odense.
Campe Fr 31
Canz Wilhelmine 40
Carl XV 17 29
Carlyle T 53
Caroline 52
Carré M note $^{10}18$
Castilho A F de 48
Catalogue ... Cornell 84
Chamisso A v 11 26 37 38 note $^{8}49$ $^{10}16$
Christian VIII 67 77
Christian August af Slesvig-Holsten 33 34
Christiansen E 50
Cicero 22
Collin Augusta (f. Petzholdt) 70
Collin Edgar 15
Collin Edvard 11 12 14 15 16 18 20 23 27 34 35 36 40 42 43 45 46 49 50 67 70 73 75 79 82 note ^{12}
Collin Gottlieb 44
Collin Henriette (f. Tybjerg) 18 19 54 63 70 76
Collin Inga (g. Nalbandian) 67
Collin Ingeborg (g. Drewsen) 55 70
Collin Jonas d. æ. 11 18 22 43 65 69 80
Collin Jonas d. y. 14 15 36 45 48 66 74
Collin Louise (g. Drewsen 43 63 70
Collin Louise (g. Lind) 42 43
Collin Theodor 70
Collingwood C note $^{15}23$
Constantinopel... note $^{8}1$
Cooper J F 28 59
Corrodi A 53
Cunningham 53
Dahl J C 79
Dahlén C 16 77
Dahlgren C 28
Daumas E note $^{11}6$
David d'Angers P J 44
Dawison B 36
Desor E 45
Detmold: Randzeichnungen. 1844. KB.
Dickens C 11 12 16 17 31 32 40 50 51 53-58 61
Dingelstedt Fr: Der Aerntekranz. 1857. KB.

Donizetti G 42 43
Doré G 82
Dowglas Annie note $^{15}_{23}$
Drejer O C note $^{6}_{21}$
Drewsen V 37 60
Droste-Hülshof Annette v: Gedichte. 1844. KB.
Drouët H 45
Dugué F 45
Dumas père A 30 44
Dunant J H 84
Dönniges W v 23 32
Dörr Fr: Auf Kindesbeinen. Märchen aus Schleswig. Altona 1860. KB DA 57-402-8°.
Eckardt L 38
Edda 24
Eeden W van 49
Eggelen W J note $^{12}_{3}$
Ennery A d' 45
Erslew Th H 82
Esproncedo Don Jose de 46
Fabri A 39
Feierstunden note $^{8}_{53}$
Flinch A note $^{4}_{2}$
Fournier N 25
Frederik VII 77
Freeland H W 62
Freiligrath F 37
Friedrich Fr 39
Friswell Mura note $^{15}_{23}$
Garcia y Santisteban R 46
Gathy A note $^{8}_{30}$
Gatty Margaret note $^{15}_{23}$
Geibel E 37
Gerdislaw Charlotte v 35
Gerson J C: Fra og til, nogle Digte. 1853. *H.* LP 2369.
Gervigne L A G G de note $^{11}_{6}$
Gigas E 45
Gjørup M C 32
[*Gjørup M C:*] *Af Naturen og Livet. Ungdomsarbeider af R. de V.* Næstved 1854. *H.* LP 2355.
Glükstad A M: Digte. 1855. *H.* LP 2370.
Goldschmidt M A 73
Goldsmith O 63
Gooch R H 61
Gosse E W 61
Griffin G W & Alice 61
Groom Clara, geb. Stirrup 35
Groth K 38
Grundtvig N F S 72
Gyllembourg Thomasine 72
Gödeke K 32 38 note $^{6}_{11}$
Göhren Caroline v 39
Göransson K 28
Görner C A 39
Goethe J W 12 36 37 note $^{7}_{15}$
Habla V. Castillana note $^{11}_{5}$
Hald P T note $^{6}_{21}$
Hallager M 77
Hallager Thora 81
Halliwell J O 32 61
Hanck Henriette 18 19 27 29 64 69 70 72
Hansen H A note $^{4}_{2}$
Hartwig G 74
Hartzenbusch J E 20 32 46
Hasebroek J P 50
Haselberg Gustava v 35
Haslund O note $^{17}_{21}$
Hauch C J 12 24 26 28 32 70 71 72
Haulleville P de note $^{12}_{11}$
Hee C 10
Heger (Carl?) 11
Heiberg J L 11 17 30 72 77
Heiberg Johanne Luise 30
Heije J P 50
Heine H 28 37 44
Henriques M & T 18
Herder J G note $^{7}_{15}$
Hersholt J 15 56
Hertz H 12 26 72 73
Hielmstierne H 14
Hoey C 63
Hogan F J 56
Holberg L 35
Holst H P 12 72 73
Homer 47
Homers Iliade, oversat af Frederik Moltke Bugge. 1. Hæfte. Bergen 1852. *H.*, men muligvis ikke til HCA. DA 48-42-8°.
Hornemann E 78
Hostrup J C 73
Howitt W & M 54 62
Huber Johs: Biographische Skizzen und kulturhistorische Aufsätze. 1873. KB.
Hugo V 25 30 44
Hurton W 59

Høeg E 17 36
Høegh-Guldberg Fr 80
Ibsen H 78
Immermann K 37
Ingemann B S 12 14 17 22 24 26 29 32 36 40 53 62 65 67-72
Ingemann Lucie (f.Mandix 67 68
Irving W 59
Italy, Spain, and Portugal note ^{83}
Iversen C H 52
Jerichau Baumann, Elisabeth 81
Jochumsson M 80
Johansen J: Livet i Danmark. Nogle Kjærminder til Ungdommen . . . 1857. *H.* Portman.
Jonas E note ^{175}
Josephson L 29
Jürgensen Jules 45
Jürgensen Jørgen 45
Jørgensen L A 75
Kaalund H V 73
Kalidasa 35
Kannegiesser K L note ^{92}
Karup F V J 32 76
Kertbeny K M 32 40
Kierkegaard S 27 note ^{11}
Der Kleine Spanier note ^{114}
Kneppelhout J 50 note ^{1214}
Knorring O v 29
Kobell F v 38
Koch Ida 14
Kopisch A 28
Krohn M 67 73
Krohn P & J 75
Köbner J 38
Laage-Petersen H 17 42 45
Lamartine A de 30 44
Larsen Svend 18
la Tour A de 44
Leinburg G v 41 42
Lewald A note ^{83}
Lie J 79
Liebig J v 37
Lind Agnete 49
Lind Jenny 43 81
Liszt F 46
Ljunggren G 29
Lobedanz E 35
Longfellow H W 11 50 59 60 note ^{835}
Lorck C 40
Lorentzen C H 24
Lortzing A 36
Lund O C 76
Luxdorph B W 82
Lynge H H J 13 15 46
Læssøe L 24
Læssøe Signe 31 64 70
Magnusen F 24
Maltitz G A v 25
Mangold Alice G 62
Marmier X 44 45
Marryat Fr 51
Martin N 45
Melchior M & D 18 74
Melchior (Doro)thea 40
Mellin G H 28
Melville H 12 59
Meyerbeer G 46
Milnes R M 62
Molbech C 24 32 72
Molière note ^{1016}
Mosenthal S H 38
Munch A 20 78
Müller H note ^{92}
Müller W 53
Mynster J P 66 67
Møller P L note ^{1612}
Møller P M 72
Neergaard Louise de 78
Neiiendam R 77
Nepveu J I D 32 49
Nicander K A 28
Nielsen Hollard 24
Nielsen Hollard: Wanka. 1846. *H.* LP 2365.
Nielsen R 78
Nyerup R: Almindelig Moerskabslæsning i Danmark og Norge. 1816. Autografer: *Carl Bagger. 1827. H. C. Andersen 1848.* Portman.
Nygaard G 81
Ochsner B 83
Oscar II (Oscar Frederik) 29
Overskou Th 75
Paludan-Müller Fr 72
Pawloff Caroline v note ^{851}
Pechlin Fr. v 34
Pedersen Vilhelm 30
Pellico S 42
[*Peschier Eugène:*] *Eleonore. Ein Lebensbild.* 1860. *H.* KB.
Petit-Senn J 45
Petöfi A 32 note ^{811} ^{854}
Picturesque America 17 63
Pinelli B 27 42
Plesner K F 12

Plon E 62
Ploug C 73
Ponte L da 42
Portella M M 48
Portman A 17 34 43 58 60
Prutz R 34 35 note $^{8}_{54}$
Puggaard H 48
Püchler-Muskau H v 28 note $^{6}_{38}$
Rabe[ne]r G W (?) 64 note $^{16}_{2}$
Rachel Elisabeth Felix 30 44
Rahbek Kamma 65
Recke A: Naar kommer Dansken? 1862. *H.* LP 2376
Redwitz O v: Amaranth. 3. Aufl. 1850. KB.
Reitzel C A 13 72 note $^{18}_{6}$
Reuter F 37
Riber H W (?) 64 note $^{16}_{2}$
Ricci A M 43
Richardt C 73
Robinson E & Mary A 60
Romancéro du Pays Basque 45
Rosing M 76
Rothe V H 77 78
Runeberg J L 30
Rückert F 38
Sand Georges 11
Sarro R 47
Schack H E 73
Schall Anna Margrethe 50
Schiern Fr: Breve fra Prag i Efteraaret 1857. 1858. *H.* LP 2371
Schiller Fr v 37
Schley L 24
Schmidt F 39
Schmidt K note $^{17}_{40}$
Schmidt Rudolf: Ældre og nyere Digte. 1874. *H.* Jonas Skougaard, Oslo. Samme: *Fem Tidsdigte.* 1875. *H.* Portman.
Schubert F 43
Schultz H 60
Schwab G 53
Scott W 51 52 53
Scudder H 18 59 67
Shakespeare W 22 51 52 53
Sibbern F C 24
Simpson J P 51
Eine Sonettenbank. 1853 KB.
Spring M & R 59
Sproat G M 53
Stampe Jonna (f. Drewsen) 54 55
Stampe Kristine (g. Bardenfleth) 55
Stampe Rigmor (g. Bendix) 14 65 68 note $^{9}_{5}$
Steincke K K note $^{18}_{2}$
Stöckhardt G H J 42
Sundt E 32 79
Suringar W H 84
Swane D 14
Syv P 23 24 32 85
Sønderup Anna 76
Sørge-Digte i Anledning af ... Christian VIIIs dødelige Afgang. 1848. LP 1559.
Talleyrand C M de 76
Taschenbuch 39
Taylor J B 60 61
Taylor Meta note $^{8}_{22}$
Tegnér E 41 42
ten Kate J J L 50
Thiele J M & Ida 77
Thomsen G 53
Thorvaldsen B 43 62 63 67 81
Tieck L 22
Tolstoy A v 40
Topelius Z 17 30
Topsøe V: I Solskin. Livsanskuelser. To Fortællinger. 1867. *H.* Portman.
Topsøe-Jensen H 17 30 64
Torst C 12 56
Tournier L 45
Travellers' handbook for Gibraltar note $^{11}_{6}$
Trueba A de 46
Tryde O 56
Tusindogén Nat 22
Tuxen H 17
Uhland L 38
Ulfeldt Leonora Christina 74
Urania. Taschenbuch auf das Jahr 1846. KB.
C.W. [ɔ:Christian Waage-Petersen]: Reise-Udflugter. En liden Veiledning for Danske der reise i Udlandet. 1840. *H.* LP 2361.
Wagner R 36 46
Vahl J 14
Watt R 50
Watt R (udg.): Figaro.

Vers og Prosa. 1869. *H.* Portman.
Weber V 28
Vedel A S note ^{66}
Welhaven J S C 78
Weller C 82 83
Wenzig J note ^{852}
Wergeland H 78
Westrup, August, sender som forlægger *De Faldnes Minde. Digte fra Krigens Tid.* 1864. Portman.
Wetterbergh G A 28
Weyse C E F 68
White Alexina B 32 62
Vidal M C 48
Vigny A de 12 30 44 46
Wilstrup J 27
Winther C 10 14 26 32 73 74
Wiswe Wilhelmine (f. Diener): Gedichte. Cappeln 1844. KB DA 54-262-8°.
Vogl J N: Klänge und Bilder aus Ungarn. 1844. KB.
Voigt C 64
Wollheim A E 23 32
Wulff C 17 70
Wulff Henriette 18 19 25 28 29 34 40 54 55 58 59 65 69 70 74 79
Wulff P 22 52
Zedlitz J C 53
Zöllner C v (pseudonym for C v Göhren) 39
Oehlenschläger A 11 12 17 24 27 32 48 52 53 64 65 66 68 72
Ørsted H C 14 17 66 67 70
Ørsted Inger 64
Oettinger E M 28

er udsendt ved årsskiftet 1960-61 af bibliotekar, dr. phil. Erik Dal, Rosenkilde og Baggers Forlag, Romanus Nielsen og Søns Reproduktionsanstalt og Gullanders Bogtrykkeri, Skjern. Tidligere udsendtes: H. C. Andersen på 80 sprog, februar 1955; Den lille Pige med Svovlstikkerne, Træk af et eventyrs forhistorie og skæbne, julen 1956; Speculum obsidionis eller Lejrs Spejl, Vinteren 1658-59, julen 1958. - Denne bog er sat med 10 punkt Baskerville og trykt i 800 exemplarer, hvoraf 300 kommer i handelen. 49 exemplarer er nummereret for medlemmerne af Dansk Bibliofil-Klub, ved hvis møde 11.5.1960 emnet blev foreløbigt belyst.